

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'ibatal ca ruma San Lucas

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'iban ca ruma San Lucas, nuc'ut chkawech chi ri Jesús ya Riya' ri c'amayon pe ri colotajic y ma xu (xe) ta wi chique ri tinamit Israel, xa can chique chuka' ri nic'aj chic tinamit ri yec'o chuwech re ruwach'ulef.

Re wuj re' nuk'alajsaj chkawech ri achique xbanatej tek xalex y tek xq'uij ri Jesús. Nubij chuka' ri achique xbanatej riq'ui ri ruc'aslen ri Juan ri Bautista.

Ri tanaj 4 mocaj 16 y napon c'a pa mocaj 29, nubij chi tek ri Jesús xapon chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios ri chiri' pa tinamit Nazaret, xbeya'ox (xbeya') pe chare ri wuj ri rutz'iban ca ri profeta Isaías y Riya' xusiq'uij ri tanaj 61 mocaj 1 y 2 ri acuchi (achique) nubij wi: Ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios c'o wuq'ui, nicha'. Y ri xusiq'uij ka ri Jesús can chrij Riya' mismo nich'o wi.

Nuc'ut chuka' chi ri Kajaf Jesús ma nrajo' ta ri mac, pero can yerajo' ri aj maqui', yerajo' ri winek ri can majun oc quik'ij, yerajo' ri pobres, ri yawa'i' y quinojel winek ri nicajo' niquinimaj ri achique nubij ri Dios. Y ri' nuc'ut chi ri Jesús can nojne k ránima riq'ui ajowabel.

Ri xtz'iban re wuj re' jun ajk'omanel y rumari' tek can jabel ruk'alajsaxic xuben chare ri achique

rubanic xuben ri Jesús, tek xeruc'achojasaj ri winek chare ri quik'axon.

Ri nabey tak ch'abel chare ri Teófilo

¹ Ye q'uiy yan c'a quitijon chic quik'ij riche (rixin) chi niquitz'ibaj pa rucholajen ri can kitziy chi xebanatej* chkacojol. ² Y ri rutz'ibaxic ri xquiben chare can achi'el wi ri xtziyox chake cuma ri xetz'eto† ri c'a pa rutiquiribel pe. Y ri xetz'eto ri xbanatej xe'oc chuka' tzijoy ruch'abel ri Dios. ³ Y riyin chuka' nwajo' ntz'ibaj ri xbanatej. Can xintij c'a nuk'ij riche (rixin) chi xinwetamaj chrij ri rutiquiribel. Y yac'ari' ri nwajo' ntziyoy chawe. Nwajo' chi pa rucholajen‡ ntz'ibaj chawe riyit nimalaj Teófilo, ⁴ riche (rixin) chi queri' nawetamaj jabel chrij ri kitziy§ ri ye bin y ye c'utun pe chawech.

Jun ángel nubij chi xtalex jun ac'al ri xtubini'aj Juan

⁵ Chiri' pa Judea xc'oje' c'a jun sacerdote ri xubini'aj Zacarías, y riya' xc'oje' c'a quiq'ui ri jumoc sacerdotes ri quibini'an chi ye riche (rixin) ri Abías.* Y ri tiempo ri' ya c'a ri achi Herodes† ri rey chiri' pa Judea. Ri rixjayil c'a ri Zacarías, Elisabet rubi'. Ri Elisabet ri' jun chique ri ye riy rumam ca ri nimalaj sacerdote ri xubini'aj Aarón. ⁶ Ri juc'ulaj winek ri' choj ri quic'aslen chuwech ri Ajaf Dios, y niqunimaj c'a ri rutzij.‡ Can niquben wi ri nubij.

* **1:1** Jn. 20.30, 31; Hch. 1.1-3; 1 Ti. 3.16. † **1:2** Jn. 15.27; 2 P. 1.16; 1 Jn. 1.3. ‡ **1:3** Hch. 1.1; 11.4. § **1:4** Jn. 20.31. * **1:5** Neh. 12.4. † **1:5** Mt. 2.1. ‡ **1:6** 1 R. 9.4; 2 R. 20.3; Sal. 119.6; 2 Co. 1.12.

Y majun winek nicowin nibin ta jun tzij chiquij, ruma chi can ye choj wi. ⁷ Ri juc'ulaj winek ri' majun c'a calc'ual, ruma ri Elisabet ma alanel ta. Y chi ye ca'i' ye rijita'k chic.

⁸ Y tek xapon c'a ri semana chi yesamej§ pa rachoch ri Dios ri jumoc sacerdotes ri can cachibil qui' riq'ui ri Zacarías, ⁹ ri k'ij c'a ri' ya ri Zacarías ri xkajben chi ntoc apo pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi nuporoj ri pon,* can achi'el ri kas niquiben wi ri rech sacerdotes chi jalajoj ruwech samaj yequibanala'. ¹⁰ Y tek ntajin c'a chuporoxic ri pon, quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' ri chuwayaj el,† yetajin niquiben orar. ¹¹ Yac'a tek c'o ri Zacarías chiri' ntajin nuporoj ri pon, yac'ari' tek xuc'ut ri' jun ángel riche (rixin) ri Ajaf Dios chuwech. Y ri ángel ri' xpa'e' chunakajal ri altar ri niporox wi ri pon. Pa rajquik'a' ri altar‡ xpa'e' wi. ¹² Tek ri Zacarías xutz'et ri ángel ri', xsach ruc'u'x y xpe xibinri'il§ chare. ¹³ Pero ri ángel xubij chare ri Zacarías: Ma taxibij ta awi'.* Ri Dios xrac'axaj ri a'oración.† Ri Elisabet ri awixjayil xtic'oje' c'a jun ral, y ri ac'al ri', Juan ri rubi' ri xtaya'. ¹⁴ Ri ac'al c'a ri' xtuc'om pe sibilaj quicoten chawe riyit, y xtuc'om pe chuka' quicoten‡ chique sibilaj ye q'uiy winek. ¹⁵ Ruma ri awalc'ual xtoc jun samajel ri sibilaj nim ruk'ij xtitz'etetej ruma ri Dios.§ Ma xtukum ta ruya'al uva, ni nic'aj chic quiwech ya' ri

§ **1:8** 2 Cr. 8.14. * **1:9** Ex. 30.7, 8. † **1:10** Lv. 16.17. ‡ **1:11** Ex. 30.1. § **1:12** Lc. 1.29; 2.9; 5.8; Hch. 10.4. * **1:13** Ap. 1.17. † **1:13** Gn. 25.21; 1 S. 1.27; Hch. 10.4. ‡ **1:14** Lc. 1.58. § **1:15** Mt. 11.11; Jn. 5.35.

yek'abarisán, * ruma chi can pa ralaxic pe nojneki ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. ¹⁶ Y xtuben c'a chique ye q'uiy awech israelitas chi niquinimaj ri Ajaf Dios y nijalatej ri quic'aslen. ¹⁷ Yac'a ri Juan ri awalc'ual ri xtinabeyej chuwech ri Ajaf.† Y riya' can xtic'oje' c'a ri Lok'olaj Espíritu y ri uchuk'a' riq'ui, can achi'el ri xc'oje' riq'ui ri Elías.‡ Chuka' ri Juan xtuben c'a chique ri te'ej tata'aj chi yecajo' ri calc'ual,§ y xtuben chuka' chique ri winek ri ma yeniman ta tzij, chi xtiquic'uaj jun chojlaj c'aslen, achi'el ri quic'uan ri winek choj quic'aslen. Queri' ruchojmirisaxic xtuben apo chique ri winek, riche (rixin) chi queri' ri winek ri' xa can xu (xe wi) chic ri Ajaf coyoben apo, xcha' ri ángel chare ri Zacarías.

¹⁸ Y ri Zacarías xuc'utuj chare ri ángel: ¿Achique c'a rubanic tek xtinwetamaj* riyin chi can kitzij ri nabij chuwe? Ruma chi riyin y ri wixjayil xa yoj rijita'k chic,† y ma yec'oje' ta chic calc'ual, xcha'.

¹⁹ Y yac'ari' tek ri ángel xubij chare: Yin c'a riyin ri yin rutako'n ri Dios ri Gabriel‡ nubi' ri yinc'o chuwech ri Dios. Y xirutek pe wacami riche (rixin) chi nonbij ca chawe ri nuc'om pe quicoten, ruma chi xtic'oje' awalc'ual. ²⁰ Y ruma c'a chi ma xanimaj ta ri xinbij chawe, xcamemur§ c'a ca, man c'a xcach'o ta chic, c'a ya tek xtalex na ri awalc'ual, c'ac'ari' xcach'o chic jun bey. Ronojel

* **1:15** Nm. 6.1-3; Jue. 13.4; Lc. 7.33. † **1:17** Is. 40.3; Mal. 3.1; Lc. 1.76. ‡ **1:17** Mt. 11.14. § **1:17** Mal. 4.5, 6. * **1:18** Gn. 15.8; Jue. 6.36, 37; Is. 38.22. † **1:18** Gn. 17.17; 18.12. ‡ **1:19** Dn. 8.16; 9.21; Mt. 18.10; He. 1.14. § **1:20** Ex. 4.11; Ez. 3.26; 24.27; Lc. 1.62-64.

c'a ri' can xtibanatej na wi, pero c'a ya tek xtaapon na ri k'ij, xcha'.

²¹ Y tek ri Zacarías nitzijon c'a ri ángel riq'ui, ri winek ri ye oyobeyon riche (rixin) ri chuwajay el, niqubila' c'a: ¿Achique c'a ruma tek xa ma ntel ta pe chupan ri lok'olaj rachoch ri Dios? ²² Y tek ri Zacarías xbe'el pe, ma nicowin ta chic nich'o chique, ruma chi memurnek chic. Rumac'ari', ri ye oyobeyon riche (rixin), xquinabej chi c'o xuc'ut ri' chuwech ri chiri' chupan ri lok'olaj rachoch ri Dios. Ri Zacarías xaxu (xaxe wi) riq'ui ruk'a' nich'o wi chique, ruma xa xmemur c'a ca.

²³ Y tek riya' ye rutz'akatisan* chic ca ri k'ij riche (rixin) ri samaj chiri' pa rachoch ri Dios, xbe chrachoch.

²⁴ Tek xa ma jane q'uiy ta k'ij tic'o ca ri xc'ulwachitej chiri' pa rachoch ri Dios, ri Elisabet ri rixjayil ri Zacarías xunabej chi riya' xa yawa' chic, y rumari' ma xel ta pa bey wu'o' ic'. Ri Elisabet nubij c'a: ²⁵ Wacami ri Wajaf Dios nuya' c'a re ac'al re' chuwe, riche (rixin) chi riyin ma xquiq'uix ta† chic chiquiwech ri winek ri niquikasaj nuk'ij‡ ruma chi majun wal. §

Jun ángel nuya' c'a rutzijol chare ri María chi xtralaj jun ac'al y Jesús rubi' ri c'o chi nuya'

²⁶ Yac'a tek ri Elisabet ruchapon chic waki' ic' yawa' pe, yac'ari' tek ri Dios xutek chic ri ángel* Gabriel pa jun tinamit ri Nazaret rubi', jun tinamit ri c'o pa rucuenta ri Galilea. ²⁷ Ri ángel Gabriel xtak

* **1:23** 1 Cr. 9.25. † **1:25** Gn. 30.23; Is. 4.1. ‡ **1:25** 1 S. 1.6.
§ **1:25** Is. 54.1. * **1:26** Lc. 1.19.

riq'ui jun k'opoj, ri María rubi'. Ri k'opoj c'a ri, † c'utun chic riche (rixin) chi nic'ule' riq'ui jun c'ajol ri José rubi'. Y ri José ri' jun chique ri ye riy rumam ca ri rey David. ²⁸ Ri ángel can xapon na wi riq'ui ri k'opoj, y xubij chare: ¡Tiquicot c'a ri awánima, ruma sibilaj xaka chuwech ri Dios! Ri Ajaf can c'o awuq'ui. ‡ Y chique quinojel ri ixoki', yit c'a riyit ri sibilaj bendición xac'ul. §

²⁹ Y tek ri María xutz'et ri ángel y xrac'axaj ri xbix chare, xsach ruc'u'x* y xuch'ob c'a ka pa ránima chi achique ruma tek quere' rutzil ruwech niya'ox (nya') ruma ri ángel. ³⁰ Yac'ari' tek ri ángel chanin xubij chare ri María: Ma taxibij ta awi'. Riyit awilon rutzil ri Dios. ³¹ Wacami c'a, nbij ca chawe chi xtipe alaníc chawij, y tek xtalex† c'a ri ac'al ri', ti c'ajol (ala') y Jesús ri rubi' ri xtaya'. ³² Riya' sibilaj nim c'a ruk'ij xtic'oje', ‡ y xtubini'aj chuka' Ruc'ajol ri nimalaj Dios. Ri Jesús jun chique ri ye riy rumam ca ri rey David, y ri Ajaf Dios can ya c'a Riya' ri xtutz'uyuba'§ pa ruch'acat ri rey David ri xc'oje' ojer ca, ³³ riche (rixin) chi queri' ri Jesús nuk'et tzij pan iwi' riyix, ri yix riy rumam ca ri Jacob. Y ri ruk'atbel tzij can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, * majun bey chic xtitane' ta, xcha' ri ángel chare ri María.

³⁴ Y tek ri María rac'axan chic ka ronojel ri', xuc'utuj chare ri ángel: ¿Achique c'a modo ri' tek

† **1:27** Is. 7.14; Mt. 1.18. ‡ **1:28** Jue. 6.12. § **1:28** Lc. 1.42.
 * **1:29** Lc. 1.12. † **1:31** Ga. 4.4. ‡ **1:32** Fil. 2.10. § **1:32** 2 S. 7.12; Sal. 132.11; Is. 9.6, 7; 16.5; Jer. 23.5. * **1:33** Dn. 2.44; 7.14; Mi. 4.7; Jn. 12.34.

xtic'oje' wal? Ruma riyin xa ma jane yinc'o ta riq'ui ri achi ri xtoc wachijil.

³⁵ Y ri ángel xubij chare ri María: Ya ri Lok'olaj Espíritu riq'ui ri ruchuk'a' ri nimalaj Dios, ri xtika pe pan awi'.† Rumac'ari', ri lok'olaj ac'al ri xtalex awuq'ui, can xtubini'aj na wi Ruc'ajol ri Dios.‡

³⁶ Y tawetamaj c'a chuka' ca, chi ri Elisabet ri awach'alal xtralaj jun ac'al, astape' ma alanel ta y chuka' can ri'j chic. Y re wacami c'o chic waki' ric'.

³⁷ Ruma chi ri Dios can ronojel nicowin nuben.§

³⁸ Can yac'ari' tek ri María xubij: Yac'are' yinc'o, yin jun rusamajel ri Ajaf. Can tibanatej c'a achi'el ri xabij chuwe, xcha' ri María chare ri ángel. Y ri ángel xel el chiri' riq'ui ri María, y xbe.

Ri María xbe chutz'etic ri Elisabet

³⁹ Ye k'ij c'a ri' tek ri María can chanin xbe pa jun tinamit ri c'o pa ruwi' jun juyu' ri c'o pa rucuenta ri Judea. ⁴⁰ Y tek xapon chiri' pa tinamit, riya' xbe pa cachoch ri Zacarías y ri Elisabet, y xuya' c'a rutzil ruwech ri Elisabet. ⁴¹ Tek ri Elisabet xrac'axaj ri rutzil ruwech ri xya'ox (xya') ruma ri María, can sibilaj xropin ri ac'al ri royoben xuna' riya'. Y ri Elisabet xnoj ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu, * ⁴² y can riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o, y xubij: Chkacojol riyoj ixoki', yit c'a riyit ri sibilaj bendición ac'ulun,† y queri' chuka' ri bendición c'o pa ruwi' ri ac'al ri xtalex awuq'ui. ⁴³ Ma nik'ax ta c'a chinuwech, ¿ruma yin achique ta c'a riyin,

† **1:35** Mt. 1.18, 20. ‡ **1:35** Mt. 14.33; 26.63; Lc. 1.32; Jn. 1.34; 20.31; Hch. 8.37; Ro. 1.4. § **1:37** Gn. 18.14; Jer. 32.17; Ro. 4.21.

* **1:41** Hch. 6.3; Ef. 5.18; Ap. 1.10. † **1:42** Jue. 5.24.

riche (rixin) chi no'aya' ca rutzil nuwech riyit ri yit rute' ri Wajaf? † 44 Y can xu (xe) wi xinwac'axaj ri ach'abel tek xaya' rutzil nuwech, ri ac'al ri woyoben, can xropin ruma quicoten, xinna' riyin.

45 Jabel c'a ruwa'ak'ij § ruma chi xanimaj ri xubij ri Ajaf chawe, ruma ri ac'al ri xbix chawe chi xtalex awuq'ui, can xtalex na wi.

46 Y yac'ari' tek ri María xubij:

Riyin riq'ui ronojel wánima nya' ruk'ij ri Ajaf.*

47 Ri wánima niqicot ruma ri Dios ri Nucolonel. †

48 Ruma chi ri Dios xirucha' riyin ri rusamajel ri xa majun oc nuk'ij. †

Y janipe' ri xtibe apo, ri winek xtiqubij chi jabel ruwanuk'ij. §

49 Ruma q'uiy nima'k tak utzil ri rubanon pe chuwe Riya', ri can nicowin wi nuben ronojel.*

Y ri rubi' Riya' can lok'olaj wi. †

50 Can nujoyowaj c'a chuka' quiwech quinojel ri winek, † ri chi sol chi sol yek'ax el chuwech re ruwach'ulef, §

ri can niqixibij wi qui' yemacun chuwech.*

51 Y riq'ui c'a ri ruchuk'a', can q'uiy c'a rubanalón. † Riya' rukasan quik'ij ri yech'obo pa tak cánima chi can nima'k quik'ij. †

† 1:43 Lc. 2.11. § 1:45 Jn. 20.29. * 1:46 1 S. 2.1. † 1:47 1 Ti. 1.1; Tit. 3.4. † 1:48 1 S. 1.11; Sal. 138.6. § 1:48 Mal. 3.12; Lc. 11.27. * 1:49 Sal. 71.19; 126.2, 3. † 1:49 Sal. 111.9. † 1:50 Ex. 20.6. § 1:50 Gn. 17.7. * 1:50 Sal. 85.9; 118.4; 145.19; 147.11; Mal. 3.16-18; Ap. 19.5. † 1:51 Sal. 98.1; 118.15. † 1:51 Sal. 33.10; 1 P. 5.5.

52 Ye rukasan ri nima'k aj k'atbel tak tzij,
y ye runimirisan ri xa majun quik'ij. §

53 Ri yewayjan, can xuya' c'a ronojel ri nic'atzin
chique;

yec'a ri beyoma' xa choj queri' xetak el. Can majun
xuya' el chique.

54 Riya' yoj ruto'on c'a riyoj israelitas ri can yoj
rucha'on wi riche (rixin) chi nikaben ri
rusamaj.

Ma yoj rumestan ta ca y rujoyowan kawech.*

55 Can rujoyowan wi kawech, achi'el ri rubin ca
chique ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca,
ri can rubin ca chare ri Abraham† y chake riyoj ri
yoj riy rumam ca riya'.

Ri Dios can majun bey c'a xtumestaj ta ri rubin ca.
Quec'ari' xubij ri María.

56 Y ri María xa juba' ma achi'el oxi' ic' xc'oje' ka pa
rachoch ri Elisabet, y c'ac'ari' xtzolin chrachoch.

Tek xalex ri Juan ri Bautista

57 Tek xapon ri k'ij riche (rixin) chi nalex ri
ti ac'al riq'ui ri Elisabet, xralaj jun ac'al ti c'ajol
(ala'). 58 Y ri winek c'a ri ye ruvecinos ri Elisabet
y ri ye rach'alal tek xquic'axaj c'a chi xralaj jun
ac'al‡ ruma ri nimalaj rutzil ri Dios, ri winek c'a
ri' xe'apon riq'ui chuya'ic rutzil ruwech, y sibilaj
c'a chuka' xequicot riq'ui. § 59 Y riye' xe'apon chic
c'a riq'ui ri Elisabet, tek xapon c'a ri wakxaki'
ruk'ij ri ac'al, tek can ya chuka' k'ij ri' niban ri

§ 1:52 1 S. 2.6, 7; Sal. 75.7. * 1:54 Sal. 98.3; Jer. 31.3, 20. † 1:55
Gn. 17.19; Ga. 3.16. ‡ 1:58 Lc. 1.36. § 1:58 Lc. 1.14.

circuncisión* chare ri ac'al. Y can ya chuka' k'ij ri' tek niqicanoj ca rubi' ri ac'al. Y ri yec'o quiq'ui ri rute' rutata' ri ac'al xcajo' c'a xquiya' ta ri rubi' ri rutata' chare ri ac'al, y queri' ri ac'al xubini'aj ta Zacarías. ⁶⁰ Yac'a ri rute' ri ac'al chanin xubij: Re ac'al re' ma xtubini'aj ta achi'el rubi' ri rutata', ruma re ac'al re' xtubini'aj Juan.†

⁶¹ Y ri yec'o quiq'ui ri Elisabet xquibij chare: ¿Achiqne ruma tek nawajo' chi re ac'al nubini'aj Juan? Ruma majun chique ri ye awach'alal ri que ta ri' rubi'.

⁶² Yac'ari' tek xa riq'ui retal xech'o apo chare ri Zacarías, ri rutata' ri ac'al, riche (rixin) chi niqic'utuj chare achiqne bi'aj nrajo' nuya' chare ri ac'al. ⁶³ Ri rutata' ri ac'al xuc'utuj jun tz'alan ri ye'ucusex riche (rixin) tz'ibanen y chuwech c'a ri tz'alan ri' xutz'ibaj: Ri ac'al xtubini'aj Juan. Y quinojel c'a ri quimolon apo qui' quiq'ui ri rute' rutata' ri ac'al, xquimey, ruma can ya ri bi'aj ri xubij ri te'ej, can ya chuka' ri' xutz'ibaj ri Zacarías chuwech ri tz'alan. ⁶⁴ Can yac'ari' tek ri Zacarías xch'o chic jun bey.‡ Y riya' can xu (xe) wi xch'o, can yac'ari' xuya' ruk'ij ri Dios. ⁶⁵ Y ri ye quive-cinos xpe c'a xibinri'il chique, ruma ri xbanatej chiri'. Y ri xbanatej, xel c'a rutzijol chiri' pa tak juyu' ri c'o pa rucuenta ri Judea. ⁶⁶ Y quinojel c'a winek ri ye'ac'axan ri xbanatej quiq'ui ri Zacarías y ri Elisabet, niqiyec c'a ka pa tak cánima§ ri nitzijox chique, y niqubij: ¿Achiqne c'a rusamaj

* **1:59** Gn. 17.12; 21.4; Lv. 12.3; Lc. 2.21; Hch. 7.8; Fil. 3.5. † **1:60** Lc. 1.13. ‡ **1:64** Lc. 1.20. § **1:66** Gn. 37.11; Dn. 7.28; Lc. 2.19.

ruc'amom pe re ac'al re'? yecha'. Ruma nik'alajin chi can c'o wi ri Ajaf Dios riq'ui.*

Ri Zacarías nuya' ruk'ij ri Dios

⁶⁷ Rumac'ari' ri Zacarías, ri rutata' ri ac'al, tek nojneq ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,† riyá' xuk'alajsaj c'a y xubij:

⁶⁸ Sibilaj ta xtinimirisex rubi' ri Ajaf Dios kiche (kixin) riyoj ri yoj aj Israel,‡ ruma yojrunataj pe riyoj ri yoj rutinamit, y yojrucol.§

⁶⁹ Ri Dios nuya' jun kanimalaj Colonel.

Y ri Kacolonel ri', jun chique ri ye riy rumam ca ri David ri jun ka-rey y rusamajel ri Dios ri xc'oje' ojer ca.*

⁷⁰ Ri Dios xbin chique ri lok'olaj tak profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel Riya' ojer ca, chi xquibij chi xtuya' jun Kacolonel.†

⁷¹ Can rubin wi pe chi xkojrucol chiquiwech ri ye'etzelan kiche (kixin), y xkojrucol pa quik'a' ri ma yojcajo' ta,

⁷² y chuka' rubin ca chi nujoyowaj quiwech ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca, y chuka' ma numestaj ta ri lok'olaj trato‡ ri xuben riq'ui ri Abraham.

* **1:66** Gn. 39.2; 1 S. 3.19; 16.18; 1 R. 18.46; Sal. 80.17; 89.21; Hch. 11.21. † **1:67** Nm. 11.25; 2 S. 23.2; 2 Cr. 20.14; Jl. 2.28; 2 P. 1.21. ‡ **1:68** 1 R. 1.48; Sal. 41.13; 72.18; 106.48. § **1:68** Ex. 3.16, 20; Sal. 111.9. * **1:69** Sal. 132.17. † **1:70** Jer. 23.5; Dn. 9.24; Hch. 3.20, 21; Ro. 1.2, 3. ‡ **1:72** Gn. 12.1-3; Lv. 26.42; Sal. 98.3; Hch. 3.25.

- 73 Can xubij wi chare ri ojer kamama' Abraham§
ri c'o chi nuben chake,
- 74 chi can yojrucol pa quik'a' ri ye'etzelan kiche
(kixin),*
riche (rixin) chi queri' ma nikaxibij ta ki' chi
nikaben ri rusamaj,†
- 75 y riq'ui jun chojmilaj y ch'ajch'ojlaj c'aslen
chuwech Riya',‡ nikaben ri rusamaj ronojel
k'ij ri yojc'ase' el chuwech re ruwach'ulef.
- 76 Y riyit ti nuc'ajol, xcha' ri Zacarías, xtibix chawe
chi can yit jun profeta ri k'alajsey ruch'abel
ri nimalaj Dios.
- Ruma yit c'a riyit ri xcanabeyej chuwech ri
Ajaf riche (rixin) chi xtachojmirisaj apo ri
rubey,§
- 77 y yit c'a riyit ri xcak'alajsan chi ri Dios nucuy
quimac ri can ye rutinamit, riche (rixin) chi
yecolotej.
- 78 Y ri', xaxu (xaxe) wi ruma chi ri ka-Dios nujoy-
owaj kawech riq'ui ronojel ajowabel.
- Rumari' tek c'a chila' chicaj nutek wi pe Jun ri
nosakirisan kiche (kixin),* ri can achi'el tek
ntel pe ri k'ij.
- 79 Ri Jun c'a ri nosakirisan, xquerusakirisaj ri yec'o
pa k'eku'm y ri yec'o pa rumujal ri camic,†
y xkojruc'ujaj c'a chupan ri bey riche (rixin)
uxlanibel c'u'x.
Quecáre' ri chábel ri xerubij ri Zacarías.

§ 1:73 He. 6.13, 14. * 1:74 Ro. 6.16-18. † 1:74 He. 9.14.

‡ 1:75 Jer. 32.39; Ef. 4.24; 2 Ts. 2.13; 2 Ti. 1.9; Tit. 2.12; 1 P. 1.15; 2 P. 1.4. § 1:76 Is. 40.3; Mal. 3.1; Mt. 11.10. * 1:78 Mal. 4.2; Ef.

5.14; 2 P. 1.19. † 1:79 Is. 9.2.

80 Y quec'ari', ri ac'al ri xalex quiq'ui ri Zacarías y ri Elisabet, ruchapon c'a q'uiyen y chuka' queri' riq'ui ri ruc'aslen chuwech ri Dios.† Y ya c'a ri pa tak desierto xc'oje' wi, y xuk'alajsaj ri' c'a ya tek xapon ri k'ij riche (rixin) chi xutzijoj ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri rech aj Israel.

2

Tek xalex ri Jesús

1 Y xbanatej c'a chi pa rutiempo ri Augusto César tek ya riya' ri aj k'atbel tzij, riya' xutek c'a rubixic chique quinojel ri winek chi tiqitz'ibaj quibi'. 2 Yari' ri nabey mul niban queri'. Y tek xban ri nabey tz'iban bi'aj ri', * yari' tek c'a nik'ato na tzij ri jun achi ri Cirenio rubi', chila' pa ruwach'ulef Siria. 3 Y ri winek pan Israel c'o c'a chi nbequitz'ibaj quibi' pa tak quitinamit. 4 Y chiri' pa rucuenta ri Galilea c'o jun tinamit ri Nazaret rubi'. Y ri chiri' pa Nazaret c'o c'a jun achi ri José rubi'. Y ri José c'a ri', c'o c'a chi nibe chutz'ibaxic ri rubi' c'a pa Belén,† ri jun tinamit ri c'a pa rucuenta ri Judea c'o wi, ruma ye aj chiri' ri ye ojer tak rati't rumama'. Chiri' c'a pa Belén xalex wi ri rey David, y ri José can jun chique ri ye riy rumam ca ri rey David.‡ 5 Y ri José rachibilan ri María ri ya'on chic chare riche (rixin) chi ntoc rixjayil, xebe c'a pa Belén chutz'ibaxic quibi'. Y ri María xa nakaj chic c'a ri alanic chrij. 6 Y chiri' c'a pa Belén yec'o wi tek ri María xtz'aket ri ruk'ij riche (rixin) chi nralaj

† 1:80 Lc. 2.40. * 2:2 Hch. 5.37. † 2:4 1 S. 16.1; Mi. 5.2; Jn. 7.42. ‡ 2:4 Mt. 1.20; Lc. 1.27.

ri ac'al. § 7 Riya' xc'oje' c'a ral ti c'ajol (ala').* Ri María jabel xubor ri ac'al pa tziek, y xuliba' pa jun quiwaybal chicop. Pa jun quica'aj chicop xalex wi ri nabey ti ral ri María, ruma chi nojneq chic ri mesón.

Tek xquic'ut qui' ri ángeles chiquiwech ri ye aj yuk'a'

8 Y yec'o c'a aj yuk'a' yequiwaraj quicarne'l pa jun juyu', ri nakaj nicanaj wi ca chare ri tinamit Belén. 9 Can yac'ari' tek xuc'ut ri' jun ángel chiquiwech ri aj yuk'a' ri', jun ángel ri petenak chila' chicaj riq'ui ri Ajaf. Y riye' sibilaj xquixibij qui' ruma ri ángel, † y ruma chuka' ri sakil riche (rixin) ri Ajaf ri xsakirisan quiche (quixin). 10 Yac'a ri ángel xubij chique: Ma tixibij ta iwi'. Tiwac'axaj na pe' re nwajo' nbij chiwe, can riche (rixin) sibilaj quicoten. Y ma xu (xe) ta wi iwuche (iwixin) ri yix re quicoten re', xa can quiche (quixin) chuka' quinojel winek. ‡ 11 Tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: Chila' pa Belén, ri rutinamit ca ri rey David, wacami xalex c'a ri Colonel, § ri Cristo ri Ajaf.* 12 Ri retal riche (rixin) chi wi ya ti ac'al ri' ri niwil, xtitz'et c'a chi boron jabel pa tziek y cotz'oban pa jun quiwaybal chicop, xcha' ri ángel.

13 Can yac'a chuka' ri' tek xebec'ulun pe nic'aj chic ángeles ri ye petenak chila' chicaj † y can sibilaj ye q'uiy. Y riye' niq'uiya' c'a ruk'ij ri Dios, ‡ y niq'uibij:

§ 2:6 Mt. 2.1. * 2:7 Mt. 1.25; Ga. 4.4. † 2:9 Lc. 1.12. ‡ 2:10 Gn. 12.3; Col. 1.23. § 2:11 Is. 9.6; Mt. 1.21; Ga. 4.4; 2 Ti. 1.10; 1 Jn. 4.14. * 2:11 Fil. 2.11. † 2:13 Gn. 28.12. ‡ 2:13 Sal. 103.20.

14 ¡Wacami, ri chila' chicaj sibilaj niya'ox (nya') ruk'ij ruc'oijen ri Dios!

¡Y wawe' chuwech re ruwach'ulef xoka yan ri uxlanibel c'u'x. § Xoka yan chiquicojol ri winek, ruma ri rutzil ri Dios!

15 Can xu (xe) wi xquibij ca queri' ri ángeles, can yac'ari' tek xebe chila' chicaj. Y can xu (xe wi) c'a xebe ri ángeles ri', ri aj yuk'a' can yac'ari' xquibila' ka chiquiwech: Jo' chanin pa Belén. Jo' chutz'etic* ri ac'al ri xalex chila'. Ruma ri Ajaf can xutek pe rubixic chake.

16 Y riche (rixin) c'a chi nbequitz'eta' ri ac'al, ri aj yuk'a' ri' can chanin c'a xebe c'a pa tinamit. Can xebequila' wi c'a ri María, ri José, y ri ac'al can cotz'oban c'a pa jun quiwaybal chicop. 17 Ri aj yuk'a' ri', can xu (xe) wi xquitz'et ri ac'al, xquichop c'a rutzijoxic ri xbix chique ruma ri ángel, chrij ri ti ac'al ri'. 18 Y quinojel c'a ri winek ri ye'ac'axan quiche (quixin), can xquimey ri utzilaj tak ch'abel ri niqutzizoj ri aj yuk'a'. 19 Y ri María can xeruyec c'a pa ránima ronojel ri tzij ri', y yeruch'ob chuka' ronojel ri tzij ri'. † 20 Ri aj yuk'a' xetzolin c'a. Y riye' niquiyala' c'a ruk'ij ruc'oijen ri Dios y niquinimirisala' ri rubi'. Riye' quec'ari' niquben ruma ronojel ri quitz'eton y quic'axan chic. Can xbanatej wi c'a achi'el ri rubin ca ri ángel.

Ri ti ac'al Jesús xuc'uex pa rachoch ri Dios

21 Y tek xtz'aket ri wakxaki' k'ij ri talex wi ri ac'al, xban ri circuncisión chare, ‡ y can ya chuka' k'ij ri'

§ 2:14 Is. 57.19; Ef. 2.14, 17. * 2:15 Sal. 111.2; Mt. 2.1. † 2:19 Gn. 37.11; 1 S. 21.12; Pr. 4.4; Os. 14.9. ‡ 2:21 Gn. 17.12; Lv. 12.3.

tek nicanox rubi', y Jesús § ri rubi' ri xquiya', ruma ya bi'aj ri' ri xubij ca ri ángel chare ri María tek can c'a ma jane c'o ta alaníc chrij.

22 Y tek xtz'aket c'a ri k'ij achi'el nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, chi ri ixoki' ri xe'alan c'o chi niquich'ajch'ojsaj qui', * ri María y ri José xquic'uaj c'a ri ac'al Jesús pa rachoch ri Dios pa Jerusalem, riche (rixin) chi xbequic'utu' ca chuwech ri Ajaf Dios. 23 Queri' xquiben ruma ri ruley ri Ajaf Dios nubij chi ronojel ri nabey ac'al, wi ti c'ajol (ala'), can nijach wi chare ri Dios riche (rixin) chi ntoc rusamajel. † 24 Ri José y ri María can xquiben wi c'a ri nubij chupan ri ruley ri Ajaf Dios, ri nich'o chrij ri ch'ajch'ojirisanic. Riye' xequiya' c'a ca'i palomax ‡ riche (rixin) chi xecamisex chuwech ri Dios, ruma ri ley can nubij wi c'a: Ca'i' palomax ye nima'k o ca'i' tak cocoj.

25 Y chiri' pa tinamit Jerusalem ri tiempo ri', c'o c'a jun achi ri Simeón rubi'. Ri jun achi c'a ri', can choj ri ruc'aslen y kas ya'ol ruk'ij ri Dios. Ri Simeón, can c'o wi c'a ri Lok'olaj Espíritu riq'ui y royoben § chuka' tek xtipe ri Cristo riche (rixin) chi nicolotej riya' y ri rech aj Israel. 26 Y ri Lok'olaj Espíritu ruk'alajsan chic c'a chare ri Simeón chi ma nicom ta na, xticom pero c'a ya tek rutz'eton chic na ca ri Cristo, ri xtutek pe ri Ajaf Dios. 27 Y chupan c'a ri k'ij tek ri te'ej tata'aj xquic'uaj ri ac'al pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi niquiben achi'el ri nubij ri ley, can yac'a chuka' k'ij ri' tek xapon

§ 2:21 Mt. 1.21; Fil. 2.8-10. * 2:22 Lv. 12.2-8. † 2:23 Ex. 13.2; 22.29; Nm. 3.13. ‡ 2:24 Lv. 12.8. § 2:25 Lm. 3.25, 26; Mr. 15.43.

ri Simeón pa rachoch ri Dios, ruma queri' xrajo' ri Lok'olaj Espíritu.* 28 Ri Simeón xuch'elej c'a ri ac'al, y riche (rixin) chi xuya' ruk'ij ri Dios, xubij c'a:

29 Ajaf, wacami c'a ri yin asamajel xa can utz chic chi yinawelesaj el,† can riq'ui c'a uxlanibel c'u'x yibe,

ruma can achi'el ri abin chuwe, can queri' xbanatej.

30 Ri runak' tak nuwech xquitzu' yan c'a ca ri Colonel ri petenak awuq'ui riyit,‡

31 ri xaya' pe riyit quiche (quixin) quinojel ri winek.§

32 Ya Riya' chuka' ri Sakil quiche (quixin) ri winek ri ma ye israelitas ta, ruma ya Riya' xtic'utu ri bey chiquiwech* riche (rixin) chi ye'apon awuq'ui.

Y riyoj ri yoj atinamit Israel, ruma can chkacojol xalex wi ri Colonel, q'uiy c'a utzil xtikac'ul y xtic'oje' kak'ij kac'ojlen,

xcha' ri Simeón.

33 Y ri José y ri María ri rute' ri Jesús can xquimey tek xquic'axaj ri xubila' ri Simeón chrij ri ac'al. 34 Y yac'ari' tek ri Simeón xeruben bendecir ri José y ri María y c'ac'ari' xubij chare ri María, ri rute' ri ac'al: Tawac'axaj na pe', re ac'al re' nim ri samaj ri ya'on pe chare ruma ri Dios. Y ruma Riya', ye q'uiy chique ri kech aj Israel ri xquecolotej. Y ye q'uiy chuka' ri xquetzak, ruma xtiquetzelaj.† 35 Can

* 2:27 Hch. 8.29; 10.19; 16.7. † 2:29 Gn. 46.30; Fil. 1.23. ‡ 2:30 Is. 52.10; Hch. 4.12. § 2:31 Sal. 98.2; Lc. 1.10, 11. * 2:32 Is. 9.2; Jn. 8.12. † 2:34 Is. 8.13-15; Os. 14.9; Ro. 9.32, 33; 1 Co. 1.23; 1 P. 2.7, 8.

ruma c'a Riya' tek xtibek'alajin pe ri etzelal ri c'o pa tak cáñima ri winek. Y ri Simeón xubij chuka' chare ri María: Ruma ri pokon ri xtiban chare ri Jesús, xtipe k'axon awuq'ui riyit.† Xtana' c'a chi can achi'el jun espada ri xtusoc ri awánima, xcha' ri Simeón.

³⁶ Chiri' c'a pa rachoch ri Dios c'o c'a jun ixok ri Ana rubi'. Riya' jun ixok ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios. § Riya' rumi'al ca jun achi ri Fanuel rubi', y jun chique ri ye riy rumam ca ri Aser, ri jun achi xc'oje' ojer ca. Ri Ana c'a ri' ti ri'j chic. Riya' c'a co'ol tek xc'ule'. Pero xaxu (xaxe wi) wuku' juna' xquic'uaj qui' riq'ui ri rachijil, ruma xa chanin xcom el ri achi chuwech. ³⁷ Y ma xc'ule' ta chic. C'o chic c'a ochenta y cuatro rujuna', y can k'ij k'ij nic'oje' pa rachoch ri Dios. Q'uiy c'a mul can ma niwa' ta, riche (rixin) chi nuben orar. Nuya' c'a ruk'ij ri Dios chi pak'ij chi chak'a'.* ³⁸ Tek ri Ana xutz'et ri ti ac'al Jesús, riya' xbe apo riq'ui. Y sibilaj c'a xmatioxin chare ri Dios ruma ri ac'al ri', ruma xunabej chi ya Colonel ri'. Y xuchop c'a rutzijoxic chique ri winek ri ye oyobeyon† riche (rixin) ri Colonel ri', ri chiri' pa Jerusalem.

Tekri José y ri María xetzolin pa tinamit Nazaret

³⁹ Ri José y ri María xquiben c'a ronojel ri nuchilabej ri Ajaf Dios chupan ri ruley, ri c'o chi niquiben tek c'a juba' talex jun ac'al. C'ac'ari' xetzolin pa cachoch chiri' pa Nazaret. Ri tinamit ri' c'a pa rucuenta ri Galilea† c'o wi. ⁴⁰ Y ri ac'al

† **2:35** Sal. 42.10; Mt. 11.19; Jn. 19.25; Hch. 28.22; 1 P. 2.4; 4.14.

§ **2:36** Ex. 15.20. * **2:37** Hch. 26.7; 1 Ti. 5.5. † **2:38** Lm. 3.25,

26; Mr. 15.43; Lc. 2.25. † **2:39** Mt. 2.22, 23.

xuchop c'a ruq'uiyen, y petenak más ruchuk'a'. Y petenak chuka' más runa'oj, y c'o ri rutzil ri Dios pa ruwi'.

Cablajuj c'a rujuna' ri Jesús tek nitzijon c'a quiq'ui ri aj tz'iba' ri chiri' pa rachoch ri Dios

⁴¹ Ri María y ri José ri ye rute' rutata' ri Jesús, can ronojel c'a juna' yebe pa tinamit Jerusalem, tek napon ri k'ij riche (rixin) ri nimak'ij pascua. § ⁴² Y xapon chic c'a jun bey ri k'ij riche (rixin) ri nimak'ij ri'. Ri Jesús c'o c'a cablajuj rujuna' tek xebe c'a pa tinamit Jerusalem, can achi'el wi niquben ri quech aj Israel. ⁴³ Tek k'axnek chic c'a ca ri nimak'ij pascua, ri María y ri José xetzolin chcachoch. Pero riye' ma quetaman ta c'a chi ri ac'al Jesús xa xc'oje' na c'a ca chiri' pa tinamit Jerusalem. ⁴⁴ Ri José y ri María can quicukuban ka quic'u'x chi ri ac'al benak, y queri' xebiyin jun k'ij. Yac'a tek xquichop xquic'utula' chique ri cach'alal y chique ri quetaman quiwech, c'ac'ari' tek xquinabej chi xa ma benak ta. ⁴⁵ Y ruma chi ma xquil ta, ri José y ri María xetzolin ca chucanoxic ri ac'al c'a pa tinamit Jerusalem.

⁴⁶ C'a pa rox k'ij c'a chare ri quisachon wi ca ri ac'al, c'ac'ari' xquil ri ac'al pa rachoch ri Dios chiri' pa Jerusalem, tz'uyul apo quiq'ui ri achi'a' ri q'uiy quetaman chrij ri ley, nrac'axaj ri niqubij y c'o chuka' ri yeruc'utula' apo chique.* ⁴⁷ Y quinojel c'a ri can xquic'axaj ri nubij ri ac'al can xquimey, † ruma chi ri nic'utux pe chare cuma ri aj tz'iba', ri

§ **2:41** Ex. 12.14; 23.15; 34.18; Lv. 23.5; Dt. 16.1-7; 1 S. 1.3, 21.

* **2:46** Is. 49.1, 2; 50.4. † **2:47** Mt. 7.28; Mr. 1.22; Jn. 7.15.

ac'al can jabel wi nicowin nubij apo chique. Riya' can nik'alajin wi chi ronojel jabel nik'ax chuwech y c'o etamabel riq'ui. ⁴⁸ Chiri' c'a pa rachoch ri Dios c'o wi ri Jesús tek ri María y ri José xbequila'. Riye' can xquimey c'a. Y yac'ari' tek ri rute' xubij chare ri ral: ¿Achique xaben? ¿Achique ruma tek xac'oje' ca y ma xabij ta chake? Tatzu' la'. La atata' y riyin sibilaj yit kacanón chic. Y can nik'axo chic kánima ruma ma juba' yatkil ta.

⁴⁹ Y yac'ari' tek Riya' xubij chique: ¿Achique c'a ruma tek sibilaj yinicanoj? Chinuwech riyin, riyix can jabel wi iwetaman chi ya ri nrajo' ri Nata' Dios, yari' ri c'o chi nben. ‡

⁵⁰ Yac'a ri ch'abel ri xubij ri ac'al chique ri José y ri María, ma xk'ax ta chiquiwech. §

⁵¹ Y c'ac'ari' ri ac'al junan c'a xtzolin quiq'ui riye' c'a hcachoch, ri c'o pa tinamit Nazaret. Ri ac'al can sibilaj c'a nunimaj quitzij. Y ronojel c'a ri xbanatej ri pa Jerusalem riq'ui ri ac'al, ri María xeruyec c'a pa ránima.*

⁵² Y riq'ui ri benak ri tiempo, ri Jesús ruchapon c'a q'uiyen, y can queri' chuka' petenak más runa'oj. Can sibilaj c'a utz nitz'etetej ruma ri Dios, y sibilaj c'a chuka' utz nitz'etetej cuma ri winek. †

3

Ri Juan ri Bautista nutzijoj ri ruch'abel ri Dios

¹ Chupan ri wolajuj juna' tek ruchapon nik'ato pe tzij ri Tiberio César,* ya c'a riya' ri c'o pa quiwi'

‡ **2:49** Jn. 4.34; 8.29; 9.4; 14.31. § **2:50** Lc. 9.45; 18.34. * **2:51** Gn. 37.11; Dn. 7.28; Lc. 2.19. † **2:52** 1 S. 2.26. * **3:1** Mt. 22.17.

ye caji' chic aj k'atbel tak tzij y ri caji' aj k'atbel tak tzij ri' yec'a achi'a' re': Jun ya ri Poncio Pilato rubi', ri nik'ato tzij pa Judea. Y ri jun chic, Herodes rubi', ri nik'ato tzij pa Galilea. Y ri rox, Felipe c'a rubi', † rach'alal ri Herodes, y ri Felipe ri' nik'ato tzij pa Iturea y pa Traconite. Y ri rucaj aj k'atbel tzij, Lisancias rubi', ri nik'ato tzij pan Abilinia. ² Y can yac'a chuka' tiempo ri' tek ya ri Anás y ri Caifás ye nimalaj tak sacerdotes chirí' pa rachoch ri Dios. ‡ Yac'a chuka' tiempo ri' tek ri Dios xch'o riq'ui ri Juan ri ruc'ajol ri Zacarías, pa jun desierto. ³ Y ri Juan ronojel c'a ri ruchi' ri raken ya' Jordán xbe wi. Riya' xubij c'a chique ri winek ri xe'apon riq'ui chi titzolin c'a pe quic'u'x riq'ui ri Dios § y tiquibana' bautizar qui', riche (rixin) chi queri' ri Dios nucuy quimac.* ⁴ Y can ya c'a riq'ui ri Juan xbanatej wi ri rutz'iban ca ri profeta Isaías, jun chique ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Quec'are' ri rutz'iban ca:

C'o c'a jun achi ri xtic'oje' pa desierto.

Y riya' xturek c'a ruchi' riche (rixin) chi xtubij chique ri winek ri xque'apon riq'ui:

Tichojmirisaj apo rubey ri Ajaf† y can choj tibana' chare.

⁵ Y riche (rixin) c'a chi nichojmirisex jun bey, can nic'atzin c'a chi yenojsex ri jul.

Nic'atzin chuka' yejunumex ri tanatek.

Ri xotoxek tak bey, choj niban chique.

Y ri cujquek tak bey, li'an c'a chuka' niban chique.

† **3:1** Mt. 14.1, 3. ‡ **3:2** Jn. 11.49; 18.13; Hch. 4.6. § **3:3** Mt. 3.1, 2; Mr. 1.4; Hch. 13.24; 19.4. * **3:3** Lc. 1.77. † **3:4** Is. 40.3; Mt. 3.3; Mr. 1.3; Jn. 1.23.

6 Y quinojel c'a ri winek xtiquitz'et c'a ri xtuben ri

Dios riche (rixin) chi yecolotej, †
 nicha' chupan ri wuj ri rutz'iban ca ri Isaías.

7 Y tek ri winek ye'apon riq'ui ri Juan ruma nicaño' chi yeban el bautizar ruma riya', riya' nubij c'a chique: Riyix xa yix achi'el itzel tak cumatz ruma niwajo' yixanmej chuwech ri ruc'ayewal. ¿Achi que xbin chiwe chi utz yixanmej chuwech ri ruc'ayewal ri xtutek pe ri Dios re chkawech apo? § 8 Riyix nic'atzin c'a chi nic'ut chi can kitzij nitzolin pe ic'u'x riq'ui ri Dios.* Y man c'a tich'ob ta ka chi can xu (xe) wi ruma chi yix ralc'ual ca ri Abraham, chi ruma ta ri' xquixcolotej, ma que ta ri'. Ruma xa ta ri Dios nrajo', Riya' can nicowin wi nuben ralc'ual ri Abraham chique re abej re ye'itz'et wawe'. 9 Ri ruc'ayewal ri nuya' ri Dios xa nipe yan. Riya' can xtuben achi'el nuben jun achi ri c'o chic ri iquej pa ruk'a' riche (rixin) chi xqueruchoy ri che' ri xa ma yewachin ta jabel. Y ronojel c'a ri xqueruchoy el, xqueruq'uek pa k'ak', † xcha' ri Juan.

10 Y can yac'ari' tek ri winek ri ye'ac'axan apo riche (rixin) ri Juan, xquic'utuj chare: ¿Achi que c'a ri ruc'amon chi nikaben? † xecha'.

11 Y ri Juan xubij c'a chique ri xec'utun apo: Achi que c'a chiwe riyix ri c'o ca'i' rutziak, tuya' jun chare ri majun rutziak. Y xabachique c'a chuka' chiwe riyix ri c'o wey riq'ui, tuya' c'a chuka'

† 3:6 Sal. 98.2; Is. 52.10. § 3:7 Mt. 3.7. * 3:8 Is. 1.16; Ez. 18.27; Hch. 26.20; 2 Co. 7.10. † 3:9 Mt. 3.10; Jn. 15.2, 6. † 3:10 Hch. 2.37.

ruway§ ri xa majun ruway, xcha' chique.

¹² Y yec'o c'a chuka' apo riq'ui ri Juan, ca'i' oxi' achi'a' ri ye c'utuy tak alcawal* riche (rixin) chi yeban el bautizar. Y xepe c'a ri achi'a' ri xquic'utuj chare ri Juan: Tijonel, y riyoj, ¿achique c'a ri ruc'amon chi nikaben? xecha' chare.

¹³ Ri Juan xubij chique: Xaxu (xaxe wi) c'a ri alcawal ri bin chiwe ruma ri aj k'atbel tzij, can xu (xe) wi ri' tic'utuj chique ri winek. Man c'a tic'utuj ta más.†

¹⁴ Can yac'a chuka' ri' tek yec'o ca'i' oxi' soldados ri ye aponak riq'ui ri Juan, xquic'utuj apo chare: Y riyoj, ¿achique c'a ri ruc'amon chi nikaben? xecha'. Ri Juan xubij c'a chique: Man c'a que'iwelesala' ta quicosas ri winek, ma ruma ta chi c'o k'atbel tzij pan ik'a'. Ni ma tik'abaj ta tzij chiquij‡ ri winek riche (rixin) chi c'o niwelesaj chique. Xa quixquicot c'a riq'ui ri irajil ri nich'ec, xcha' ri Juan.

¹⁵ Y ri winek ri yec'o c'a apo riq'ui ri Juan, can coyoben c'a chi ri Juan nubij ta chique chi achique c'a ri' riya', ruma riye' niquibila' c'a pa tak cáñima chi riq'ui juba' chi ri Juan yari' ri Cristo.§

¹⁶ Rumac'ari' ri Juan xubij chique ri winek ri ye aponak riq'ui: Riyin pa ya' yixinben wi bautizar. Pero c'o c'a jun achi ri xtipe re chkawech apo, ri xquixruben bautizar riq'ui ri Lok'olaj Espíritu* y riq'ui k'ak'. Ri Jun c'a ri xtipe, can más wi nim ruk'ij y can más wi nim ruchuk'a' que chinuwech

§ **3:11** 2 Co. 8.14; 1 Ti. 6.18; Stg. 2.15, 16; 1 Jn. 3.17. * **3:12** Mt.

21.32. † **3:13** Mi. 6.8; Lc. 19.8. ‡ **3:14** Ex. 23.1; Lv. 19.11, 12.

§ **3:15** Jn. 1.19, 20. * **3:16** Mt. 3.11; 1 Co. 12.13.

riyin. Rumari' riyin ma yin ruc'amon ta (takal ta chuwij) chi nquir ri ruximbel ri ruxajab. ¹⁷ Y ri Jun c'a ri xtipe, can ruchojmirisan chic ri' riche (rixin) chi nuben achi'el nuben jun achi tek nujosk'ij ri rutrigo pan era, ri can c'o chic jun horqueta pa ruk'a' riche (rixin) chi nuq'uek chuwapak'ik' ri trigo ri ch'ayon chic. Ri trigo ri nuchayuj ca ri', yari' ri numol y nuyec. Yac'a ri raken ri trigo ri nuc'uaj el cak'ik', xa nuporoj pa k'ak' ri majun bey nichuptej ta. Can quec'ari'† xtuben ri jun achi ri xtipe, xcha' ri Juan.

¹⁸ Q'uiy c'a tzij ri achi'el re' ri xerubij ri Juan riche (rixin) chi xerupixabaj ri winek, tek xutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. ¹⁹ Chuka' ri Juan xchapon chare ri Herodes, ri jun chique ri ye caji' aj k'atbel tak tzij chupan ri tiempo ri' y xubij chare: Riyit ma utz ta abanon ruma ac'amon ka ri Herodías, rixjayil ri awach'alal Felipe, xcha' chare. Y ma xu (xe) ta wi ri' ri xubij chare, xa can xerunataj chuka' ri nic'aj chic rumac ri ye rubanalon‡ ri Herodes. ²⁰ Y ri Herodes xa xni-matej c'a anej más ri rumac, ruma xutz'apij ri Juan pa cárcel.

Tek xban bautizar ri Jesús

²¹ Y xc'ulwachitej c'a chi tek ntajin yeban bautizar ri winek, xban chuka' bautizar ri Jesús. § Y tek ri Jesús ntajin c'a chi oración, yac'ari' tek xjakatej ri caj. ²² Y ri Lok'olaj Espíritu can tz'etetel wi ri xka pe pa ruwi' ri Jesús. Can achi'el jun palomax ri xka pe pa ruwi' Riya'. Y yac'ari' tek c'o jun ch'abel ri

† 3:17 Mi. 4.12. ‡ 3:19 Pr. 28.15, 16; Mt. 14.3, 4; Mr. 6.17, 18.

§ 3:21 Mt. 3.13-17.

xpe chila' chicaj y xubij: Yit c'a riyit ri Nuc'ajol y can sibilaj yatinwajo', y can nucukuban wi nuc'u'x awuq'ui,* xcha' ri ch'abel ri'.

Ri Jesús can Ruc'ajol wi ri Dios

²³ Chupan ri tiempo ri', ri Jesús c'o achi'el xa juwinek lajuj rujuna'.† Can yac'ari' tek xuchop ri rusamaj. Y pa quic'u'x ri winek chi ri Jesús can ruc'ajol wi ri José.‡ Ri José ruc'ajol ca ri Elí. ²⁴ Y ri Elí, ruc'ajol ca ri Matat, y ri Matat ruc'ajol ca ri Leví, y ri Leví ruc'ajol ca ri Melqui, y ri Melqui ruc'ajol ca ri Jana, y ri Jana ruc'ajol ca jun chic achi ri José rubi'. ²⁵ Y ri José, ruc'ajol ca ri Matatías, y ri Matatías ruc'ajol ca ri Amós, y ri Amós ruc'ajol ca ri Nahum, y ri Nahum ruc'ajol ca ri Esli, y ri Esli ruc'ajol ca ri Nagai. ²⁶ Y ri Nagai, ruc'ajol ca ri Maat, y ri Maat ruc'ajol ca jun chic achi ri Matatías rubi', y ri Matatías, ruc'ajol ca ri Semei, y ri Semei ruc'ajol ca jun chic achi José rubi', y ri José, ruc'ajol ca ri Judá. ²⁷ Y ri Judá, ruc'ajol ca ri Joana, y ri Joana ruc'ajol ca ri Resa, y ri Resa ruc'ajol ca ri Zorobabel, y ri Zorobabel ruc'ajol ca ri Salatiel, y ri Salatiel ruc'ajol ca ri Neri. ²⁸ Y ri Neri, ruc'ajol ca jun chic achi Melqui rubi', y ri Melqui ruc'ajol ca ri Adi, y ri Adi ruc'ajol ca ri Cosam, y ri Cosam ruc'ajol ca ri Elmodam, y ri Elmodam ruc'ajol ca ri Er. ²⁹ Y ri Er, ruc'ajol ca ri Josué, y ri Josué ruc'ajol ca ri Eliezer, y ri Eliezer ruc'ajol ca ri Jorim, y ri Jorim ruc'ajol ca jun chic achi ri Matat rubi'. ³⁰ Y ri Matat, ruc'ajol ca jun achi ri Leví rubi', y ri Leví ruc'ajol ca ri Simeón, y ri Simeón ruc'ajol

* **3:22** 2 P. 1.17. † **3:23** Nm. 4.3, 35, 39, 47. ‡ **3:23** Mt. 13.55; Jn. 6.42.

ca jun chic achi ri Judá rubi', y ri Judá ruc'ajol ca jun chic achi ri José rubi', y ri José ruc'ajol ca ri Jonán, y ri Jonán ruc'ajol ca ri Eliaquim. ³¹ Y ri Eliaquim, ruc'ajol ca ri Melea, y ri Melea ruc'ajol ca ri Mainán, y ri Mainán ruc'ajol ca ri Matata, y ri Matata ruc'ajol ca ri Natán. § ³² Y ri Natán, ruc'ajol ca ri David, y ri David ruc'ajol ca ri Isaí,* y ri Isaí ruc'ajol ca ri Obed, y ri Obed ruc'ajol ca ri Booz, y ri Booz ruc'ajol ca ri Salmón, y ri Salmón ruc'ajol ca ri Naasón. ³³ Y ri Naasón, ruc'ajol ca ri Aminadab, y ri Aminadab ruc'ajol ca ri Aram, y ri Aram ruc'ajol ca ri Esrom, y ri Esrom ruc'ajol ca ri Fares, y ri Fares ruc'ajol ca jun chic achi ri Judá rubi'. ³⁴ Y ri Judá, ruc'ajol ca ri Jacob, y ri Jacob ruc'ajol ca ri Isaac, y ri Isaac ruc'ajol ca ri Abraham, y ri Abraham ruc'ajol ca ri Taré, y ri Taré ruc'ajol ca ri Nacor. † ³⁵ Y ri Nacor, ruc'ajol ca ri Serug, y ri Serug ruc'ajol ca ri Ragau, y ri Ragau ruc'ajol ca ri Peleg, y ri Peleg ruc'ajol ca ri Heber, y ri Heber ruc'ajol ca ri Sala. ³⁶ Y ri Sala, ruc'ajol ca ri Cainán, y ri Cainán ruc'ajol ca ri Arfaxad, y ri Arfaxad ruc'ajol ca ri Sem, ‡ y ri Sem ruc'ajol ca ri Noé, y ri Noé ruc'ajol ca ri Lamec. ³⁷ Y ri Lamec, ruc'ajol ca ri Matusalén, y ri Matusalén ruc'ajol ca ri Enoc, y ri Enoc ruc'ajol ca ri Jared, y ri Jared ruc'ajol ca ri Mahalaleel, y ri Mahalaleel ruc'ajol ca jun chic achi ri Cainán rubi'. ³⁸ Y ri Cainán, ruc'ajol ca ri Enós, y ri Enós ruc'ajol ca jun achi Set rubi', y ri Set ruc'ajol ca ri Adán, y

§ **3:31** 2 S. 5.14; 1 Cr. 3.5; Zac. 12.12. * **3:32** Rt. 4.17, 22; 1 S. 17.58; 1 Cr. 2.12, 13; Sal. 72.20; Is. 11.1, 2; Mt. 1.5, 6; Hch. 13.22, 23.

† **3:34** Gn. 11.24, 25. ‡ **3:36** Gn. 11.10, 11.

ri Adán ralc'ual ri Dios. §

4

Tek ri Jesús xtojtobex ruma ri itzel winek

¹ Ri k'ij c'a tek xban bautizar ri Jesús, Riya' nojneq ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu* xtzolin pe ri pa raken ya' Jordán. Y ri Jesús xuc'uex c'a ruma ri Lok'olaj Espíritu, riche (rixin) chi xbe† c'a pa jun desierto. ² Y chiri' xc'oje' wi. Ri cawinek‡ k'ij c'a ri xc'oje' chiri', ri itzel winek can nutij ruk'ij chrij riche (rixin) chi nitzak ta pa ruk'a'. § Y janipe' tiempo xc'oje' ri Jesús chupan ri lugar ri', ma xwa' ta. Rumari' xpe runumic. ³ Y can yac'ari' tek c'o apo ri itzel winek, y xubij chare ri Jesús: Wi kas kitzij chi yit c'a riyit ri Ruc'ajol ri Dios, tabana' c'a chique re abej re' chi que'oc caxlan wey.

⁴ Yac'a ri Jesús xubij chare: Tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios, chi ma xu (xe) ta wi riq'ui caxlan wey nic'ase' wi ri winek, xa can nic'ase' chuka' riq'ui ronojel ri ruch'abel ri Dios.*

⁵ Y can yac'ari' tek ri itzel winek xuc'uj ri Jesús pa ruwi' jun juyu' ri nej jotol chicaj, y xa pa jun ti rato xuc'ut chuwech ri Jesús ronojel ri cajawaren ri nima'k tak tinamit ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. ⁶ Y c'ac'ari' ri itzel winek xubij chic chare ri Jesús: Riyin njech pan ak'a' re nima'k tak tinamit re', ri can c'o quic'ojlen, y riyin nya' k'ij chawe riche (rixin) chi riyit nak'et tzij pa quiwi',

§ **3:38** Gn. 1.26, 27; 2.7; 5.1, 2; Is. 64.8. * **4:1** Is. 11.2; 61.1; Mt. 4.1; Mr. 1.12; Jn. 3.34. † **4:1** Lc. 2.27. ‡ **4:2** Ex. 34.28; 1 R. 19.8.
§ **4:2** Gn. 3.15; He. 2.18; 4.15. * **4:4** Dt. 8.3; Ef. 6.17.

ruma pa nuk'a' riyin ye jachon wi ca, y riyin yicowin nya' xabachoj chare nwajo' nya' wi.† 7 Y wi riyit yaxuque' yamaje' chinuwech riche (rixin) chi naya' nuk'ij, ronojel c'a re' xque'oc awuche (awixin), xcha' ri itzel winek.

8 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare: Cabiyyin quela' riyit Satanás. Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Xaxu (xaxe) wi c'a ri Ajaf Dios taya' ruk'ij, y xaxu (xaxe wi) chuka' Riya' ri ruc'amon chi nanimaj ri nubij,‡ xcha' ri Jesús chare.

9 Y can yac'a chuka' ri' tek ri itzel winek xuc'uaj ri Jesús, c'a pa tinamit Jerusalem, y c'a pa ruwi' ri rachoch ri Dios xberuya' wi. Y tek yec'o chic chiri', ri itzel winek xubij chare ri Jesús: Tac'aka' ka awi' wawe', wi kas kitzij chi yit Ruc'ajol ri Dios.§

10 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios tz'ibatal ca, nubij:

Ri Dios can xquerutek pe ri ru'ángeles awuq'ui, riche (rixin) chi yatquichajij.

11 Xcatquili'ej pa quik'a', riche (rixin) chi queri' ma xtachak'ij (xtatoch') ta awaken chuwech abej.*

12 Yac'a ri Jesús xubij chare ri itzel winek: Bitajnek c'a ca chi ma tatojtobej ta ri Awajaf Dios.†

13 Y tek ri itzel winek majun chic xril ri nuben ta chare ri Jesús, riche (rixin) chi nutojtobej, xuya' c'a ca y xroyobej chic na juba' tiempo‡ c'ac'ari' xtutojtobej chic jun bey.

† 4:6 Jn. 12.31; 14.30; Ap. 13. 2, 7. ‡ 4:8 Dt. 6.13; 10.20. § 4:9

Mt. 4.6; 8.29; Ro. 1.4. * 4:11 Sal. 91.11, 12. † 4:12 Dt. 6.16.

‡ 4:13 Jn. 14.30; Stg. 4.7.

Tek ri Jesús xuchop rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

14 Y ri Jesús xtzolin pa Galilea, § y nojnekan ránima riq'ui ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu. Y pa quinojel c'a tinamit ri yec'o pe chunakajal ri Galilea, xbe rutzijol ri Jesús ruma ri yerubanala'.* 15 Y Riya' xabachique tinamit napon wi, nuc'ut c'a ri ruch'abel ri Dios pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y quinojel c'a ri winek ri ye'ac'axan ri nubij, niquiyala' c'a ruk'ij.†

Tek ri Jesús xapon chic pa tinamit Nazaret

16 Ri Jesús xbe pa tinamit Nazaret,‡ ri tinamit ri xq'uiy wi Riya'. Y chupan ri uxlanibel k'ij, Riya' xbe c'a chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, § can achi'el wi ri tuben. Y tek c'o chic chiri', Riya' xpa'e' c'a, riche (rixin) chi nusiq'uij ri ruch'abel ri Dios. 17 Y xjach c'a pa ruk'a' ri Jesús ri wuj ri rutz'iban ca ri profeta Isaías, jun chique ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, riche (rixin) chi nusiq'uij chiquiwech ri winek ri quimolon qui' chiri'. Y tek xuric' c'a ri wuj ri', xril ri acuchi (achique) nubij wi:

18 Ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Ajaf Dios, c'o wuq'ui riyin, ruma can xirucha' wi pe riche (rixin) chi ntzijoq chique ri pobres ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

Xirutek pe chuka' riche (rixin) chi yenwak'omaj ri winek ri nik'axo cánima pa ruk'a' ri mac.

§ 4:14 Mt. 4.12. * 4:14 Hch. 10.37. † 4:15 Is. 52.13. ‡ 4:16 Mt. 2.23. § 4:16 Hch. 13.14.

Xirutek pe ri Dios riche (rixin) chi nbij chique ri winek ri ye ximil pa ruk'a' ri mac, chi c'o modo yecolotej pa ruk'a'.

Xitak pe chuka' riche (rixin) chi nben chique ri winek ri ye moyi' chi yetzu'un.

Y ri Dios xirutek pe chuka' riche (rixin) chi yencol ri winek ri sibilaj niqutij pokon pa quik'a' nic'aj chic.*

19 Y xirutek pe chuka' riche (rixin) chi nbij chique ri winek chi ya tiempo re' tek ri Ajaf Dios nuben ri utzil.†

20 Y ri Jesús xubot c'a ca ri wuj ri xusiq'uij chiquiwech ri winek ri yec'o chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y yac'ari' tek xuya' ca chare jun ri nisamej chiri', y xbetz'uye' c'a riche (rixin) chi nich'o. Y ri winek quitzuliben quitzuliben c'a. 21 Y Riya' xuchop c'a rubixic chique: Wacami yac'are' nibanatej chiwech riyix ri tz'ibatal ca.

22 Y quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' chiri', sibilaj xka chiquiwech ri Jesús. Y ri utzilaj tak ch'abel‡ ri xerubij ri Jesús chique, can xquimey c'a, ruma chi majun bey ye quic'axalon ta ch'abel achi'el ri xerubij§ chique. Y ri winek ri' niqubila' c'a chuka' chiquiwech: ¿La xa ma ya ta cami re' ri ruc'ajol ri José?* yecha'.

23 Y ri Jesús xubij chique: Riyin can wetaman chi riyix nibij re ch'abel re' chuwi: Ajk'omanel, tawak'omaj ka awi' ayon riyit. Ruma kac'axan

* 4:18 Sal. 45.7; Is. 11.2-5; 42.1; 59.14-18; Dn. 9.24. † 4:19 Lv. 25.8; 2 Co. 6.2. ‡ 4:22 Sal. 45.2; Pr. 10.32; Mr. 6.2. § 4:22 Mt. 13.54; Lc. 2.47. * 4:22 Jn. 6.42.

chi q'uiy milagros ye'abanala' pa Capernaum.† Wacami can que'abanala' c'a chuka' wawe' pan atinamit,‡ yixcha'.

24 Y xubij chuka' chique ri quimolon qui' chiri': Majun profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri xtiya'ox (xtya') ta ruk'ij pa rutinamit.§ 25 Y riyin nbij chi riyix iwetaman ri xbanatej tek ma xuben ta job oxì' juna' riq'ui nic'aj,* pa rutiempo ri profeta Elías ri jun achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Can kitzij wi chi sibilaj ye q'uiy ri ixoki' ye malcani' yec'o wawe' pan Israel ri tiempo ri', tek xpe nimalaj wayjal chuwech ronojel re karuwach'ulef. 26 Pero ri Dios ma xutek ta ri Elías chuto'ic jun malca'n ixok wawe' pan Israel. Ri Dios xutek el ri Elías riq'ui jun malca'n ixok c'a pa jun tinamit ri Sarepta† rubi'. Y ri tinamit Sarepta ri', xa ma pa rucuenta ta ri Israel c'o wi, xa c'a chunakajal ri tinamit Sidón c'o wi apo. 27 Y can queri' chuka' xc'ulwachitej quiq'ui ri yawa'i' pa rutiempo ri profeta Eliseo, ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Pa rutiempo c'a ri Eliseo, ri wawe' pan Israel can yec'o c'a q'uiy yawa'i' riq'ui ri jun yabil ri lepra rubi'. Pero majun ri xc'achojsex ta chique ri c'o ri yabil ri' chiquij, xaxu (xaxe wi) c'a ri Naamán ri xc'achojsex y riya' xa ma israelita ta, xa jun achi ri nipe pa Siria.‡

28 Y ri winek ri quimolon qui' chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús chique, xyacatej coyowal. 29 Y xebeyacatej

† 4:23 Mt. 4.13; 11.23. ‡ 4:23 Mt. 13.54; Mr. 6.1. § 4:24 Mt. 13.57; Mr. 6.4; Jn. 4.44; Hch. 22.3, 18-22. * 4:25 1 R. 17.7; 18.1; Stg. 5.17, 18. † 4:26 1 R. 17.9. ‡ 4:27 2 R. 5.1.

pe, c'ac'ari' xquelesaj el chuchi' ri tinamit. Ri jun tinamit c'a ri' pa ruwi' jun juyu' c'o wi. Rumari' ri winek xquic'uaj c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nbequinima' ca chuchi' siwan. ³⁰ Yac'a ri Jesús achi'el ye majun ri winek chuwech. Choj xel pe chiquicojol ri winek y xbe el. §

Jun achi ri c'o jun itzel espíritu riq'ui

³¹ Yac'ari' tek ri Jesús xbe ka pa tinamit Capernaum, jun tinamit ri c'o pa rucuenta ri Galilea. Y Riya' nutzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek ri quimolon qui' chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios* pa tak uxlanibel k'ij. ³² Y quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' chiri', can sibilaj c'a xquimey ri ch'abel ri xuc'ut chiquiwech, ruma chi ri ruch'abel Riya' can nuc'ut chi can c'o k'atbel tzij pa ruk'a'. †

³³ Y chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, ri k'ij ri' c'o c'a apo jun achi ri c'o jun itzel espíritu riq'ui. Y ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri achi, riq'ui ruchuk'a' xurek ruchi' ‡ y xubij: ³⁴ Man kojaneke ta. ¿Achique nawajo' chake, riyit Jesús aj Nazaret? ¿Xape c'a riche (rixin) chi naq'uis kak'ij? Riyin wetaman yit achique c'a riyit y rumari' wetaman chi riyit can yit lok'olaj § wi y yit petenak riq'ui ri Dios, xcha'.

³⁵ Yac'a ri Jesús xchapon chare ri itzel espíritu y xubij: Ma cach'o ta chic, y catel el. Y ri itzel espíritu ri' tek xel el riq'ui ri achi xuben ca chare

§ **4:30** Jn. 8.59; 10.39; 18.6, 7; Hch. 12.11, 18. * **4:31** Mr. 1.21.
 † **4:32** Mt. 7.28, 29; Tit. 2.15. ‡ **4:33** Mr. 1.23. § **4:34** Sal. 16.10; Is. 49.7; Dn. 9.24; Lc. 1.35; Hch. 2.27, 31.

chi xtzak pan ulef, chiri' chiquicojol ri winek ri quimolon qui', pero majun chic achique ta xuben ca chare. ³⁶ Y quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' chiri', xquimey tek xquitz'et ri xuben ri Jesús, y niquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a rubanic ri ruchuk'a' ri ruch'abel re achi re'? Ruma ri ruch'abel can nuc'ut c'a chi Riya' can c'o k'atbel tzij pa ruk'a'. Ri itzel tak espíritu can niquinimaj rutzij y ye'el el, yecha' c'a ka chiquiwech.

³⁷ Y chanin c'a xbe rutzijol ri Jesús. Rumari' ri winek ri yec'o pa tak lugar ri yec'o pe chunakajal ri tinamit Capernaum, xquic'axaj chuka' ri yerubanala' ri Jesús.*

Tek ri Jesús xuc'achajsaj rujite' ri Simón Pedro

³⁸ Y chupan c'a ri uxlanibel k'ij ri', ri Jesús xel c'a pe chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios y choj c'a xbe pa rachoch ri jun rudiscípulo ri Simón rubi'. Y chupan c'a ri k'ij ri' ri rujite' ri Simón, yawa' riq'ui jun nimalaj c'aten.† Y ri yec'o chiri' pa jay xquic'utuj jun utzil chare ri Jesús chi tuc'achajsaj ri yawa'. ³⁹ Y Riya' xluque' ka riq'ui ri yawa' y xubij chi tiq'uis el ri c'aten chrij. Y can xu (xe) wi c'a xubij queri' ri Jesús, can yac'ari' tek xq'uis el‡ ri nimalaj c'aten chrij ri yawa'. Y ri ixok ri', can yac'ari' tek xbeyacatej pe y xuchop yerunimaj yerilij apo ri Jesús y ri ye benak riq'ui.

Tek ri Jesús xeruc'achajsaj c'aye q'uiy yawa'i' tek xka ka ri k'ij

⁴⁰ Tek xka yan c'a ka ri k'ij chupan ri jun k'ij ri', quinojel c'a ri winek riche (rixin) ri tinamit, ri

* **4:37** Mi. 5.4. † **4:38** Mt. 8.14; Mr. 1.30. ‡ **4:39** Sal. 103.3; Lc. 8.24.

yec'o yawa'i' quiq'ui, xequic'uala' apo chuwech ri Jesús. § Ri yawa'i' ri xequic'uala' apo ri winek ri', jalajoj c'a ruwech yabil ri ntoc chique. Y ri Jesús xuya' c'a ruk'a' pa quiwi' chiquijujunal ri yawa'i' y xeruc'achosaj c'a el. ⁴¹ Ye q'uiy c'a chique ri yawa'i' ri' xa ma relic ta yabil ntoc chique. Xa itzel tak espíritu yec'o quiq'ui. Pero ri Jesús xerelesaj chuka' el. Y ri itzel tak espíritu, tek ye'el c'a el quiq'ui ri yawa'i' ri', can riq'ui c'a quichuk'a' yech'o y niquibij: Yit c'a riyit ri Ruc'ajol ri Dios,* yecha'. Y ri Jesús xeruk'il riq'ui ri ruch'abel y ma xuya' ta k'ij chique riche (rixin) chi xech'o chic. Ruma ri itzel tak espíritu ri' can quetaman chi ri Jesús, yari' ri Cristo.

Tek ri Jesús xbe pa ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea chuk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios

⁴² Y tek xseker pe pa ruca'n k'ij, ri Jesús xel el pa tinamit y xbe pa jun lugar ri acuchi (achique) majun winek c'o. † Pero ri winek xa xebe chucanoxic y xbequila' pe. Ri winek c'a ri' xcajo' xquik'et ka ri Jesús ruma ma nicajo' ta chi nibe el. ⁴³ Yac'a ri Jesús xubij chique: Riyin rajawaxic chi yibe pa nic'aj chic tinamit, riche (rixin) chi ntzijoj ri lok'olaj ruch'abel ri Dios ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios, ‡ ruma chi xa can rumari' tek xitak pe, xcha' ri Jesús.

⁴⁴ Y can queri' xuben pa ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea, Riya' can xutzijoj c'a ri

§ **4:40** Mt. 8.16; Mr. 1.32. * **4:41** Mr. 1.24, 34; 3.11. † **4:42** Mr. 1.35. ‡ **4:43** Mr. 1.14, 15; Hch. 10.38; Ro. 15.8.

ruch'abel ri Dios ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. §

5

Tek xechapatej sibilaj q'uiy car

¹ Y jun k'ij, tek ri Jesús c'o chuchi' ri choy Gene-saret,* ye q'uiy c'a winek xe'apon riq'ui,† ruma chi nicajo' niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Y ri winek ri' can sibilaj wi ye q'uiy, rumari' niquipitz' ri Jesús. ² Y Riya' chanin xutz'et apo ca'i' jucu' yec'o ca chuchi' ri ya', y majun c'o ta chiquipan. Ruma ri cajaf ri jucu' ri' ye chapoy tak car, y ri hora ri' xa quichapon yequich'ej ri ya'l chapabel car. ³ Y jun c'a chique ri jucu' ri' riche (rixin) ri Simón. Y chupan ri rujucu' ri Simón, xoc wi ri Jesús. Y Riya' xubij c'a chare ri Simón chi tunima' apo juba' pa ruwi' ya'. Y c'ac'ari' xtz'uye' ka chiri' pa jucu', y xuchop pe quitijoxic ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios. ‡ ⁴ Tek ri Jesús xtane' riche (rixin) chi nich'o quiq'ui ri winek ri', Riya' xubij chare ri Simón: Jo' apo pa raxal ya', y que'iyá' ka ri iya'l chapabel car § pa ya'.

⁵ Yac'ari' tek ri Simón xubij chare ri Jesús: Tionel, riyoj junak'a' xojc'ase'* riche (rixin) chi xekacanoj car, y xa majun xkachop. Pero ruma c'a chi can yit c'a riyit yabin chi nikaya' ka re ya'l chapabel car pa ya', can nikaya' c'a ka, xcha'.

⁶ Y tek xquiq'uek ka ri quiya'l chapabel car pa ya', can ye q'uiy c'a car xquiya' pe qui', y rumari'

§ 4:44 Mr. 1.39. * 5:1 Mt. 4.18; Mr. 1.16. † 5:1 Lc. 12.1.

‡ 5:3 Mt. 13.2. § 5:4 Jn. 21.6. * 5:5 Jn. 21.3.

ri ya'l xuchop nik'oxpitej ruma ri calal ri car.
 7 Rumari' ri achi'a' chapoy tak car ri' xquiben apo
 retal chique ri nic'aj chic cachibil† ri yec'o pa jun
 chic jucu', riche (rixin) chi quepe chiquito'ic. Y
 ri cachibil can xepe na wi chiquito'ic. Y ri ca'i'
 jucu' xequinojsaj chi car. Rumari' ri ca'i' jucu' ri'
 xa juba' ma yebe ka chuxe' ya'. 8 Y tek ri Simón ri
 nibix chuka' Pedro chare, xutz'et chi jun milagro
 ri xbanatej ruma sibilaj q'uiy car xbequiya' pe
 qui', riya' xbexuque'‡ chuwech ri Jesús, y xubij
 chare: Ajaf, riyin xa yin jun achi aj mac, ma yin
 ruc'amon ta (ma takal ta chuwij) chi yac'oje' pe
 wuq'ui,§ ruma chi riyit can c'o ak'ij ac'o'jlen, xcha'.

9 Queri' xubij ri Simón, ruma riya' majun bey
 rutz'eton ta chi que ta ri' nibanatej. Y can queri'
 chuka' quinojel ri ye benak riq'ui. Riye' can xquix-
 ibij qui' tek xquitz'et chi ye q'uiy car xequichop
 ri k'ij ri'. 10 Y chuka' ri Jacobo y ri Juan, ri
 ye rachibil ri Simón, ri ye ruc'ajol ri jun achi ri
 Zebedeo rubi', can xquixibij qui' tek xquitz'et ri
 xbanatej. Rumari' ri Jesús xubij chare ri Simón:
 Man c'a taxibij ta awi' ruma ri xatz'et. Re rubanon
 pe, yit jun achi chapoy car,* yac'a ri xtibe apo,
 xtawetamaj chuka' xque'ach'ec pe winek, riche
 (rixin) chi queri' yinquitzekelbej.

11 Y ri achi'a' chapoy tak car ri' xequic'om pe ri
 quijucu' c'a chuchi' ri ya'. Ri achi'a' ri' xquiya' ca ri
 quisamaj y xquitzekelbej el ri Jesús.†

† 5:7 Lc. 5.10. ‡ 5:8 Dn. 8.17. § 5:8 Ex. 20.19; Jue. 13.22; 1
 S. 6.20; 2 S. 6.9; 1 Cr. 13.12. * 5:10 Ez. 47.9, 10; Mt. 4.19; Mr. 1.17.

† 5:11 Mt. 4.20; 19.27; Mr. 1.18; Lc. 18.28; Fil. 3.7, 8.

Tekri Jesús xrelesaj el ri jun itzelyabil lepra rubi' chrij jun achi

¹² Y tek ri Jesús xapon c'a pa jun tinamit, xapon c'a jun achi riq'ui, ri c'o jun itzel yabil chrij, y ri yabil ri' lepra rubi'. Ri achi ri', can xu (xe) wi xutz'et ri Jesús, xbexuque' chuwech y xujupuba' c'a ka ri rupalej c'a pan ulef y xuc'utuj utzil chare ri Jesús, y xubij c'a: Ajaf, wi riyit nawajo' yinac'achoj saj chare re nuyabil, can yic'achoj wi c'a ri,[‡] ruma riyin wetaman chi riyit can yacowin wi,[§] xcha'.

¹³ Y ri Jesús can yac'ari' xuchop apo ri achi ri c'o ri itzel yabil chrij y xubij chare: Nwajo' chi yac'achoj. Tiq'uis c'a el re yabil re' chawij, xcha' chare. Y can xu (xe) wi xubij queri' ri Jesús, can yac'ari' xq'uis el ri lepra chrij ri achi.

¹⁴ Ri Jesús xuchilabej c'a el chare ri achi ri' chi majun achoj chare tutzijo' wi ri xbanatej riq'ui. Y xubij chuka' el chare: Wacami xa choj jac'utu' awi' chuwech ri sacerdote, y can taya' c'a ri ofrenda ri rajawaxic chi naya', achi'el nubij chupan ri rutz'iban ca ri Moisés,^{*} riche (rixin) chi queri' nak'alajsaj c'a awi' chiquiwech chi yit ch'ajch'oj chic, xcha' el chare.

¹⁵ Pero ri Jesús más c'a xbe rutzijol, y sibilaj ye q'uiy winek niqumol qui' riq'ui.[†] Yec'o c'a winek ri yepe riq'ui riche (rixin) chi niqic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Y yec'o c'a nic'aj chic nicajo' chi

[‡] **5:12** Mt. 8.2; Mr. 1.40. [§] **5:12** Gn. 18.14; Jer. 32.17, 27; Mt. 9.28; Mr. 9.22-24; He. 7.25. ^{*} **5:14** Lv. 13.1; 14.2-4, 10, 21, 22; Mt. 8.4. [†] **5:15** Mt. 4.25; Mr. 3.7; Lc. 12.1; 14.25; Jn. 6.2.

yec'achojsex el ruma Riya'. ¹⁶ Y Riya' ya c'a ri pa desierto nibe wi riche (rixin) chi nuben orar. ‡

Tek ri Jesús xuc'achojasaj jun achi siquirnek

¹⁷ Y xapon c'a jun k'ij, tek yec'o c'a achi'a' fariseos y yec'o chuka' achi'a' ri q'uiy quetaman chrij ri ley, § ri xbequic'ulu' qui' ri acuchi (achique) c'o wi ri Jesús. Yec'o c'a chique riye' ri ye petenak c'a quela' pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea. Yec'o ye petenak pa tinamit Jerusalem y pa nic'aj chic tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea. Ri achi'a' ri' ri q'uiy quetaman chrij ri ley y ri fariseos c'a ri', ye tz'uyul apo chiquicojol ri winek ri ye'ac'axan ri ruch'abel ri Dios ri nuc'ut ri Jesús chiquiwech. Y ri Jesús can c'o ruchuk'a' ri Ajaf Dios riq'ui, riche (rixin) chi yeruc'achojasaj ri yawa'i'.

¹⁸ Y c'o c'a jun achi siquirnek uc'uan apo cuma ca'i' oxii' achi'a' chuwech ri ruwarabel.* Y riye' xcajo' c'a xe'oc ta apo pa jay c'a riq'ui ri Jesús, riche (rixin) chi niquiya' ri quiyawa' chuwech. ¹⁹ Pero ri achi'a' ri' ma xecowin ta xe'oc apo chupan ri jay, ruma sibilaj ye q'uiy winek ri quimolon qui' chiri'. Rumari' riye' xquich'ob chi xejote' pa ruwi' ri jay, y xquelesaj el juba' ruwi' ri jay. Y chiri' xquikasaj wi ka ri achi siquirnek c'o el chuwech ri ruwarabel. Y c'a chuwech ri Jesús xbeka wi ka, chiri' pa quinic'ajal ri winek. ²⁰ Y tek ri Jesús xutz'et chi ri achi'a' ri ye uc'uayon apo ri achi siquirnek chi can quicukuban wi quic'u'x riq'ui Riya', xubij chare ri achi siquirnek: Ri amac xecuyutej yan. †

‡ **5:16** Mt. 14.23; Mr. 6.46. § **5:17** Lc. 2.46; Hch. 5.34. * **5:18** Mt. 9.2; Mr. 2.3. † **5:20** Hch. 5.31.

21 Can xu (xe) wi xquic'axaj ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos ri ch'abel ri xubij ri Jesús, ri achi'a' ri' can yac'ari' xquichop niquich'ob ka: ¿Achique c'a chi achi re'? ¿Y achique ruma tek nuben chi can ya Riya' ri Dios? † ¿Ruma achique ta chic jun ri nicuyu mac? Majun chic jun. Xaxu (xaxe) wi ri Dios ri nicuyu mac, § yecha' c'a pa tak cánima.

22 Yac'a ri Jesús can jabel retaman ri niquich'ob ka. Rumari' Riya' xubij chique: ¿Achique c'a ruma tek riyix nich'ob queri' pa tak iwánima? 23 Wacami tibij na c'a chuwe: ¿Achique cami ri más c'ayef (cuesta) rubanic nich'ob riyix? ¿La ya cami ri nbij chare ri achi re' chi ri rumac xecuyutej yan, o ya ri nbij chare: Cayacatej y cabiyin el? 24 Wacami c'a, riche (rixin) chi riyix niwetamaj chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can c'o k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi ncuy mac,* titz'eta' c'a. Y ri Jesús xubij chare ri achi siquirnek: Nbij c'a chawe: Cayacatej, tac'uaj el la awarabel y cabiyin chawachoch, xcha' chare.

25 Y ri achi siquirnek, can yac'ari' tek xyacatej anej chiquiwech quinojel ri winek ri quimolon qui' chiri'. Y xuc'ol el ri ruwarabel ri acuchi (achique) cotz'oban wi pe, y xbe. Y riya' nuya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ri xtzolin el chrachoch. † 26 Y quinojel ri winek ri quimolon qui' chiri', xquimey, ruma majun bey quitz'eton ta chi que ta ri' nibanatej. Ri winek c'a ri' sibilaj c'a xquiya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, † y quixibin qui' niquibij: Chupan

† 5:21 Mt. 9.3; Mr. 2.6, 7. § 5:21 Ex. 34.7; Sal. 32.5; 103.3; Is. 1.18; 43.25; Dn. 9.9. * 5:24 Is. 53.11; Mt. 9.6; 28.18; Jn. 5.22, 23; Hch. 5.31. † 5:25 Sal. 103.1. † 5:26 Lc. 5.8.

re jun k'ij re' xekatz'et milagros ri majun bey ye tz'eton ta, xecha'.

Tek ri Jesús xusiq'uij (xroyoj) ri Leví

²⁷ Ri Jesús xel c'a el chiri', y xutz'et c'a jun achi ri c'utuy alcawal. Ri achi ri' Leví rubi', y tz'uyul c'a acuchi (achique) yetoj wi ca ri alcawal. Y xpe ri Jesús xubij chare: Quinatzekelbej. §

²⁸ Y yac'ari' tek riya' xbeyacatej pe ri acuchi (achique) tz'uyul wi, xuya' ca ronojel ri c'o chiri', y xutzekelbej el ri Jesús.

²⁹ Y c'o c'a jun k'ij ri Leví xuben c'a jun nimawa'in pa rachoch, jun nimawa'in ri can riche (rixin) wi ri Jesús, pero chuka' xerusiq'uij (xerojoj) ri ye c'utuy tak alcawal y chuka' nic'aj chic winek.* Y quinojel c'a ri' junan ye tz'uyul ri pa mesa riq'ui ri Jesús y ri rudiscípulos. ³⁰ Y yec'o c'a aj tz'iba' y yec'o chuka' achi'a' fariseos ri yec'o apo chiri'. Y ri aj tz'iba' y ri fariseos ri', yexebexot (yexebeloj) c'a chiquij ri ye rudiscípulos ri Jesús. Yequibila' c'a chique: ¿Achique ruma tek riyix yixwa' yixuc'ya' quiq'ui ri ye c'utuy tak alcawal y quiq'ui nic'aj chic winek ri xa ye aj maqui'? xecha' chique.

³¹ Yac'a ri Jesús xubij chique ri achi'a' fariseos y ri aj tz'iba': Jun ajk'omanel ma ye ta ri ye utz ri yerak'omaj. Riya' yerak'omaj ri yawa'i'. ³² Riyin ma xipe ta chiquicanoxic winek ri choj quic'aslen. Riyin xipe chiquicanoxic ri aj maqui', ri rajawaxic chi nitzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios,† xcha' ri Jesús.

§ 5:27 Mt. 9.9; Mr. 2.13, 14. * 5:29 Lc. 15.1. † 5:32 Mt. 9.13; 1 Ti. 1.15.

Tek xc'utux chare ri Jesús chi achique ruma tek ri rudiscípulos ma niquiben ta ayuno

³³ Y ri achi'a' fariseos y ri aj tz'iba' xquic'utuj chare ri Jesús: ¿Achique ruma tek ri ye rudiscípulos ri Juan can c'o k'ij niquichajij tek can ma yewa' ta, riche (rixin) chi yequibanala' oraciones chare ri Dios? Y can queri' chuka' niquiben ri kadiscípulos riyoj, yac'a ri adiscípulos riyit ma que ta ri' niquiben, xa yewa' ye'uc'ya',[†] xecha' chare.

³⁴ Y ri Jesús xubij c'a chique: ¿Achique nibij riyix? ¿la utz cami chi man ta yewa' ri xesiq'uix (xe'oyox) pa jun c'ulanen[§] tek xa c'a c'o na apo quiq'ui ri achijlon ri xa c'a xc'ule'? Ma utz ta. ³⁵ Pero xtapon na ri k'ij tek re achijlon re' xtelex el* chiquicojol, y yac'ari' tek ma xquewa' ta riche (rixin) chi xtiquiben orar.[†]

³⁶ Ri Jesús xucusaj chuka' re jun c'ambel tzij re' chiquiwech: Majun chuka' winek nibano chi nucusaj ta jun c'ojobel c'ac'ac' riche (rixin) chi nuc'ojoj jun tziek ri xa ri'j chic. Ruma wi c'o jun ri nibano queri', ma utz ta. Ruma can nuretz (nutzer) ka ri tziek c'ac'ac' riche (rixin) chi nrelesaj jun c'ojobel chare, y ri c'ojobel ri' xa ma numej ta ri' riq'ui jun rutziak ri xa ri'j chic.[‡] ³⁷ Y queri' chuka' majun niya'o ta c'ac'ac' ruya'al uva chupan jun tz'um yabel ya' ri xa ri'j chic. Ruma wi queri' niban, y ri tz'um xa ma niyukuk ta chic, xa nirakaro' y niq'uis el ri ruya'al uva chupan. Y

[†] **5:33** Mt. 9.14; Mr. 2.18. **§ 5:34** Mt. 22.2; Lc. 14.16-23; 2 Co. 11.2; Ap. 19.7; 21.2. * **5:35** Dn. 9.26; Zac. 13.7; Jn. 7.33. [†] **5:35** Mt. 6.16, 17; Hch. 13.2, 3; 2 Co. 6.4, 5; 11.27. [‡] **5:36** Mt. 9.16, 17; Mr. 2.21, 22.

chuka' ri tz'um ri' majun chic nic'atzin wi. ³⁸ Yac'a jun c'ac'ac' tz'um yabel ya', utz niyaque' ri c'ac'ac' ruya'al uva chupan, ruma chi ri ruya'al uva y ri tz'um niquito' qui'. ³⁹ Y majun ri rukumun chic ruya'al uva ri c'o yan chic k'ij yacon, y c'a ta ri' nrajo' ri c'ac'ac' ruya'al uva. Ma que ta ri'. Ruma xa xtubij: Ri ruya'al uva ri c'o yan chic k'ij yacon yari' ri más utz.

6

Tek ri rudiscípulos ri Jesús xquich'up ruwi' trigo pa jun uxlanibel k'ij

¹ Pa jun uxlanibel k'ij, ri Jesús y ri rudiscípulos yek'ax c'a el pa jun ulef ri ticon trigo chuwech. Y ri discípulos c'o c'a ruwi' trigo yequich'up el,* yequibil pa quik'a'. Y ya c'a ri trigo niquitij ka. ² Yac'ari' tek yec'o c'a achi'a' fariseos ri xquibij chique ri ye rudiscípulos ri Jesús: ¿Achique ruma riyix ye'ibíl re trigo pan ik'a' re k'ij re? Re k'ij re, uxlanibel k'ij y xajan chi niban samaj,† xecha'.

³ Yac'a ri Jesús xch'o apo chique, y xubij: ¿La majun bey c'a isiq'uin ta ri tz'ibatal ca chrij ri xquiben ri David y ri ye rachibil‡ ri ojer ca, tek sibilaj xenum? ⁴ Ri David xbe chucanoxic wey chiri' pa rachoch ri Dios, y can ya ri lok'olaj tak caxlan wey ri xbejach pe chare. Riya' xutij ri lok'olaj tak caxlan wey ri', y xuya' chuka' chique ri ye benak riq'ui. Pero ma riq'ui wi ri', ma mac ta ri xquiben, astape' ri caxlan wey ri' xaxu (xaxe) wi ri sacerdotes yetijo,§ xcha' ri Jesús.

* **6:1** Mt. 12.1; Mr. 2.23. † **6:2** Ex. 20.10; Mt. 12.2. ‡ **6:3** 1 S. 21.6. § **6:4** Ex. 29.23, 33; Lv. 24.9.

⁵ Y ri Jesús xubij chuka' chique ri achi'a' fariseos: Yin c'a riyin ri C'ajolaxel ri xinalax chicojol ri yin Rajaf ri uxlanibel k'ij.

Tek ri Jesús xuc'achojasaj jun achi chaki'j jun ruk'a'

⁶ Pa jun chic c'a uxlanibel k'ij,* ri Jesús y ri rudiscípulos xebe pa jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,† y xuchop c'a quitijoxic ri quimolon qui' chiri'. Y chiquicojol ri winek ri quimolon qui' chiri', c'o c'a jun achi ri chaki'j ri rajquik'a'. ⁷ Rumac'ari' yec'o chique ri aj tz'iba' y yec'o chuka' achi'a' fariseos ri quitzuliben apo ri Jesús, k'alaj ri' wi nuc'achojasaj ri achi, riche (rixin) chi queri' niqitzujuj (niquisujuj) chi ri Jesús xsamej chupan ri jun uxlanibel k'ij ri'. ⁸ Yac'a ri Jesús jabel retaman ri yetajin chuch'obic‡ ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos. Y ri Jesús xubij chare ri achi ri chaki'j ri ruk'a': Cac'oje' pe pa nic'aj. Y ri achi can yac'ari' xyacatej pe ri acuchi (achique) tz'uyul wi, y xbepa'e' acuchi (achique) ri xbix wi chare ruma ri Jesús. ⁹ Xpe c'a ri Jesús xubij chique ri winek ri yec'o chiri': Wacami nwajo' c'a nc'utuj chiwe: ¿La más cami ruc'amon chi niban utzil pa jun uxlanibel k'ij o xa ya ri etzelal?§ ¿Ri nicol jun winek chuwech ri camic o ri nicamisex? ¿Achique nich'ob riyix? xcha' chique.

¹⁰ Y ri Jesús xerutzu* c'a quinojel ri quimolon qui' chiri'. Xch'o chare ri achi ri chaki'j ruk'a', y

* **6:6** Lc. 14.3; Jn. 9.16. † **6:6** Mt. 12.9; Mr. 3.1; Lc. 13.14.

‡ **6:8** 1 S. 16.7; Lc. 5.22; Jn. 2.24, 25; 6.64; 21.17; Hch. 1.24; Ap. 2.23. § **6:9** Mt. 12.12, 13; Mr. 3.4; Lc. 14.3; Jn. 7.23. * **6:10** Mr. 3.5.

xubij: Tayuku' la ak'a'. Y ri achi can xu (xe) wi xuyuk ri ruk'a' achi'el ri xbix chare ruma ri Jesús, can yac'ari' xchojmir ca ri ruk'a'. ¹¹ Yac'a ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos ri yec'o apo chiri', xyacatej coyowal y niquic'utula[†] chuka' chiquiwech achique niquben chare ri Jesús riche (rixin) chi niquicamisaj.

Tek ri Jesús xerucha' ri cablajuj apóstoles

¹² Y c'o c'a jun k'ij, tek ri Jesús xbe c'a pa ruwi' ri juyu' riche (rixin) chi xberubana' orar.[‡] Y junak'a' c'a xc'ase' riche (rixin) chi xch'o riq'ui ri Dios pan oración. ¹³ Y chupan c'a ri nimak'a' chare ri ruca'n k'ij, Riya' xerusiq'uij (xeroyoj) ri achi'a' ri can yetzekelben wi riche (rixin).[§] Chiquicojol c'a ri achi'a' ri', xerucha' ye cablajuj, y xubij apóstoles chique. ¹⁴ Ri ye cablajuj ri xerucha' ri Jesús, ya ri Simón ri xubij chuka' Pedro chare,* ri Andrés ri rach'alal ri Simón, ri Jacobo, ri Juan, ri Felipe, ri Bartolomé, ¹⁵ ri Mateo, ri Tomás, ri Jacobo ri ruc'ajol ri jun achi ri Alfeo rubi', ri Simón ri c'o quiq'ui ri jumoc achi'a' ri celadores nibix chique, ¹⁶ ri Judas[†] ri rach'alal ri Jacobo, y ri Judas Iscariote ri xc'ayin el riche (rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek.

Ri Jesús nuk'alajsaj ruch'abel ri Dios y yeruc'achosaj yawa'i

¹⁷ Y yac'ari' tek ri Jesús y ri ye ru'apóstoles xexule' pe ri pa ruwi' ri juyu', y xe'oc'oje' ka quiq'ui ri nic'aj chic discípulos pa jun li'on. Y chiri' ye

[†] **6:11** Mt. 12.14; Mr. 3.6. [‡] **6:12** Mr. 14.23. [§] **6:13** Mt. 10.1.

* **6:14** Jn. 1.42. [†] **6:16** Jn. 14.22; Hch. 1.13; Jud. 1.

q'uiy chuka' winek quimolon qui'. Yec'o winek ye petenak pa tinamit Jerusalem y pa nic'aj chic tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea, y yec'o chuka' ye petenak c'a quela' chuchi' mar, ri c'a quela' pa tinamit Tiro y Sidón.† Yec'o c'a chique ri winek ri' ye petenak riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios ri nutzijoj ri Jesús, y yec'o c'a ye petenak ruma nicajo' chi yec'achojsex el chare ri quiyabil ruma ri Jesús. ¹⁸ Y yec'o c'a chuka' winek ri yec'o pa pokonal pa quik'a' ri itzel tak espíritu ri yec'o quiq'ui. Xe'elesex chuka' el ri itzel tak espíritu ri' ruma ri Jesús. ¹⁹ Y quinojel ri winek ye yawa'i' nicajo' c'a niquichop apo ri rutziak ri Jesús, ruma Riya' c'o uchuk'a'§ riq'ui riche (rixin) chi yeruc'achojsex quinojel.

Ri jabel ruwaquik'ij y ri itzel ruwaquik'ij

²⁰ Y can yac'ari' tek ri Jesús xerutzu' ri ye rud-iscípulos y xubij chique: Jabel ruwa'ik'ij riyix ri yix pobres, ruma iwuche (iwixin) c'a riyix ri' ri rajawaren ri Dios.*

²¹ Jabel ruwa'ik'ij riyix ri yixnum wacami, ruma ri Dios xtuben c'a chiwe chi xquixnoj na chi utz.† Jabel ruwa'ik'ij riyix ri yixok', ruma ri Dios xtuben chiwe chi ma xquixok' ta chic y xa xquixbetze'en.

²² Jabel ruwa'ik'ij chuka' riyix tek yixetzelex cuma ri winek, y yixquelesaj pe chiquicojol, yixyok', chuka' itzel yixtz'et ruma yin iniman riyin ri C'ajolaxel ri xinalax chicojol.‡ ²³ Y tek

† **6:17** Mt. 4.25; Mr. 3.7, 8. § **6:19** Mt. 14.36; Mr. 5.30; Lc. 8.46.

* **6:20** Mt. 5.3; 11.5; Hch. 14.22; Stg. 2.5. † **6:21** Is. 55.1; 1 Co. 4.11; Ap. 7.14-17. ‡ **6:22** Mt. 5.11; Jn. 16.2; 1 P. 2.19; 3.14; 4.14.

xtic'ulwachij ronojel ri', xa quixquicot§ c'a, y can tic'oje' nimalaj quicoten iwuq'ui, ruma chi nim rajel ruq'uexel ri xtic'ul chila' chicaj. Ruma xa can queri' chuka' ri tijoj pokonal ri xquik'axaj ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Riye' xquik'axala' tijoj pokonal pa quik'a' ri cati't quimama' ri winek ri ye'etzelan iwuche (iwixin) riyix wacami.

24 Y riyix beyoma', juyi' oc iwech, ruma xik'axaj yan jun c'aslen sibilaj jabel chuwech re ruwach'ulef. Yac'a ri k'ij ri ye petenak chiwij ma ye que ta chic ri'.*

25 Riyix chuka' ri yixwa' jabel, juyi' oc iwech, ruma xtapon c'a ri k'ij tek xtitij wayjal. Riyix ri jabel yixtze'en wacami, juyi' oc iwech, ruma xtapon ri k'ij tek xquixbe'ok' ruma bis.†

26 Y riyix xa juyi' oc c'a iwech tek ninimirisax ik'ij cuma ri winek ri xa ma ye riche (rixin) ta ri Dios.‡ Ruma can queri' chuka' xquiben ri quite' quitata' riye', ruma ri quite' quitata' riye' xquinimirisaj quik'ij ri xebin chi ye profetas y xa ma kitzij ta chi ye profetas.

Que'iwajo' ri ye'etzelan iwuche (iwixin)

27 Yac'a riyix ri can niwac'axaj wi ri nuch'abel, tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: Can que'iwajo' c'a ri ye'etzelan iwuche (iwixin), y tibana' utzil chique ri winek ri itzel niquina' chiwe.§ 28 Tic'utuj c'a chare ri Dios chi yeruben ta bendecir ri winek

§ 6:23 Hch. 5.41; Col. 1.24; Stg. 1.2. * 6:24 Am. 6.1; Mt. 6.20; Lc. 12.21; 16.25; Stg. 5.1. † 6:25 Pr. 14.13; Is. 65.13. ‡ 6:26 Jn. 15.19; 1 Jn. 4.5. § 6:27 Ex. 23.4; Mt. 5.44; Ro. 12.20.

ri yerayin itzel pan iwi', y tibana' chuka' orar* pa quiwi' ri yek'aban tzij chiwij. ²⁹ Y wi c'o c'a jun xupak'ij juc'an apalej chi k'a', xa taya' chic apo ri juc'an apalej chuwech. Y wi c'o c'a chuka' jun winek numej el achaqueta, can man c'a tapokonaj ta naya' el chuka' ri jun chic atziak chare.† ³⁰ Xabachique c'a winek ri c'o nuc'utuj chawe, taya' chare ri nrajo'.‡ Y wi c'o jun winek ri c'o numej el chawe, majun bey chic c'a tach'ojij ta chare. ³¹ Achi'el niwajo' riyix chi ri winek utz niquiben iwuq'ui,§ can quec'ari' tibana' riyix quiq'ui riye'.

³² Y wi riyix xaxu (xaxe wi) ye'iwajo' ri winek ri ye'ajowan iwuche (iwixin), majun ri más ta chic rejkalen ri yixtajin chubanic. Ruma chi xa can queri' chuka' niquiben ri winek ri ma quiniman ta ri Dios,* riye' yecajo' ri ye'ajowan quiche (quixin). ³³ Y wi riyix, xaxu (xaxe) wi ri winek ri yebano utzil chiwe, xaxu (xaxe wi) chique riye' niben wi utzil, majun ri más ta chic rejkalen ri yixtajin chubanic. Ruma chi xa can queri' chuka' niquiben ri winek ri ma quiniman ta ri Dios, riye' niquiben utzil chique ri winek ri yebano utzil chique riye'. ³⁴ Y wi riyix niya' pa kajic jun cosa chare jun winek,† xa riche (rixin) chi niwoyobej ri kajbel riche (rixin), majun ri más ta chic rejkalen ri yixtajin chubanic. Ruma chi xa can queri' chuka' niquiben ri winek ri ma quiniman ta ri Dios, ruma riye' yequiya' ka pa kajic ri quicosas chiquiwech

* **6:28** Lc. 23.34; Hch. 7.60. † **6:29** Mt. 5.40; 1 Co. 6.7. ‡ **6:30** Dt. 15.7; Pr. 3.27; 21.26; Mt. 5.42. § **6:31** Mt. 7.12. * **6:32** Mt. 5.46. † **6:34** Mt. 5.42.

riye', xa riche (rixin) chi c'o niquich'ec ca chrij.
³⁵ Yac'a riyix ma tiben ta queri'. Xa que'iwajo' ri winek ri ye'etzelan iwuche (iwixin); tibana' utzil chique. † Y tek riyix niya' pa kajic jun icoso, man c'a tiwoyobej ta ri ruq'uexel. Wi queri' niben, nim ri rajel ruq'uexel ri xtic'ul, y xtik'alajin c'a chi can yix ralc'ual chic§ ri nimalaj Dios. Riya' jabel runa'oj* quiq'ui ri winek ri sibilaj ye itzel, y jabel runa'oj quiq'ui ri majun bey yematioxin ta. ³⁶ Y riyix chuka' tijoyowaj quiwech ri winek, can achi'el nuben ri Itata' Dios† chi nujoyowaj quiwech quinojel.

Ma que'itzu' ta ri winek xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi itzel yixtzijon chiquij

³⁷ Majun bey titzu' ta achique quibanic ri winek † xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi itzel yixtzijon chiquij, riche (rixin) chi queri' ma xtiban ta chuka' queri' chiwe riyix. Ma tirayij ta chi jun winek nika ruc'ayewal pa ruwi', riche (rixin) chi queri' ma xtika ta chuka' ruc'ayewal pan iwi' riyix. Ticuyu' quimac ri winek y xticuyutej chuka' ri imac riyix. ³⁸ Wi riyix ye'ito' ri winek riq'ui ri nic'atzin chique, xtiya'ox (xtya') chuka' ri rajel ruq'uexel chiwe riyix. Ri rajel ruq'uexel ri xtiya'ox (xtya') chiwe riyix, sibilaj q'uiy, jun pajbel ri can xtinojsex, can xtipitz' y can xtipulin ruwi'. Y can achi'el ri niben riyix quiq'ui ri winek, can queri' chuka' xtiban chiwe riyix. §

† **6:35** Sal. 37.26. § **6:35** Mt. 5.45; 1 Jn. 3.1. * **6:35** Hch. 14.17. † **6:36** Mt. 5.48; Ef. 5.1, 2. † **6:37** Mt. 7.1. § **6:38** Pr. 19.17; Mt. 7.2.

39 Y ri Jesús xubij c'a chuka' re jun c'ambel tzij re' chique: ¿C'o camí jun moy ri nicowin ta nuyukej jun chic moy* y man ta yetzak pa tak jul? 40 Y queri' chuka' majun c'a discípulo ri más ta nim ruk'ij que chuwech ri rutijonel.† Xa c'a ya tek nretamaj na jabel ronojel ri nic'atzin, c'ac'ari' junan nuben el riq'ui ri rutijonel.

41 ¿Y achique ruma tek riyit xa ya ri ti k'ayis ri c'o pa runak' ruwech ri awach'alal ri natz'et chanin y ma nana' ta ri che'‡ k'atel pa runak' awech riyit? 42 Y man c'a tabij ta chuka' chare ri awach'alal: Taya' k'ij chuwe riche (rixin) chi nwelesaj re ti k'ayis k'atel pa runak' awech, y ma naya' ta ka pa cuenta ri che' k'e'el pa runak' awech riyit. Tek nabij queri' xa ca'i' apalej. Nabey na tachojmirisaj ka ri ac'aslen riyit, c'ac'ari' utz nato' ri awach'alal chi nuchojmirisaj ri ruc'aslen.

Jun che' netamex ruwech xaxu (xaxe wi) riq'ui ri ruwech ri nuya'

43 Y majun utzilaj che' ri nuya' ta itzel tak ruwech. Majun chuka' itzel che' ri nuya' ta utzilaj§ tak ruwech. 44 Ri che' netamex ruwech riq'ui ri ruwech ri nuya', wi utz o ma utz ta.* Ruma ri k'ayis ri c'o quiq'uixal ma xtiquiya' ta higo, ni ma xtiquiya' ta uva. 45 Y can quec'ari' ri winek. Ri winek utz, ya ri utz ri nuben y nubij, ruma chi can ya ri utz ri c'o pa ránima. Yac'a ri winek itzel, ya ri itzel ri nuben y nubij, ruma chi can ya ri itzel ri

* 6:39 Mt. 15.14. † 6:40 Mt. 10.24. ‡ 6:41 Mt. 7.3. § 6:43 Mt. 7.16; Ga. 5.19-23; 2 Ti. 3.1-9. * 6:44 Mt. 12.33.

c'o pa ránima. Ruma jun winek can ya c'a ri c'o pa ránima ri nubij.†

Ri c'ambel tzij chrij ri ca'i' jay

⁴⁶ ¿Y achique c'a ruma tek riyix: Ajaf, Ajaf, yixcha' chuwe,‡ y xa ma niben ta ri nbij chiwe?§
⁴⁷ Rumari' ri winek ri nipe wuq'ui, ri nrac'axaj* ri nuch'abel y nuben ri nbij chare, nbij chiwe achoj riq'ui junan wi, ⁴⁸ junan riq'ui jun achi ri xuben jun rachoch. Nabey, xuben ka ri jul riche (rixin) ri rucimiento ri jay, y can pa ruwi' abej xuc'ot wi ka ri jul ri'. C'ac'ari' xuya' ka ri rucimiento ri jay, y xuchop c'a samaj. Y tek c'achojnek chic c'a ri jay, xpe c'a ri raken ya'. Y ri raken ya' ri' riq'ui ruchuk'a' xberila' ri jay. Pero ri jay ma xsilon ta,† ruma chi ri rucimiento ri jay ri' can pa ruwi' abej tz'uyul wi. ⁴⁹ Yac'a ri winek ri nipe wuq'ui riche (rixin) chi nrac'axaj ri nuch'abel, y ma nuben ta‡ ri nbij chare, xa junan riq'ui jun achi ri xa pa ruwi' ulef xuben wi ka rachoch, y xa ma xuya' ta ka ri rucimiento. Y tek ri raken ya' xbeq'uiy pe, riq'ui ruchuk'a' xberila' ri jay. Ri jay ri' xtzak y xq'uis§ chiri'.

7

Tek ri Jesús xuc'achosaj jun achi rumozo jun capitán

¹ Tek ri Jesús xtane' chi tzij ri ruchapon rubixic chiquiwech ri winek, Riya' xbe pa tinamit

† **6:45** Ro. 8.5-9. ‡ **6:46** Mal. 1.6; Mt. 25.11; Lc. 13.25. § **6:46** Ro. 2.13; Stg. 1.22. * **6:47** Mt. 7.24. † **6:48** Sal. 125.1; 2 Ti. 2.19. ‡ **6:49** He. 10.28-31; 2 P. 2.20, 21. § **6:49** Job 8.13.

Capernaum.* 2 Y chiri' pa tinamit c'o jun achi capitán. Y ri achi ri' c'o jun rumozo ri sibilaj c'a nrajo', pero yawa', y ya xa juba' ma nicom ka. 3 Y tek ri capitán xrac'axaj c'a ri nitzijox chrij ri Jesús, riya' xerutek nic'aj rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, achi'a' israelitas, riche (rixin) chi queri' niq'ic'utuj jun utzil chare ri Jesús chi tipe juba', riche (rixin) chi noruc'achosaj ca ri rumozo. 4 Y tek ri rijita'k tak achi'a' xe'apon riq'ui ri Jesús, sibilaj c'a xquic'utuj utzil chare. Y xquibij chuka' chare: Can ruc'amon wi c'a chi naben re jun utzil re' chare ri capitán. 5 Ruma chi riya' sibilaj yojrajo' riyoj israelitas, y chuka' xuben jun jay ri nikamol wi ki', riche (rixin) chi nikac'axaj ri ruch'abel ri Dios, xecha'.

6 Y ri Jesús xbe c'a quiq'ui ri rijita'k tak achi'a' ri ye takon pe ruma ri capitán. Y tek ri Jesús y ri ye benak riq'ui xa juba' ma ye'apon chrachoch ri capitán, ri capitán xerutek c'a pe jun ca'i' oxi' ramigo chuc'ulic ri Jesús. Y ri achi'a' ri' xoquibij c'a chare ri Jesús: Ajaf, ri achi ri yoj takayon pe chi'ac'ulic rubin c'a pe: Ajaf, man c'a tatij ta más pokon wuma riyin, ruma riyit nim ak'ij y ma ruc'amon ta (takal ta chuwij) chi yatoc pa wachoch. 7 Y ruma chi yin aj mac, can xinna' ka† chi ma ruc'amon ta (takal ta chuwij) chi yin c'a riyin ri xinapon awuq'ui. Riyit xaxu (xaxe wi) c'a tabij‡ jun ch'abel chi nic'achoj ri numozo, y xtic'achoj.§ 8 Riyin can wetaman wi chi queri' xtibanatej, ruma chi yin jun achi ri nnimaj ri nubij

* 7:1 Mt. 8.5. † 7:7 Ex. 15.16. ‡ 7:7 Sal. 33.9; 107.20; Mr. 1.27; Lc. 5.13. § 7:7 Dt. 32.39; 1 S. 2.6.

ri aj k'atbel tzij chuwe ri c'o chi nben. Y yec'o chuka' soldados ri ye ya'on pa nuk'a'. Tek nbij c'a chare jun chi tibe, can nibe wi; y wi nbij chuka' chare jun chic chi tipe, can nipe wi chuka'. Y tek nbij c'a chare ri numozo chi tabana' re', can nuben wi chuka', nicha' pe, xecha' ri achi'a' chare ri Jesús.

⁹ Y ri Jesús can xumey c'a tek xrac'axaj ri rutakon el rubixic ri capitán. Y can yac'ari' xerutz'u' ri winek ri ye tzeketel chrij, y xubij c'a chique: Can kitzij nbij chiwe, chi ri achi ri takayon pe rubixic re ch'abel re', can rucukuban wi ruc'u'x wuq'ui. Y majun c'a wech aj Israel ri wilon ta ri can rucukuban ta ruc'u'x wuq'ui,* achi'el ri jun achi ri'.

¹⁰ Y tek xetzolin ri winek ri ye takon pe ruma ri capitán, xquitz'et c'a chi ri mozo ri yawa', can majun chic yabil c'o ta chare.

Tek ri Jesús xuc'asoj jun c'ajol ri xa can caminek chic, ral jun malca'n ixok

¹¹ Jun chic c'a k'ij, ri Jesús xbe pa jun tinamit ri Naín rubi', y ye benak chuka' ri rudiscípulos riq'ui. Y sibilaj ye q'uiy chuka' winek ri ye tzeketel el chiquij. ¹² Tek ri Jesús y ri ye benak riq'ui xa juba' ma ye'oc apo ri pa tinamit Naín, xquitz'et c'a chi c'amon pe jun caminek riche (rixin) chi nbemuk ca. Ri caminek ri' jun ti c'ajol, ral jun malca'n ixok. Ri malca'n ixok ri', xa can xu (xe) wi c'a jun ral c'o, y yari' ri benak chumukic. Y ye q'uiy c'a winek ri ye tz'etonel ri ye benak riq'ui pa mukunic. ¹³ Y tek ri Ajaf Jesús xutz'et ri ixok ri xcom el ri ral,

* **7:9** Ro. 3.1, 3.

xujoyowaj ruwech,† y xubij c'a chare: Man c'a catok' ta chic.

14 Y ri Jesús xuchop apo ri rucáxa ri caminek, y ri ye uc'uayon el riche (rixin) ri caminek xepa'e' c'a chiri'. Y Riya' xubij chare ri c'ajol ri': Chawe riyit yich'o wi y nbij chawe chi cayacatej.

15 Y tek ri Jesús xubij queri', ri caminek xyacatej,‡ y xuchop nitzijon pe. Y ri Jesús xujech c'a el ri c'ajol ri' chare ri rute'.

16 Tek ri winek xquitz'et ri xbanatej, xpe jun nimalaj xibinri'il chique. Y xquiya' chuka' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y niquibila' c'a: Wacami xbec'ulun pe jun nimalaj profeta§ chkacojol, ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios. Wacami ri Dios xutek pe jun ri niya'o rutzil chkacojol riyoj ri yoj rutinamit, xecha' ri winek.

17 Y ri xuben ri Jesús chupan ri k'ij ri', xetamex* pa ronojel ri Judea, y xbe chuka' rutzijol ri pa tak tinamit ri yec'o pe chunakajal ri Judea.

Ri Juan ri Bautista yec'o ri xerutek c'a riq'ui ri Jesús, ruma nrajo' nretamaj wi yari' ri Cristo

18 Y ri ye rudiscípulos ri Juan ri Bautista xbequitzijoj c'a chare ronojel ri nuben ri Jesús. Rumari' ri Juan xerusiq'uij (xeroyoj) ye ca'i' chique ri ye rudiscípulos,† 19 y xerutek c'a el c'a riq'ui ri Jesús. Xerutek el riche (rixin) chi xbequic'utuj chare: ¿Can yit c'a riyit ri Cristo ri c'o chi nipe?‡ ¿O xa

† 7:13 Lm. 3.32; Jn. 11.33, 35; He. 2.17; 4.15. ‡ 7:15 Lc. 8.54; Jn. 11.43; Hch. 9.40; Ro. 4.17. § 7:16 Lc. 24.19; Jn. 4.19; 6.14; 9.17. * 7:17 Lc. 1.68; 19.44. † 7:18 Mt. 11.2. ‡ 7:19 Ez. 21.27; 34.23, 30; Dn. 9.24-26; Mi. 5.2; Hag. 2.7; Zac. 9.9; Mal. 3.1-3.

nikoyobej chic na jun? Queri' xubij el chique. ²⁰ Y ri ye rutakon el ri Juan, xe'apon c'a riq'ui ri Jesús. Y riye' xquibij c'a chare: Ri Juan ri Bautista yoj rutakon pe awuq'ui, riche (rixin) chi nokac'utuj chawe: ¿Yit c'a riyit ri Cristo ri c'o chi nipe? ¿O xa nikoyobej chic na jun? xecha'.

²¹ Y can ya hora ri' tek ri Jesús xeruc'achojasaj ye q'uiy yawa'i'. Xeruc'achojasaj chuka' winek ri ye chapatajneq ruma nima'k tak yabil y xerelesala' chuka' itzel tak espíritu ri yec'o quiq'ui nic'aj winek, y xuben chuka' chique ri moyi' chi xetzu'un. ²² Y c'ac'ari' ri Jesús xubij el chique ri ye ca'i' rudiscípulos ri Juan: Wacami quixtzolin, y jebe'itzijoj chare ri xitz'et ca y ri xiwac'axaj el re wawe'. Jebe'itzijoj chare achique rubanic tek ri moyi' yecowin yetzu'un el, achique rubanic tek ri winek ye cojo yebiyin el jabel,§ y achique rubanic tek ri ye yawa'i' riq'ui ri yabil lepra yech'ajch'ojir el. Jebe'itzijoj chuka' chare ri achique rubanic tek ri ma ye'ac'axan ta yec'achoj, ri caminaki' yec'astej, y chique ri pobres* ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. ²³ Y tibij chuka' chare chi can jabel ruwaruk'ij ri winek ri can rucukuban ruc'u'x wuq'ui y ma yirumalij ta ca, xe'uche'ex el y xebe.

²⁴ Y tek ri ye ca'i' achi'a' ri ye rutakon pe ri Juan xebe el, ri Jesús xerubila' c'a utzilaj tak ch'abel chrij ri Juan chiquiwech ri winek ri yec'o chiri'. Y quec'are' ri nubij ri Jesús chique ri winek: ¿Achique ri xbe'itz'eta' riyix pa desierto? ¿La xitz'et cami

§ **7:22** Is. 29.18; 35.5; 42.6. * **7:22** Is. 29.19; Sof. 3.12; Mt. 11.5; Lc. 4.18; Stg. 2.5.

riyix jun achi chiri', chi xa achi'el jun aj, ri xa nibe quela' y xa nibe chic quela' pa ruk'a' ri cak'ik'?† Ma que ta ri'. ²⁵ ¿Achique c'a ri xbe'itz'eta' riyix chiri'? ¿La xitz'et cami riyix jun achi ri jabel tak tziek ye rucusan? Ma que ta ri'. Ruma ri achi'a' ri ye quicusalon jabel tak tziek y c'o ronojel quiq'ui, riye' can pa tak cachoch reyes yec'oje' wi. ²⁶ ¿Pero achique ri xbe'itz'eta' riyix pa desierto? ¿Xitz'et cami jun profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios? Can kitzij wi chi ri achi ri xitz'et chiri', can ya wi ri' ri rusamaj. Pero can c'o c'a chuka' jun chic samaj ri ya'on pe chare. ²⁷ Ruma can ya c'a riya' ri' ri tako'n ri natan chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, tek ri Dios xubij:

Xtintek c'a ri nutako'n ri ninabeyej chawech, riche (rixin) chi nuchojmirisaj apo ri abey.‡ Quec'ari' nubij ri tz'ibatajneq ca.

²⁸ Riyin kitzij nbij chiwe, chiquicojol quinojel ri ye alaxnek chuwech ri ruwach'ulef, majun chic jun profeta ri más ta nim ruk'ij que chuwech ri Juan ri Bautista. Pero wacami ri pa rajawaren ri Dios, astape' jun winek xa co'ol oc ruk'ij, hasta ri' más nim ruk'ij que chuwech ri Juan.

²⁹ Y yec'o c'a ye q'uiy winek ye c'utuy tak alcawal§ ri ye banon bautizar ruma ri Juan. Y tek riye' xquic'axaj ri xubij ri Jesús chrij ri Juan, xquibij chi ri Dios can choj wi. ³⁰ Y yac'a ri achi'a' fariseos y ri achi'a' ri yek'axan ri nubij ri ley, riye' can k'alaj chi ma xcajo' ta xquic'ul ri ruch'obon

† 7:24 Mt. 11.7. ‡ 7:27 Is. 40.3; Mal. 3.1; 4.5; Lc. 1.16, 17, 76.

§ 7:29 Lc. 3.12.

ri Dios chi nuben quiq'ui, ruma ma xcajo' ta chi xeban bautizar ruma ri Juan.

³¹ Y ri Ajaf Jesús xubij: ¿Achoj riq'ui cami yenjnumaj* wi ri winek ri yec'o re tiempo re'? ¿Y achoj riq'ui ye junan wi? ³² Re winek re' xa ye junan quiq'ui ri ac'ala' ye tz'uyul pa c'aybel. Ri ac'ala' ri' niquirakala' quichi' tek yech'o chiquiwech, y niquibij c'a chupan ri quetz'anen: Xojk'ojoman riq'ui xul chiwech y ma xixxajo ta y ma xixquicot ta. Xkabixaj bix riche (rixin) bis chiwech y ma xixok' ta. Queri' niquibila' ri ac'ala' pa quetz'anen. Y ye queri' re winek re', majun ri nika ta chiquiwech. ³³ Ruma tek xpe ri Juan ri Bautista, riya' ma nutij ta† caxlan wey, ma nukum ta chuka' ruya'al uva. Yac'a riyix xibij chi riya' xa c'o itzel espíritu riq'ui. ³⁴ Y tek xinoka riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, riyin ntij caxlan wey y nkum chuka' ruya'al uva. Y riyix nibij chuwe chi xu (xe wi) wa'in nwajo', y nibij chuka' chi yin jun k'abarel, chi yin cachibil ri c'utuy tak alcawal, y yin cachibil chuka' ri aj maqui'. ³⁵ Pero ri runa'oj ri Dios‡ can nik'alajin pa quic'aslen quinojel ri ye ralc'ual chic, chi can choj wi, xcha' ri Jesús.

Ri xbanatej tek ri Jesús xapon pa rachoch jun fariseo ri Simón rubi'

³⁶ Y c'o c'a jun achi fariseo ri xsiq'uin (xoyon) riche (rixin) ri Jesús riche (rixin) chi nbewa' pa rachoch. Y tek ri Jesús xapon c'a pa rachoch ri achi ri', xtz'uye' c'a apo ri pa mesa, riche (rixin)

* **7:31** Lm. 2.13; Mt. 11.16; Mr. 4.30. † **7:33** Mt. 3.4; Mr. 1.6; Lc. 1.15. ‡ **7:35** Os. 14.9; Mt. 11.19; 1 Co. 1.23, 24.

ri wa'in. § 37 Y chupan ri tinamit ri', c'o c'a jun ixok ri itzel ruc'aslen.* Y ri ixok ri' xretamaj c'a chi ri Jesús c'o pa rachoch ri jun achi fariseo, rumari' riya' xapon chiri'. Y riya' ruc'uan c'a apo jun c'ojlibel (frasco), ri banon riq'ui jun abej ri alabastro rubi'. Ri c'ojlibel (frasco) ri' c'o el jun ak'om jubul ruxla' chupan. 38 Y ri ixok ri' xapon c'a riq'ui ri Jesús y xuchop c'a ok'ej.† Y ri ruya'al ri runak' tak ruwech ri ixok ri' xeka ka c'a chrij raken ri Jesús. Riya' yerusula' c'a raken ri Jesús riq'ui ri rusmal tak ruwi'. Ri ixok ri' yerutz'umala' (yerutz'ubala') c'a ri raken ri Jesús, y xuya' chuka' ri ak'om ri jubul ruxla' chrij ri raken. 39 Y ri fariseo ri xsiq'uin (xoyon) riche (rixin) ri Jesús, tek xutz'et ri xuben ri ixok, xuch'ob ka: Wi ta re achi re' kas kitzij wi chi jun profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios, nunabej ta achique nichapo la raken, y achique chi winek la ixok la'. Ruma la jun ixok la' xa itzel ri ruc'aslen,‡ xcha' ka pa ránima. 40 Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi fariseo ri xsiq'uin (xoyon) riche (rixin): Simón, c'o jun ri nwajo' nbij chawe, xcha' chare. Ri Simón xubij chare ri Jesús: Tijonel, ¿achique c'a ri nawajo' nabij chuwe? xcha'.

41 Y ri Jesús xubij chare: Xec'oje' c'a ye ca'i' achi'a' ri c'o quic'as riq'ui jun achi ri niya'o puek pa kajic. Jun chique ri achi'a' ri', wu'o' ciento puek ri nibix denario chare ri ruc'as, y ri jun chic, cincuenta ri ruc'as. § 42 Pero ruma c'a ri achi'a' ri' ma yecowin ta niquitoj ri quic'as, ri achi ri yayon ri puek chique pa kajic, xubij chi ma tiquitoj ta

§ 7:36 Mt. 26.6; Mr. 14.3; Jn. 12.2. * 7:37 Jn. 8.3, 4. † 7:38 Zac. 12.10. ‡ 7:39 Lc. 15.2. § 7:41 Mt. 18.2.

chic, xa tiq'uis chi queri',* xcha' chique. Y c'ac'ari' ri Jesús xubij chuka' chare ri Simón ri fariseo: Wacami tabij c'a chuwe, ¿achique c'a chique ri ye ca'i' achi'a' ri' ri más najowan riche (rixin) ri achi ri xya'o puek pa kajic?

⁴³ Ri Simón xubij: Riyin nbij chi ya ri más q'uiy ruc'as rubanon riq'ui. Ja' (je), can queri' achi'el ri xabij, xcha' ri Jesús chare ri Simón.

⁴⁴ Y ri Jesús rutzuliben ri ixok tek xubij chare ri Simón ri fariseo: ¿Natz'et re ixok re'? Riyin tek xinoc pe re wawe' pan awachoch, ma xaya' ta nuya'† ch'ajbel waken. Yac'a re ixok re' xeruch'ej re waken riq'ui ri ruya'al ri runak' tak ruwech, y xeruchakirisaj riq'ui ri rusal tak ruwi'. ⁴⁵ Chuka' tek xinoc pe, ma xinatz'umaj (xinatz'ubaj) ta‡ riche (rixin) chi xaya' rutzil nuwech. Yac'a re ixok re', can yac'a tek xinoc pe tek ruchapon yerutz'umaj (yerutz'ubaj) ri waken. ⁴⁶ Riyit chuka' ma xak'ej ta aceite§ pa nujolon (nuwi') tek xinoc pe. Yac'a re ixok re', can ya ri ak'om ri jubul ruxla' ri xuyala' chrij ri waken. ⁴⁷ Rumari' nbij chawe riyit Simón, chi re ixok re' sibilaj nrajo' ri xcuyu ri rumac. Y rumari' ri janipe' chi mac ri ye rubanalon pe xecuyutej yan. Yac'a jun winek ri nuna' chi xa ma q'uiy ta ri rumac ri xecuy, xa ma can ta nrajo' ri xcuyu ri rumac.*

⁴⁸ Y ri Jesús xubij chare ri ixok: Ri amac xecuyutej yan.†

* **7:42** Is. 1.18; 43.25; 44.22. † **7:44** Gn. 18.4; Jn. 13.5, 14; 1 Ti. 5.10. ‡ **7:45** 1 Co. 16.20; 2 Co. 13.12. § **7:46** Sal. 23.5; Ec. 9.8; 1 Jn. 2.20, 27. * **7:47** 1 Ti. 1.14. † **7:48** Mt. 9.2; Mr. 2.5; Lc. 5.20; Hch. 13.38, 39; Ro. 4.6-8; Col. 1.12-14.

49 Y ri winek ri xesiq'uix (xe'oyox) ruma ri Simón ri fariseo y junan yec'o riq'ui ri Jesús ri chiri' pa mesa, niqubila' c'a chiquiwech: ¿Achiq'ue c'a chi achi† re'? Ruma can yerucuy chuka' mac, yecha'.

50 Y ri Jesús xubij chare ri ixok: Xac'achoj, § ruma chi xacukuba' ac'u'x wuq'ui. Wacami c'a, catzolin; ruma xawil yan uxlanibel c'u'x.

8

Ri ixoki' ri yebano ronojel ri nic'atzin chare ri Jesús

1 Xa c'a ca'i' oxí' k'ij tibanatej wi ronojel ri', tek ri Jesús xuchop c'a chi nibe pa tak tinamit y pa tak aldeas, y chi ye cablajuj rudiscípulos ye benak riq'ui. Y Riya' nutzizoj c'a ri lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios. 2 Y yec'o chuka' ca'i' oxí' ixoki' ri ye tzeketel* el chrij. Ri ixoki' ri', yeri' ri ye ruc'achoj san ri Jesús y relesalon itzel tak espíritu quiq'ui. Chiquicojol c'a ri ixoki' ri' benak ri María, † ri nibix chuka' Magdalena chare. Y ya c'a riq'ui ri ixok ri' xe'elesex wi ye wuku' itzel tak espíritu ruma ri Jesús. 3 Y benak chuka' ri Juana, ‡ rixjayil ri jun achi ri Chuza rubi'. Y ri achi ri' jun rumozo ri Herodes. Y benak chuka' ri Susana. Y ye benak chuka' nic'aj chic ixoki' ri can c'o chuka' quibeyomal ri can ye riye' yeya'o y yebano ronojel ri nic'atzin chare ri Jesús, y chique ri ye rudiscípulos.

‡ 7:49 Is. 53.3. § 7:50 Mt. 9.22. * 8:2 Mt. 27.55, 56; Mr. 15.40, 41; Lc. 23.27; Hch. 1.14. † 8:2 Mr. 16.1, 9; Jn. 19.25. ‡ 8:3 Lc. 24.10.

Ri c'ambel tzij chrij ri aj ticonel

⁴ Y riq'ui ri Jesús sibilaj ye q'uiy winek ri xquimol apo qui', y yec'o chuka' apo ri yepe pa nic'aj chic tinamit. Y Riya' c'o c'a jun c'ambel tzij[§] ri xubij chique, y quec'are' ri xubij chique: ⁵ C'o c'a jun achi ri xbe pa jopin ija'tz. Y tek ri achi c'o chic pa samaj nijopin ija'tz, juba' c'a chare ri ija'tz ri' xa pa bey xka wi, rumari' ri winek yek'ax pa ruwi'. Y xepe ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ík', xquitiy el ri ija'tz ri'. ⁶ Y juba' chic chare ri ija'tz xka cojol tak abej. Ri ija'tz c'a ri' xel pe. Xa yac'a tek xpe ruchuk'a' ri k'ij, xechaki'j ka, ruma man c'o ta más ruraxal ri ulef ri xka wi. ⁷ Y juba' chic chare ri ija'tz xka cojol tak k'ayis ri c'o quiq'uixal. Y tek xe'el pe, junan xeq'uiy quiq'ui ri q'uix. Y ruma chi ri q'uix sibilaj xeq'uiy, ri tico'n xejik' pa quik'a'. ⁸ Yac'a ri juba' chic chare ri ija'tz xka pa jun utzilaj ulef, y jabel xeq'uiy. Y xquiyala' jojun ciento quiwech jojun ija'tz, xcha'. Yac'a tek rubin chic ka ri', can riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o, y xubij: Ri c'o c'a rac'axabel, can trac'axaj c'a ri xinbij, xcha' ri Jesús.

⁹ Y ri ye rudiscípulos ri Jesús xquic'utuj c'a chare chi achique c'a ri nrajo' nuk'alajsaj chiquiwech riq'ui re jun c'ambel tzij* re'. ¹⁰ Y ri Jesús xubij c'a chique: Chiwe c'a riyix can ya'on c'a k'ij riche (rixin) chi niwetamaj chrij ri rajawaren ri Dios, yac'a ri nic'aj chic winek ri ma yeniman ta wuche (wixin), ma ya'on ta k'ij chique chi niquetamaj. Rumac'ari' riq'ui c'ambel tak tzij yitzijon wi quiq'ui, riche (rixin) chi queri' astape' niquitzu'

§ 8:4 Mt. 13.3; Mr. 4.2. * 8:9 Mt. 13.10; Mr. 4.10.

y xa ma nich'obotej ta chiquiwech ri niquitzu', y riche (rixin) chi astape' niquic'axaj y xa ma nik'ax ta chiquiwech ri niquic'axaj.†

¹¹ Y quec'are' ri nubij ri c'ambel tzij ri': Ri ija'tz junan nuben riq'ui ri ruch'abel‡ ri Dios. ¹² Ri juba' ija'tz ri xeka pa bey, junan riq'ui ri ruch'abel ri Dios tek nac'axex cuma ri winek. Ri itzel winek§ chanin nipe, y nrelesaj el* ri ruch'abel ri Dios ri xtic pa tak cánima ri winek ri', riche (rixin) chi queri' ri winek ri' ma niquinimaj ta ri Dios, y ma yecolotej ta chuka'. ¹³ Y ri ija'tz ri xeka cojol tak abej, can nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios ri nac'axex cuma ri winek. Ri winek ri' can sibilaj c'a yequicot tek niquic'ul ri ruch'abel ri Dios pa tak cánima. Pero ruma can ma xbe ta ka jabel ruc'amal ri ruch'abel ri Dios pa tak cánima, xa can ma niyaloj ta c'a ri quicoten quiq'ui. Y tek yetojtobex, niquiya' ca ri Dios. ¹⁴ Ri ija'tz ri xeka cojol tak k'ayis ri c'o quiq'uixal can nich'o wi c'a chiquij ri winek ri niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Pero ri winek ri' xa yejik'† ruma xaxu (xaxe wi) niquich'ob achique nic'atzin chare ri quic'aslen wawe' chuwech re ruwach'ulef‡ y xaxu (xaxe) wi niquich'ob ri quibeyomal y chuka' ri achique yequirayij. Y rumari' ma niwachin ta jabel ri quic'aslen. ¹⁵ Yac'a ri ija'tz ri xeka pa jun utzilaj ulef, can nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios ri nac'axex cuma ri winek. Riye' riq'ui ronojel

† **8:10** Is. 6.9; Mr. 4.12. ‡ **8:11** Mt. 13.18; Mr. 4.14; Hch. 20.27, 32; 1 Co. 3.6, 7; He. 4.12; Stg. 1.21; 1 P. 1.23. § **8:12** 2 Co. 2.11; 2 Ts. 2.9, 10; 1 P. 5.8. * **8:12** 2 Co. 4.3; Stg. 1.23, 24. † **8:14** Mt. 13.22; 1 Ti. 6.9, 10. ‡ **8:14** 2 Ti. 4.10.

cánima§ niquic'axaj y niquiben ri nubij. Y can niquiyec pa cánima ri ruch'abel ri Dios, y niwachin jabel ri quic'aslen ronojel tiempo.

Majun ri ewan ca ri man ta xtibek'alajin pe

¹⁶ Y majun chuka' winek ri nutzij jun k'ak' y c'a ta ri' nutz'apij rij riq'ui jun bojo'y o nuya' ta chuxe' ri ruch'at. Ma que ta ri' nuben. Ri k'ak' ri' nic'atzin nicanox jun ruc'ojlibel ri acuchi (achique) nipa'e' wi, riche (rixin) chi queri' ri ye'oc apo pa jay yetzu'un jabel.* ¹⁷ Y majun ri ewan ca, ri man ta xtibek'alajin pe. Y chuka' majun ri tz'apin ca rij, ri xa man ta xtibek'alajin pe y ntel pe chuwasakil.†

¹⁸ Y queri', wi riyix niwac'axaj ri ruch'abel ri Dios, tiyaca' c'a ka ri pa tak iwánima. Ruma ri can c'o q'uiy riq'ui xtiya'ox (xtya') c'a más chare y queri' q'uiy ri xtic'oje' riq'ui.‡ Yac'a ri xa juba' oc c'o riq'ui, y astape' nuch'ob chi c'o ri juba' ri' riq'ui, hasta ri juba' ri' xa xtelex§ chare, xcha' ri Jesús.

Ri rute' y ri ye rach'alal ri Jesús

¹⁹ Y ri rute' y ri ye rach'alal* ri Jesús xepe c'a ri acuchi (achique) c'o wi Riya'. Pero xa ma xecowin ta xe'oc apo riq'ui, ruma sibilaj ye q'uiy winek ri quimolon apo qui' riq'ui. ²⁰ Y xbix c'a apo chare ri Jesús: Ri ate' y ri ye awach'alal yec'o pe wawe' chuwayaj el, ye petenak chatz'etic.

§ **8:15** Stg. 1.22, 25; 2 P. 1.5-10. * **8:16** Mt. 5.15; Mr. 4.21; Lc. 11.33; Fil. 2.15, 16. † **8:17** Mt. 10.26; Lc. 12.2. ‡ **8:18** Mt. 13.12; 25.29; Mr. 4.25; Lc. 19.26. § **8:18** Jn. 15.2. * **8:19** Mt. 12.46; Mr. 3.31; 6.3; Jn. 7.5; Hch. 1.14; 1 Co. 9.5; Ga. 1.19.

21 Yac'a Riya' xubij: Yec'a ri winek ri ye'ac'axan y niquiben ri nubij† ri ruch'abel ri Dios, yec'ari' ri ye achi'el nte' y ye achi'el wach'alal, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuk'et ruchuk'a' ri cak'ik' y ri ruwi' ya'

22 Y c'o c'a jun k'ij, tek ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos, xoc el pa jun jucu'. Y c'ac'ari' xubij chique: Jo', koj'k'ax la juc'an chic apo ruchi' choy. Y xebe.‡

23 Y ri Jesús xwer el, tek quichapon el bey pa ruwi' ri choy. Y xpe c'a jun nimalaj cak'ik' chiri' pa ruwi' ri choy. Rumari' ri jucu' ri ye benak wi, xu chop ninoj pe chi ya', y xa juba' ma yebe chuxe' ya'. Can pa ruc'ayewal c'a yec'o wi. 24 Xepe c'a ri discípulos xquic'asoj ri Jesús, y xquibij chare: ¡Tijonel! ¡Tijonel! Wacami yojcom, xecha' chare. Y ri Jesús xyacatej c'a pe, y xubij: Tiq'uis el ri cak'ik' y ri ruwi' ya' titane' ka, xcha'. Y queri' xbanatej. Ri cak'ik' xq'uis el, y ri ruwi' ya'S xtane' ka. 25 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri ye rudiscípulos: ¿Achique ruma tek ma xicukuba' ta ic'u'x wuq'ui? Yac'a ri discípulos quixibin qui'. Can xquimey tek xquitz'et ri xbanatej, y xquic'utula' chiquiwech: ¿Achique c'a chi achi re'? Ruma tek nich'o chique ri cak'ik' y ri ya', can niquinimaj* wi rutzij, xecha'.

Tek ri Jesús xerelesaj itzel tak espíritu riq'ui jun achi aj Gadara

† 8:21 Lc. 11.28. ‡ 8:22 Mt. 8.23; Mr. 4.35. § 8:24 Job 28.11; 38.11; Sal. 65.7; 89.9; 93.4; 107.29; 135.6; Nah. 1.4. * 8:25 Sal. 33.8, 9; Mr. 4.41; 6.51.

26 Ri Jesús y ri rudiscípulos xe'apon c'a ri juc'an chic ruchi' choy, ri chiri' pa jun lugar ri Gadara† rubi', ri c'o apo chuwech ri Galilea. 27 Y tek ri Jesús xel pe chupan ri jucu', xapon c'a jun achi riche (rixin) ri tinamit ri' riq'ui. Y ri achi ri' c'o chic c'a q'uiy tiempo ri yec'o pe itzel tak espíritu riq'ui, majun rutziak nucusaj, ni ma nic'oje' ta pa rachoch. Xa ya ri camposanto ri oconek rachoch.‡ 28 Y ri achi ri', can xu (xe) wi xutz'et ri Jesús, can yac'ari' tek xbexuque' xbemaje'§ chuwech. Y xurek apo ruchi' chare ri Jesús, y xubij c'a: Riyit Jesús ri can yit Ruc'ajol ri nimalaj Dios,* ¿achique ruma tek yinanek? Tabana' jun utzil ma quinach'ujirisaj ta, xcha'.

29 Ri achi xubij queri' ruma ri Jesús xubij chare ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri achi ri' chi tel el. Ruma q'uiy chic tiempo c'o pe ri itzel espíritu ri' riq'ui. Y ruma chuka' ri' ri winek q'uiy c'a mul quiximon ruk'a' raken ri achi ri' riq'ui ch'ich' y cadenas, pero ma ye cowinek ta chrij. Ruma chi ri achi ri' yeruc'okpij ri cadenas ri achoj riq'ui ximon wi, y ri itzel espíritu ri c'o riq'ui nuben c'a chare chi nibe pa tak lugar ri acuchi (achique) majun winek c'o. 30 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chare ri achi: ¿Achique abi'? Y ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri achi xubij: Yoj q'uiy ri nubi', xcha'. Queri' xubij ruma can ye q'uiy ri itzel tak espíritu ri yec'o riq'ui ri achi ri'. 31 Y ri itzel tak espíritu ri' sibilaj c'a xquic'utuj utzil chare ri Jesús, chi wi yerelesaj el riq'ui ri achi, man c'a querutek ta el chupan ri itzel jul ri

† 8:26 Mt. 8.28; Mr. 5.1. ‡ 8:27 Mt. 8.28. § 8:28 Fil. 2.10, 11.

* 8:28 Hch. 16.16, 17.

k'eku'm rupan, quilugar† ri itzel tak espíritu. ³² Y chunakajal apo ri c'o wi ri achi ri', sibilaj c'a ye q'uiy ak yetajin yewa' pa ruwi' jun juyu', y rumari' ri itzel tak espíritu xquic'utuj utzil chare ri Jesús chi tuya' k'ij chique riche (rixin) chi ye'oc quiq'ui ri ak‡ ri'. Y ri Jesús xuya' k'ij chique. ³³ Y ri itzel tak espíritu can yac'ari' xe'el el riq'ui ri achi, y xebe'oc quiq'ui ri ak. Quinojel c'a ri ak ri' xquichop anin (anibel) chuwech jun juyu' xulan ruwech y choj xebeka c'a pa choy. Y chiri' xejik' wi quinojel ri ak ri'.

³⁴ Y ri yeyuk'un quiche (quixin) ri ak ri', tek xquitz'et ri xbanatej, xe'anmej y xbequiyala' ca rutzijol pa tinamit y ri pa tak juyu'. ³⁵ Y ri winek ri xe'ac'axan pe ri xbanatej, xepe chutz'etic. Tek ri winek ri' xe'oka riq'ui ri Jesús, xquitz'et§ c'a chi ri achi ri xe'elesex ri itzel tak espíritu riq'ui, tz'uyul c'a apo riq'ui ri Jesús, rucusan rutziak, y ma nuben ta chic* c'a achi'el ri rubanon pe. Pero ri winek ri' xa xquixibij qui' tek xquitz'et ri achi ri'. ³⁶ Y xtzijox chuka' chique achique rubanic ri xbanatej. Ronojel ri' xtzijox chique cuma ri winek ri can xetz'eto tek xe'elesex ri itzel tak espíritu riq'ui ri achi ruma ri Jesús. ³⁷ Riq'ui c'a ronojel ri xbanatej, ri winek ri aj chiri' pa Gadara, xquic'utuj† c'a utzil chare ri Jesús chi tel el ri chiri'. Ri winek ri aj chiri' xquibij c'a queri' chare ruma chi sibilaj quixibin qui'.‡ Rumac'ari' ri Jesús ye rachibilan

† **8:31** Ap. 20.3. ‡ **8:32** Lv. 11.7; Dt. 14.8. § **8:35** Ro. 10.20.

* **8:35** 1 Jn. 3.8. † **8:37** Job 21.14; Mt. 8.34; Mr. 5.17; Lc. 4.34; 5.8; Hch. 16.39; 1 Co. 2.14. ‡ **8:37** Dt. 5.25; 1 S. 6.20; 16.4; 2 S. 6.8, 9.

ri rudiscípulos xe'oc el pa jucu' riche (rixin) chi xebe. ³⁸ Y ri achi ri xe'elesex ri itzel tak espíritu riq'ui, nuc'utuj c'a jun utzil chare ri Jesús chi tuya' k'ij chare riche (rixin) chi nibe riq'ui. § Yac'a ri Jesús xa xubij c'a chare: ³⁹ Catzolin chawachoch, y jatzijoj ri xuben ri Dios awuq'ui riyit, xuche'ex. Y ri achi can xberutzijoj na wi chrachoch, y chique quinojel ri winek pa rutinamit xutzijoj wi ri xuben ri Jesús riq'ui riya'.

Ri rumi'al ri Jairo y ri ixok ri xuchop rutziak ri Jesús

⁴⁰ Y tek ri Jesús xtzolin c'a juc'an chic chare ri ruchi' ri choy, ri winek yec'o chiri', riq'ui c'a quicoten xquic'ul apo, ruma chi ri winek ri' can ya c'a Riya' ri coyoben. ⁴¹ Xapon c'a chuka' jun achi ri Jairo rubi'. Ri achi c'a ri' jun principal chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Riya' xbexuque' xbemaje'* chuwech ri Jesús, y xuc'utuj c'a jun utzil chare chi nibe riq'ui c'a pa rachoch, ⁴² ruma xa can xu (xe wi)† ri jun ti rumi'al c'o, y c'o achi'el xa cablajuj rujuna' y ya xa juba' ma nicom ka.

Y tek ri Jesús y ri ye benak riq'ui xquichop el bey riche (rixin) chi yebe chrachoch ri Jairo, sibilaj ye q'uiy c'a winek ri xetzeke' el chrij. Y rumari' niquipitz'ila' c'a qui' chrij, ye benak.

⁴³ Chiquicojol c'a ri winek, benak jun ixok ri c'o jun ruyabil riche (rixin) ic'‡ chare. Ri ixok ri' c'o chic c'a cablajuj juna' ri ma tanel ta ri

§ **8:38** Sal. 116.12; Mr. 5.18. * **8:41** Mt. 9.18; Mr. 5.22. † **8:42** Lc. 7.12. ‡ **8:43** Lv. 15.25; Mt. 9.20; Mr. 5.25.

ruquiq'uel. Xuq'uis yan c'a ronojel rurajil, ruma benak chic quiq'ui q'uiy ajk'omanel, y majun chique ri ajk'omanel cowinek ta rak'oman ri ruyabil. ⁴⁴ Ri ixok ri' xjel c'a apo chrij ri Jesús, y xberuchapa'S c'a ca juba' ri ruchi' rutziak ri Jesús. Y can yac'ari' xk'atak'o ri ruquiq'uel.

⁴⁵ Y yac'ari' tek ri Jesús xuc'utuj: ¿Achique ri xichapo? Y ruma chi quinojel niqubij chi majun xquichop ta riye', ri Pedro y ri nic'aj chic discípulos xquibij chare ri Jesús: Tijonel, riyit nawajo' nawetamaj achique xachapo. Pero wawe' ma xtawetamaj ta, ruma sibilaj ye q'uiy winek niquipitz' qui' y niqunimila' qui' chawij, y riyit nac'utuj: ¿Achique xichapo?

⁴⁶ Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: C'o jun ri xichapo, ruma can xinna' chi c'o jun ri xinc'achoj saj riq'ui ri uchuk'a* c'o wuq'ui, xcha'.

⁴⁷ Y ri ixok tek xutz'et chi xa xnabex, nibarbot (nibaybot) c'a xoxuque' xomaje' chuwech ri Jesús. Y chiquiwech quinojel ri winek xubij apo chare ri Jesús ri achique ruma tek xuchop ruchi' rutziak. Y xubij chuka' chi can xu (xe wi) xuchop ruchi' rutziak ri Jesús, can yac'ari' xuna' riya' chi xc'achoj. ⁴⁸ Ri Jesús xubij chare: Numi'al, xac'achoj,† ruma xacukuba' ac'u'x wuq'ui. Wacami c'a, catzolin; ruma xawil yan uxlanibel c'u'x, xcha' chare.

⁴⁹ Y c'a ntajin na c'a nitzijon ri Jesús riq'ui ri ixok, tek c'o jun achi xoka ri petenak chrachoch ri Jairo, ri Jairo ri principal chupan ri jay ri kas nic'ut wi

§ **8:44** Dt. 22.12; Mr. 5.27, 28; 6.56; Hch. 5.15; 19.12. * **8:46** Mr. 5.30; Lc. 5.17; 6.19. † **8:48** Mr. 10.52; Lc. 7.50.

ri ruch'abel ri Dios. Ri jun achi ri xoka, xorubij c'a chare ri Jairo: Man chic tac'uaj ta el ri Tijonel Jesús, ruma ri ti ami'al xa xcom yan. †

⁵⁰ Yac'a tek ri Jesús xrac'axaj pe, xubij chare ri Jairo: Ma taxibij ta awi' ruma ri xobix chawe. Xaxu (xaxe wi) tacukuba' c'a ac'u'x§ wuq'ui, y ri ti ami'al xtic'astej, xcha' chare.

⁵¹ Y tek xe'apon c'a chrachoch ri Jairo, ri Jesús xaxu (xaxe) wí c'a chique ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan, y ri rute' rutata' ri ac'al xuya' k'ij riche (rixin) chi xe'oc pa jay riq'ui ri ti k'opoj ri caminek. ⁵² Y ri Jesús xerutz'et chi quinojel ri winek ye'ok' y can niquirek quichi' chi ok'ej. Yac'a ri Jesús xubij chique: Man c'a tiwok'ej ta chic ri ti k'opoj, ruma riya' xa ma caminek ta,* riya' xa warnek, xcha' chique.

⁵³ Pero riye' xa xetze'en chrij ri Jesús, ruma quetaman chi ri ti k'opoj xa caminek chic.

⁵⁴ Y ri Jesús xuchop ruk'a' ri ti caminek, y xubij c'a: Nóya, cayacatej. †

⁵⁵ Y ri ti k'opoj can xtzolin na wi pe ri ránima y can yari' xyacatej pe. Y ri Jesús xubij chi titzuj (tisuj) ruway. ⁵⁶ Y ri te'ej tata'aj can xquimey tek xquitz'et ri xbanatej riq'ui ri calc'ual. Y ri Jesús xubij chique chi majun achoj chare tiquitzijoj wi † ri xbanatej.

† **8:49** Mr. 5.35. § **8:50** 2 Cr. 20.20; Mr. 9.23; 11.22-24; Jn. 11.25, 40. * **8:52** Jn. 11.11, 13. † **8:54** Lc. 7.14; Jn. 11.43; Hch. 9.40. † **8:56** Mt. 8.4; 9.30; Mr. 5.43.

9

Tek ri cablajuj discípulos xetak chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

¹ Ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri cablajuj rud-iscípulos, y xuya* uchuk'a' chique y xuya' k'atbel tzij pa quik'a' riche (rixin) chi yecowin yequelesaj quinojel quiwech itzel tak espíritu, y riche (rixin) chuka' yequic'achosaj yawa'i'. ² Y xerutek c'a el ri rudiscípulos riche (rixin) chi xebe† chutzijoxic ri rajawaren ri Dios, y riche (rixin) chuka' chi yequic'achosaj yawa'i'. ³ Y ri Jesús xubij chuka' chique: Re nichop el bey, can majun c'a tic'uaj el. Ma tic'uaj ta ch'ame'y, ma tic'uaj ta ya'l, ni caxlan wey, ni irajil. Y ma tic'uaj ta el ca'i' itziak, xa can xu (xe) wi ri icusan.‡ ⁴ Y xabachique ta na jay ri yixapon wi pa jun tinamit, chiri' quixc'oje' wi ka. Xa can c'a ya tek yixel pe chupan ri tinamit ri', c'ac'ari' utz chi niya' ca ri jay ri xixc'oje' wi. § ⁵ Y wi ri tinamit ri yixapon wi xa ma yixc'ul ta, can quixel c'a pe chiri' y titotala' (tiquirala') ca* ri pokolaj ri c'o chiwaken chiquiwech ri winek ri', riche (rixin) chi queri' tiquetamaj chi ma utz ta ri xquiben, xcha' ri Jesús.

⁶ Y ri discípulos xebe na wi.† Xebe ri pa tak aldeas riche (rixin) chi xbequitziyoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y xequic'achosaj chuka' yawa'i' ronojel ri acuchi (achique) xek'ax wi.

* **9:1** Mt. 10.1; Mr. 3.13; 6.7; Jn. 14.12; Hch. 3.6. † **9:2** Mt. 10.7, 8; Mr. 6.12; Lc. 10.1, 9; Tit. 1.9; 2.12. ‡ **9:3** Sal. 37.3; Mt. 10.9; Mr. 6.8; Lc. 10.4; 22.35; 2 Ti. 2.4. § **9:4** Mt. 10.11; Mr. 6.10. * **9:5** Mt. 10.14; Hch. 13.51. † **9:6** Mr. 6.12.

Tek xcamisex ri Juan ri Bautista

7 Y ri Herodes, jun chique ri ye caji' aj k'atbel tak tzij chupan ri tiempo ri', can yerac'axala[‡] c'a ronojel ri yerubanala' ri Jesús. Pero ma nril ta c'a achique ri nunimaj, ruma yec'o yebin chi ri nibano queri' ya ri Juan ri Bautista ri xc'astej pe chiquicojol ri caminaki'. 8 Yec'o c'a chuka' yebin chi ri Jesús ya ri Elías ri xtzolin pe. Y nic'aj chic winek niqubij c'a chi ri Jesús jun chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ri xbec'astej pe. 9 Y ri Herodes nubij: ¿Achique cami chi achi ri'? Ruma q'uiy yenwac'axaj§ chrij. Pero riyin nbij chi ma ya ta ri Juan ri Bautista, ruma ri Juan yin c'a riyin xitako rutaq'uixic rujolon (ruwi'), xcha'. Y ri Herodes nucanola' c'a achique nuben, ruma nrajo' nutz'et ruwech ri Jesús.

Tek ri Jesús xerutzuk más ye wu'o' mil winek

10 Y tek ri ye ru'apóstoles ri Jesús xetzolin pe chubanic ri rusamaj ri Dios, xquitzijola^{*} c'a chare ri Jesús ri xequibanala'. Y ri Jesús xeruc'uaj c'a el ri ru'apóstoles, y xebe pa jun desierto, jun lugar ri c'o pa rucuenta ri tinamit Betsaida. 11 Y tek ri winek xquinabej el chi xbe ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos, xebe chuka' riye'. Y tek ri winek ri' xe'apon riq'ui ri Jesús, Riya' jabel xeruc'ul y xubij chuka' chique achique rubanic ri rajawaren ri Dios. Y chuka' xeruc'achosaj yawa'i'.

12 Y tek xka ka ri k'ij ri', ri cablajuj discípulos xejel apo riq'ui ri Jesús y xquibij chare: Que'ataka' c'a el re winek re' riche (rixin) chi yebe chucanoxic

‡ 9:7 Mt. 14.1; Mr. 6.14. § 9:9 Lc. 23.8. * 9:10 Mt. 14.13; Mr. 6.30.

acuchi (achique) yebewer wi, y yebe chuka' chucanoxic quiway pa tak aldeas y pa nic'aj chic lugar ri yec'o pe nakaj. Ruma re yojc'o wi, xa majun winek† yec'o, xecha' chare.

¹³ Yac'a ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Tiya' quiway‡ riyix. Y ri discípulos xquibij chare ri Jesús: Wawe' ma q'uiy ta caxlan wey c'o riche (rixin) chi nikaya' chique, xaxu (xaxe wi) wu'o' caxlan wey y ca'i' car. Re winek re' yewa', pero wi yojbe chulok'ic cosas§ riche (rixin) chi niqubitij, xecha'.

¹⁴ Ruma ri winek sibilaj ye q'uiy. Y xaxu (xaxe wi) ri achi'a' yec'o achi'el xa wu'o' mil. Y ri Jesús xubij chique ri ye rudiscípulos: Tibij chique re' winek re' chi quetz'uye' pa tak moc y chi nic'aj tak ciento tiquic'uaj qui', xcha' chique.

¹⁵ Y can que na wi ri' xquiben ri discípulos, xquiben chique quinojel ri winek chi xetz'uye'.

¹⁶ Y ri Jesús xeruli'ej c'a pa ruk'a' ri wu'o' caxlan wey y ri ca'i' car y c'ac'ari' xtzun' chicao y xuc'utuj ri rubendición ri Dios pa ruwi'. Y c'ac'ari' ri Jesús xeruwech'ela' c'a el ri caxlan wey y ri car, y xuya' el chique ri rudiscípulos riche (rixin) chi niquiya' chique ri winek. ¹⁷ Can quinojel c'a jabel xewa'. Can majun c'a ri man ta xwa' chi utz.* Y c'a c'o na c'a cablajuj chaquech caxlan wey y car ri xmolotej ca.

Tek ri Pedro xubij chi ri Jesús yari' ri Cristo

¹⁸ Y c'o c'a jun k'ij tek ri Jesús ruyon c'a nta-jin nuben orar, y ri ye rudiscípulos can yec'o chuka' apo chunakajal. Y yac'ari' tek ri Jesús

† 9:12 Mt. 14.15; Mr. 6.35; Jn. 6.1, 5. ‡ 9:13 2 R. 4.42, 43. § 9:13 Nm. 11.22. * 9:17 Sal. 145.15, 16.

xuc'utuj chique ri rudiscípulos: ¿Yin achique c'a riyin niqubij ri winek?†

19 Y riye' xquibij chare: Yec'o ri yebin chi yit c'a riyit ri Juan ri Bautista.‡ Yec'o nic'aj chic niqubij chi yit c'a riyit ri Elías. Y yec'o c'a chuka' ri yebin chi riyit jun chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, y wacami xac'astej pe chiquicojol ri caminaki', xecha' chare ri Jesús.

20 Y Riya' xuc'utuj c'a chique ri rudiscípulos: ¿Yin achique c'a riyin nibij riyix? xcha' chique. Y ri Pedro can yac'ari' tek xubij chare ri Jesús: Yit c'a riyit ri Cristo,§ ri yit takon pe ruma ri Dios, xcha' chare.

Tek ri Jesús xubij chi xticamisex

21 Yac'a ri Jesús sibilaj xuchilabej chique ri ye rudiscípulos chi majun achoj chare tiqutzijoj wi chi ya Riya' ri Cristo. 22 Y xubij c'a chuka' chique: Riyin ri C'ajolaxel ri xinalax chicojol, c'o chi nk'axaj na q'uiy tijoj pokonal. Y xquinetzelex cuma ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij. Xquinetzelex cuma ri principali' tak sacerdotes y cuma ri aj tz'iba'. Y xquicamisex. Pero pa rox k'ij xquic'astej pe, xcha' ri Jesús.*

23 Y c'ac'ari' xubij chique quinojel: Wi c'o jun nrajo' yirutzekelbej, man c'a tupokonaj ta nuk'axaj tijoj pokonal. Xa can tubana' c'a achi'el nuben jun ri benak chuxe' jun cruz riche (rixin) chi nbecamisex. Ma nuben ta chic ri nurayij ka

† 9:18 Mt. 16.13; Mr. 8.27. ‡ 9:19 Mt. 14.2. § 9:20 Mt. 16.16; Mr. 8.29; Jn. 1.41, 49; 4.29, 42; 6.69; 7.41; 11.27; 20.31; Hch. 8.37; 9.22; Ro. 10.9; 1 Jn. 4.14, 15; 5.5. * 9:22 Mt. 16.21; 17.22, 23; 20.17-19; Mr. 9.31; Lc. 18.31-33; 24.6, 7.

riya'. Wi c'o c'a jun nich'obo chi nicowin nuben queri' k'ij k'ij, utz chi nipe wuq'ui y quirutzekel-bej† c'a. ²⁴ Ruma wi can nupokonaj ri ruc'aslen re wawe' chuwech re ruwach'ulef, xa ma xtril ta c'a ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri ma nupokonaj ta ri ruc'aslen re wawe' choch'ulef, astape' ta na can napon pa camic wuma riyin, xa can xtril ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. ²⁵ Ruma, ¿achique ta c'a nuc'om pe chare ri winek wi nic'oje' ri beyomel riche (rixin) ronojel ri ruwach'ulef riq'ui y wi xa ma nicolotej ta?‡ Xa ruyon c'a nuya' ri' chupan ri camic riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. ²⁶ Ruma wi jun winek niq'uix yiruk'alajsaj riyin y niq'uix nuk'alajsaj ri nuch'abel, queri' chuka' xtinben riyin ri C'ajolaxel ri xinalax chicojol, tek xquipe chic jun bey, xquiq'uix nbij chi ri jun winek ri' wuche (wixin) riyin,§ tek xtik'alajin chi can yin Rey wi, y chuka' junan chic nuk'ij nuc'ojlen riq'ui ri Nata' y ye wachibilan pe ri lok'olaj tak ángeles. ²⁷ Y can kitzij c'a re nbij chiwe chi yec'o c'a nic'aj chiwe ri yec'o wawe' ri ma xquecom ta na, xquecom pero c'a ya tek quitz'eton chic* na ca ri rajawaren ri Dios, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xjalatej ruwachbel

²⁸ Y achi'el xa c'o yan jun semana k'axnek ca tek ri Jesús tich'o wi chiquiwech ri winek, yac'ari' tek Riya' xerucha' c'a ri Pedro, ri Juan y ri Jacobo riche (rixin) chi yerachibilaj el chi nibe pa ruwi'

† **9:23** Mt. 10.38; 16.24; Mr. 8.34; Lc. 14.27. ‡ **9:25** Mt. 16.26; Mr. 8.36. § **9:26** Mt. 10.33; Mr. 8.38; 2 Ti. 2.12. * **9:27** Mt. 16.28; Mr. 9.1.

jun juy'u' chubanic orar.† 29 Y tek ri Jesús ntajin c'a chare ri oración, xjalatej c'a ri ruwachbel,‡ y can queri' chuka' ri rutziak, can xjalatej ri yetzu'un. Ri rutziak sibilaj rusakil xuben y nitz'itz'an. 30 Y can yac'ari' tek xquichop tzij ye ca'i' achi'a' riq'ui ri Jesús. Y ri ye ca'i' achi'a' ri' ya ri Moisés y ri Elías§ ri ye rusamajel ri Dios ri xec'oje' ojer ca. 31 Riye' xusutij c'a ri' jun lok'olaj sakil chiquij, y yetzijon c'a chrij ri camic ri xtiban chare ri Jesús pa Jerusalem. 32 Y ri Pedro y ri ye rachibil, sibilaj quiwaran* c'o, pero xquicoch' ma xewer ta, y rumari' xquitz'et c'a ri lok'olaj sakil riche (rixin) ri Jesús, y xequitz'et chuka' ri ye ca'i' achi'a' ri yec'o riq'ui ri Jesús. 33 Y tek ri ca'i' achi'a' ri' niquiya' c'a ca ri Jesús riche (rixin) chi yebe, yac'ari' tek ri Pedro xubij chare ri Jesús: Tijonel, xa utz kabanon chi yojc'o wawe'. Tikabana' oxi' tak ca'aj, jun awuche (awixin) riyit, jun riche (rixin) ri Moisés y queri' chuka' jun riche (rixin) ri Elías, xcha' chare. Ri Pedro quec'ari' xubij apo y ma retaman ta achique ruma tek xch'o apo. Xa ch'obon, ma ch'obon ri xerubila' apo.

34 Y c'a nich'o na c'a ri Pedro, tek c'o jun sutz' ri xka pe pa quiwi' y xerucuch. Y ri ye rudiscípulos xquixibij qui' tek xquina' chi yec'o chic chupan ri sutz' ri'. 35 Y yac'ari' tek c'o jun ch'abel xquic'axaj chupan ri sutz' ri', y xubij: Yare' ri Nuc'ajol y can sibilaj nwajo'. Can ya c'a Riya' tiwac'axaj,† xcha' ri ch'abel ri'.

† 9:28 Mt. 17.1. ‡ 9:29 Ex. 34.29-35. § 9:30 2 R. 2.11. * 9:32 Dn. 8.18; 10.9. † 9:35 Ex. 23.21; Dt. 18.15-18; Mt. 3.17; Hch. 3.22; He. 2.3; 12.25; 2 P. 1.16, 17.

³⁶ Y yac'a tek quic'axan chic ri jun ch'abel ri', yac'ari' tek xquitz'et chi ri Jesús xa ruyon chic c'o ca. Y ri discípulos ri', q'uiy c'a k'ij ri majun achoj chare xquibij wi ri xquitz'et ri chiri' pa ruwi' ri juyu'.‡

Tek ri Jesús xuc'achosaj jun c'ajol ri c'o jun itzel espíritu riq'ui

³⁷ Y pa ruca'n k'ij, tek ri Jesús ye rachibilan ri ye oxí' rudiscípulos xka pe pa ruwi' ri juyu', can ye sibilaj c'a ye q'uiy ri winek ri xec'ulu apo riche (rixin). ³⁸ Y jun achi ri c'o chiquicojol ri winek, riq'ui ruchuk'a' xch'o apo chare ri Jesús y xubij: Tijonel, riyin xaxu (xaxe wi) jun^S walc'ual c'o. Nc'utuj c'a jun utzil chawe chi tatzu' juba', ³⁹ ruma chi c'o jun itzel espíritu nichapo. Y tek nu chop, nuben c'a chare chi nurek ruchi', nuben chare chi nibarbot (nibaybot)* ri ruch'acul, y nuben chuka' chare chi niwoko pa ruchi'. Ri itzel espíritu ri' can nik'ax ruwi' nuben chare ri nuc'ajol, y c'arunaj nuya' ca tek nu chop. ⁴⁰ Rumari' xinc'utuj yan jun utzil chique re adiscípulos chi tiquelesaj el re jun itzel espíritu re' riq'ui ri nuc'ajol, pero xa ma ye cowinek ta chi ni quelesaj, xcha' chare ri Jesús.

⁴¹ Y ri Jesús yac'ari' tek xubij chique: Riyix winek ri yixc'o chuwech re ruwach'ulef, majun chiwe ri cukul ta ruc'u'x riq'ui ri Dios. Chi'iwonojel xa yix sachnek.† ¿Riyix nich'ob chi riyin can ronojel k'ij xquic'oje' iwuq'ui, y man c'a xquitane' ta chi yixincoch'? Tac'ama' pe ri ac'ajol wawe', xcha' ri Jesús.

‡ **9:36** Mt. 17.9. § **9:38** Mr. 9.17; Lc. 7.12. * **9:39** Mr. 1.26.

† **9:41** Dt. 32.5; Sal. 78.8.

⁴² Y tek ri c'ajol xapon apo riq'ui ri Jesús, ri itzel espíritu riq'ui ruchuk'a' xuyicaj y xuch'akij pan ulef. Ri Jesús xchapon c'a chare ri itzel espíritu, riche (rixin) chi tel el riq'ui ri c'ajol ri'. Y ri Jesús can xuc'achosaj wi c'a el y xujech el chare ri rutata'. ⁴³ Y quinojel c'a ri winek xquimey tek xk'alajin ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios.

Tek ri Jesús xubij chic jun bey chi xticamisex

Y tek quinojel c'a ri winek yetajin niquimey c'a rij ronojel ri yerubanala' ri Jesús, Riya' xubij chique ri rudiscípulos: ⁴⁴ Can tiwac'axaj c'a jabel re tzij re', y man c'a timestaj ta: Riyin ri C'ajolaxel ri xinalax chicojol, can xquijach wi pa quik'a' ri winek, xcha'.

⁴⁵ Y ri tzij ri' ma xk'ax ta[†] chiquiwech ri discípulos, ruma ma ya'on ta k'ij chique chi nik'ax chiquiwech, y riye' niquixibij c'a qui' niquic'utuj chare ri Jesús chi achique ri xubij chique.

Tek ri Jesús xubij achique ri c'o más ruk'ij

⁴⁶ Y ri rudiscípulos ri Jesús xquich'ojila' chiquiwech chi achique chique riye' ri más nim ruk'ij. § ⁴⁷ Yac'a ri Jesús can retaman c'a achique yetajin chuch'obic pa tak cánima ri rudiscípulos. Rumari' Riya' xberuc'ama' pe jun ti ac'al, y xupaba' riq'ui. ⁴⁸ Y xubij chique ri rudiscípulos: Xabachique ri nuc'ul jun ac'al pa nubi' riyin,* jun ri achi'el re', ma xu (xe) ta wi xtuc'ul ri ac'al, xa can xquiruc'ul chuka' riyin. Y ri xtic'ulu c'a wuche (wixín) riyin,

[†] **9:45** Mr. 9.32; Lc. 2.50; 18.34; Jn. 12.16; 14.5; 2 Co. 3.14. § **9:46** Mt. 18.1; Mr. 9.34. * **9:48** Mt. 18.5; Mr. 9.37.

can xtuc'ul c'a chuka' ri yin takayon pe.† Ruma chi ri can nuch'utinirisaj ri' chicojol riyix, yari' ri más nim ruk'ij,‡ xcha' ri Jesús.

Ri ma yojquetzelaj ta, can kachibil c'a ki' quiq'ui

49 Y xpe c'a ri Juan xubij chare ri Jesús: Tijonel, riyoj katz'eton c'a jun achi ri pan abi' riyit yerele-sala' itzel tak espíritu. Pero ruma xa ma kachibil ta, xkak'il ca,§ xcha' chare ri Jesús.

50 Y ri Jesús xubij c'a chare ri Juan: Ma tik'il ta chic. Ruma ri ma yojquetzelaj ta, can ye kachibil wi c'a ri'.*

Tek ri Jesús xchapon chique ri Jacobo y ri Juan

51 Y tek xa noka yan c'a ri k'ij riche (rixin) chi ri Jesús xtitzolin chila' chicaj,† Riya' can xuch'ob c'a pa ránima chi xuchop el ri rubey riche (rixin) chi nibe pa tinamit Jerusalem. 52 Y yec'o chuka' ri xerutek el nabey riche (rixin) chi xebe pa jun aldea ri c'o pa rucuenta ri Samaria, xebe chucanoxic jun jay ri acuchi (achique) xtibe'uxlan wi ri Jesús y ri ye rachibilan el. 53 Pero ri winek aj chiri' ma xcajo' ta xquic'ul ri Jesús,‡ ruma chi ri winek ri' xquinabej chi xa pa Jerusalem ruchapon wi el bey. 54 Tek ri discípulos Jacobo y Juan xquinabej chi ma nic'ul ta ri Jesús cuma ri winek, xquibij chare ri Jesús: Ajaf, ¿nawajo' chi nikac'utuj chi tika pe k'ak'§ chila' chicaj, riche (rixin) chi yeruq'uis

† 9:48 Mt. 10.40; Jn. 12.44; 13.20; 1 Ts. 4.8. ‡ 9:48 Mt. 23.11, 12.

§ 9:49 Nm. 11.28; Mr. 9.38. * 9:50 Mr. 9.39-41. † 9:51 2 R. 2.1; Mr. 16.19; Jn. 6.62; Hch. 1.2. ‡ 9:53 Jn. 4.4, 9. § 9:54 2 R. 1.10, 12; Ap. 13.13.

re winek re'? Achi'el xuben ri Elías, ri jun achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xecha'.

⁵⁵ Y ri Jesús xerutzu' y xchapon chique. Y xubij c'a chique: Riyix ni ma iwetaman ta chi ri Espíritu ri c'o iwuq'ui riche (rixin) chi ye'iwajo' quinojel.

⁵⁶ Ruma chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, ma xipe ta wawe' chuwech re ruwach'ulef chiquicamisaxic winek, riyin xa xipe chiquicolic,* xcha'. Y ri Jesús y ri rudiscípulos xebe pa jun chic aldea.

Oxi' achi'a' ri xebin chi niquitzekelbej ri Jesús

⁵⁷ Y tek riye' quichapon chic c'a el bey, c'o c'a jun achi ri xbec'ulun pe, y xubij chare ri Jesús: Ajaf, riyin nwajo' c'a yatintzekelbej xabacuchi (xabachique) yabe wi,† xcha' chare.

⁵⁸ Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi: Ri xwan, can c'o wi jul ri acuchi (achique) yec'oje' wi; y queri' chuka' ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik', can c'o chuka' quisoc. Yac'a riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can majun wachoch ri acuchi (achique) yinuxlan wi juba', xcha' chare ri achi ri'.

⁵⁹ Y ri Jesús xubij c'a chare jun chic achi: Quinatzekelbej. Yac'a ri achi ri' xubij: Ajaf, riyin can nwajo' wi yatintzekelbej. Xa yac'a chi taya' na k'ij chuwe chi nmuk na el ri nata', c'ac'ari' tek xcatintzekelbej‡ chic, xcha'.

⁶⁰ Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi ri': Xa taya' c'a ca chi ri caminaki' quemuk na cuma ri ye caminek chupan ri quimac. Yac'a riyit jet, jatzijoj achique rubanic ri rajawaren ri Dios.

* **9:56** Jn. 13.17; 12.47. † **9:57** Mt. 8.19. ‡ **9:59** Mt. 8.21.

61 Y c'o chic c'a jun ri xbin chare ri Jesús: Ajaf, riyin nwajo' yatintzekelbej. Pero nabey, taya' c'a k'ij chuwe riche (rixin) chi yibech'o na ca chique ri nte' nata' y chique ri ye wach'alal, § xcha'.

62 Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi ri': Tek jun achi nisamej pa juyu' riq'ui ri arado, ma utz ta chi nitzu'un ca chrij. * Queri' c'a chuka' ri winek ri nin-iman riche (rixin) ri Dios, ma utz ta chi nitzu'un ca chrij. Ruma wi queri' nuben, ma ruc'amon ta chi nisamej chupan ri samaj riche (rixin) ri rajawaren ri Dios, xcha' ri Jesús.

10

Tek xetak ri setenta achi'a' chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

1 Y tek banatajneq chic c'a ronojel ri', ri Ajaf Jesús xerucha' c'a nic'aj chic achi'a' riche (rixin) chi yesamej riq'ui; y can ye setenta c'a achi'a' ri xerucha', riche (rixin) chi xerutek el chi ye caca'.* Xerutek ri pa tak tinamit y pa tak nic'aj chic lugar ri acuchi (achique) c'o chi xtapon wi Riya'. 2 Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri xerucha': Can kitzij wi chi ri samaj riche (rixin) chi nitzijox ri ruch'abel ri Dios, sibilaj nim;† yec'a ri yetzijon ri ch'abel ri' xa ma ye q'uiy ta oc. Rumari' can tic'utuj c'a chare ri Rajaf ri samaj, chi querutaka' pe q'uiy samajela'‡ chiquicojol ri winek ri rajawaxic chi niq'ic'axaj ri ruch'abel. 3 Y wacami quixbiyin c'a. Y riyix iwetaman chi xa yix achi'el tak carne'§ ri

§ 9:61 1 R. 19.20. * 9:62 He. 6.4. * 10:1 Mr. 6.7. † 10:2 Jn. 4.35. ‡ 10:2 Mt. 9.37, 38; 2 Ts. 3.1. § 10:3 Mt. 10.16.

yixbeka chiquicojol ri winek ri ye achi'el utiwa' (coyotes). ⁴Y man c'a tic'uaj* ta yabel irajil, ni man c'a tic'uaj ta ya'l, y man c'a tic'uaj ta chuka' jun chic c'ulaj ixajab. Ni ma quixpa'e' ta pa tak bey riche (rixin) chi ye'iyala' ca rutzil tak quiwech ri winek. Xa jic (choj) quixbiyin† c'a acuchi (achique) c'o chi yixapon wi. ⁵Y tek yixapon c'a pa jun jay, ri nabey c'o chi niben, ya ri ye'iyala' rutzil quiwech‡ ri winek. Y nibij c'a chique: Ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x riche (rixin) ri Dios ri xtic'oje' iwuq'ui chupan re jay re', quixcha' chique. ⁶Y wi chiri' chupan ri jay ri', c'o jun winek riq'ui quicoten xquixruc'ul, ri uxlanibel c'u'x riche (rixin) ri Dios xtic'oje' ca riq'ui. Yac'a ri winek ri xa ma xquixruc'ul ta, ri uxlanibel c'u'x ma xtic'oje' ta ca riq'ui, xa xtitzolin pe iwuq'ui riyix. ⁷Riyix can quixc'oje' c'a ka chupan ri jay ri yixapon wi ri jabel ic'ulic niqubien, titija' y tikumu' ri xtiquisipaj chiwe. Ruma ri samajel can ruc'amon wi chi nitoj§ ruma ri samaj ri nuben. Y man c'a tijalala' ta ri jay ri acuchi (achique) yixc'oje' wi. Xa can acuchi (achique) yixapon wi nabey mul, chiri' quixc'oje' wi ka. ⁸Y queri' chuka' tibana' tek yixapon xabachique tinamit y jabel ic'ulic niban. Can titija' c'a ronojel ri nisipex chiwe. ⁹Que'ic'achosaj c'a chuka' ri yawa'i' ri yec'o chiri', y tibij c'a chique: Xa nakaj chic c'a c'o wi ri rajawaren ri Dios* iwuq'ui. ¹⁰Yac'a tek yixapon pa jun tinamit ri xa ma utz ta ic'ulic niban, quixel c'a el ri pa tak bey riche (rixin)

* **10:4** Mt. 10.9, 10; Mr. 6.8; Lc. 9.3. † **10:4** 2 R. 4.29. ‡ **10:5** Mt. 10.12. § **10:7** Mt. 10.10; 1 Co. 9.4. * **10:9** Lc. 9.2.

ri tinamit y tibij c'a chique ri winek: ¹¹ Ri pokolaj riche (rixin) re tinamit re' ri c'o el chikaken, nika-totaj (nikaquiraj)† ca chiwech, riche (rixin) chi queri' tiwetamaj chi ma utz ta ri xiben chi ma xojic'ul ta. Y tiwetamaj ca chuka' chi ri rajawaren ri Dios xa nakaj chic c'o wi iwuq'ui, quixcha' chique. ¹² Y ri Jesús xubij chuka' el chique: Tek xtapon ri k'ij tek ri Dios xtuk'et tzij, ri winek quiche (quixin) ri tinamit ri ma xtiquic'ul ta ri ruch'abel ri Dios ri nibij riyix chique, más c'a xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika pa quiwi' riye', que chuwech ri tinamit Sodoma.‡

Tek ri Jesús xubij chi juyi' oc quiwech ri tinamit ri ma xtitzolin ta pe quic'u'x

¹³ Rumari' juyi' oc iwech riyix ri yixc'o pa tinamit Corazín, y juyi' oc chuka' iwech riyix ri yixc'o pa tinamit Betsaida, ruma sibilaj q'uiy milagros xeban chiwech y ma xinimaj ta ri ruch'abel ri Dios. Ruma xa ta ya ri pa tinamit Tiro y pa tinamit Sidón ri xeban ta wi ri milagros ri', ri winek aj chiri' xtzolin yan ta pe quic'u'x riq'ui ri Dios, y quicusalon ta chic quitziak riche (rixin) bis, y quiyalon ta chic chaj chiquij, riche (rixin) chi queri' nik'alajin chi yebison ruma sibilaj q'uiy quimac ri ye quibanalón. § ¹⁴ Yac'a tek xtapon ri k'ij tek xtik'at tzij pa ruwi' re ruwach'ulef, yix c'a riyix ri yixc'o pa Corazín y ri yixc'o pa Betsaida ri más xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika pan iwí, que chiquiwech ri aj Tiro y ri aj Sidón. ¹⁵ Y riyix ri yixc'o pa tinamit Capernaum can nich'ob chi

† 10:11 Mt. 10.14. ‡ 10:12 Mt. 10.15. § 10:13 Ez. 3.6; Jon. 3.5; Mt. 11.21.

yixbe chila' chicaj* riq'ui ri Dios y xtinimirisex ik'ij. Pero xa ma que ta ri'. Xa xtikasex ik'ij,† ruma xa c'a chupan ri lugar riche (rixin) ri tijoj pokonal xquixbeka wi.

¹⁶ Y achique c'a winek ri xquixruc'ul jabel riche (rixin) chi nrac'axaj ri ruch'abel ri Dios, can yin c'a chuka' riyin ri yiruc'ul. Y achique c'a chuka' ri xquixetzelan ruma ri ruch'abel ri Dios, can yin c'a chuka' riyin ri yiretzelay. Y ri netzellan wuche (wixin) riyin, can ya chuka' ri Dios‡ ri yin takayon pe ri nretzelaj, xcha' c'a el ri Jesús chique ri setenta achi'a' ri xerucha'.

Tek xetzolin pe ri setenta achi'a' ri xetak chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

¹⁷ Y tek xetzolin c'a pe ri setenta achi'a' ri' chare ri samaj ri bin el chique y xe'oka riq'ui ri Jesús, sibilaj yequicot, y xquibij c'a chare: Ajaf, ri itzel tak espíritu can xeniman chuka' chake tek pan abi' riyit xojch'o wi chique.

¹⁸ Y ri Jesús xubij chique: Ja' (je), can kitziy wi ri nibij. Ruma riyin can xintz'et chi ri Satanás xuna' yan chi xch'acatej, ruma can achi'el nuben ri k'ak' riche (rixin) ri coklajay chicaj, queri' xuben riya' tek xtzak pe. § ¹⁹ Riyin can nya'on k'atbel tzij chiwe riche (rixin) chi ye'ipalbej cumatz* y alacrán (k'asna'j) y riche (rixin) chuka' chi yixch'acon chrij ri ruchuk'a' ri itzel winek, y majun achique ta ri xtic'ulwachij. ²⁰ Yac'a riyix ma quixquicot ta xaxu (xaxe wi) ruma chi ri itzel

* **10:15** Gn. 11.4. † **10:15** Ez. 26.19, 20; Mt. 11.23. ‡ **10:16** Jn. 5.23; 1 Ts. 4.8. § **10:18** Jn. 12.31. * **10:19** Mr. 16.18.

tak espíritu yixquinimaj. Más quixquicot pa tak iwánima ruma can tz'ibatal† ri ibi' chila' chicaj riq'ui ri Dios.

Ri Jesús ri C'ajolaxel can nuya' wi c'a ruk'ij ri Tata'ixel

²¹ Y can yac'a hora ri', ri Jesús xquicot ránima ruma ri Lok'olaj Espíritu. Y xubij: Nya' ak'ij Nata' Dios, riyit ri can yit Rajaf ri caj y re ruwach'ulef, ruma ma xak'alajsaj ta ri lok'olaj ach'abel chiquiwech ri winek ri can niquina' chi sibilaj q'uiy quina'oj y q'uiy quetaman. Y xa chiquiwech ri winek ri ma q'uiy ta quetaman ri xa ye achi'el tak ac'ala', xa chiquiwech riye' xak'alajsaj wi‡ re lok'olaj ach'abel re'. Can que wi c'a ri' Nata' Dios, ruma chi queri' ri araybel riyit, xcha' ri Jesús pa ru'oración.

²² Y c'ac'ari' tek Riya' xubij: Ri Nata' Dios can ronojel cosas rujachon§ pa nuk'a'. Y majun chic c'a etamayon ta yin achique riyin, xaxu (xaxe) wi ri Nata' ri etamayon. Y majun chuka' etamayon ta achique ri' ri Nata', xaxu (xaxe) wi riyin ri Ruc'ajol ri etamayon, y ri winek ri ahoj chare xtinwajo' xtink'alajsaj wi riyin, xtretamaj achique c'a ri' ri Nata'.

²³ Yac'ari' tek ri Jesús xerutz'u' ri rudiscípulos y xaxu (xaxe wi) chique riye' xubij wi: Jabel ruwa'ik'ij* riyix, ruma re yixtajin chutz'etic riq'ui ri runak' tak iwech. Y chuka' can jabel ruwaquik'ij ri nic'aj chic winek ri yetz'eto ronojel re'. ²⁴ Y can nbij c'a chiwe, chi ye q'uiy chique ri profetas ri

† **10:20** Ex. 32.32; Sal. 69.28. ‡ **10:21** Mt. 11.25; 1 Co. 1.19, 26; Col. 2.8. § **10:22** Mt. 28.18; Jn. 3.35; 13.3. * **10:23** Mt. 13.16.

xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios y ri reyes ri xec'oje' ojer ca, sibilaj xcajo' chi xquitz'et† ta ri nitz'et riyix wacami, y xa ma xquitz'et ta el. Can sibilaj chuka' xcajo' chi xquic'axaj ta ri niwac'axaj riyix re wacami, y xa ma xquic'axaj ta el, xcha' ri Jesús.

Jun c'ambel tzij chrij jun utzilaj achi aj Samaria

25 Y c'o c'a jun achi ri nik'axan ri nubij ri ley chiquiwech ri winek ri xbeyacatej pe y xbech'o riq'ui ri Jesús, y ruma chi nrajo' nutojtobej ri Jesús, xubij c'a chare: Tijonel, ¿achique ri rajawaxic chi nben riyin riche (rixin) chi ntoc ta wuche (wixin) ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek?‡ xcha'.

26 Ri Jesús xubij chare: ¿Achique c'a ri nubij chupan ri ley ri xuya' ri Dios chare ri Moisés? ¿Y achique nik'ax chawech riyit?

27 Y ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley xubij chare ri Jesús: Ri ley nubij chi tawajo' ri Dios ri Awajaf. § Tawajo' riq'ui ronojel awánima. Tawajo' chupan ronojel ri ac'aslen, riq'ui ronojel awuchuk'a, y riq'ui chuka' ri anojibal. Y can achi'el nawajo' ka awi' riyit, can queri' chuka' que'awajo'* ri awuc' awach'alal.

28 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley: Can kitzij wi ri xabij. Wacami c'a, wi xtaben ronojel re', xtoc c'a awuche (awixin) ri c'aslen† riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, xcha' ri Jesús chare.

† **10:24** 1 P. 1.10. ‡ **10:25** Mt. 19.16; Mr. 10.17; Lc. 18.18.
 § **10:27** Dt. 6.5. * **10:27** Lv. 19.18. † **10:28** Lv. 18.5; Neh. 9.29; Ez. 20.11; Ro. 10.5.

29 Yac'a ri achi ri' ri nik'axan ri nubij ri ley can xrajo' chi nitz'etetej chi achi'el xa majun rumac. † Rumari' xuc'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Achique c'a ri' ri wuc' wach'alal ri ruc'amon chi yenwajo' ri achi'el nwajo' ka wi' riyin? xcha'.

30 Y ri Jesús can yac'ari' xutzijoj jun c'ambel tzij chare ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley: C'o c'a jun achi ri elenak pe ri pa tinamit Jerusalem y xulan ka riche (rixin) chi nibe ka c'a pa tinamit Jericó. Pero ri achi ri' xebe'el pe alek'oma' chrij pa bey, y ri alek'oma' ri' ronojel xquelesaj el chare. Hasta ri rutziak ri rucusan ri achi xquelesaj el chrij. Y sibilaj xquisoc ca ruma sibilaj xquich'ey ca. Ri achi ri' xpune' c'a ca ri chiri' pa bey y xa juba' ma nicom. 31 Y c'o c'a jun sacerdote ri petenak chuka' chupan ri bey ri'. Y tek ri sacerdote ri' xutz'et chi punul ri achi ri chiri' pa bey, xu (xe wi) xutzu' ca y xa choj xk'ax el. § 32 Y queri' chuka' jun achi levita, ri yeto'o quiche (quixin) ri sacerdotes ri pa rachoch ri Dios, petenak chuka' chupan ri bey ri'. Y tek ri levita ri' xapon chupan ri lugar ri', xutz'et chuka' chi ri achi punul pa bey, y can achi'el xuben ri sacerdote can queri' chuka' xuben riya'. Xu (xe wi) xutzu' ca, y xa choj xk'ax el. 33 Pero c'o c'a jun achi aj Samaria ri petenak chuka' chupan ri bey ri', y c'o c'a chi nik'ax riq'ui ri achi punul ca pa bey, ri achi ri ch'ayon ca cuma alek'oma'. Y tek ri aj Samaria xutz'et ri achi punul pa bey, sibilaj c'a xujoyowaj ruwech ruma ri ruc'ulwachin* ca. 34 Rumari' ri aj Samaria ri'

† 10:29 Lc. 16.15. § 10:31 Sal. 38.11; 69.20; Pr. 21.13; Stg. 2.13; 1 Jn. 3.16. * 10:33 Pr. 27.10.

xjel apo riq'ui ri achi punul pa bey, xutz'et achique rubanon. Y xerak'omala' ruwech ri rusocotajic ri achi riq'ui aceite olivo y riq'ui vino, xerupisla' c'a chuka' ri socotajic riq'ui tziek. Y c'o ruquiej ruc'amom pe ri achi aj Samaria, chrij ri' xuya' wi el ri achi socotajnek y xuc'uaj c'a pa jun posada. Y xuchajij c'a ri jun ak'a' ri'. ³⁵ Pa ruca'n k'ij tek ri aj Samaria nuhop yan chic el ri rubey, riya' xrelesaj ca'i' puek ri nibix denario chare y xuya' ca chare ri rajaf ri posada, y xubij chare: Tawilij y tawak'omaj re jun achi re'. Y tek xquitzolin pe, xtintoj c'a chawe ri nic'aj chic ri xtasech chrij. ³⁶ Rumac'ari', chawech riyit, ¿achique c'a chique ri ye oxi' achi'a' ri can achi'el nrajo' ka ri' riya', can queri' chuka' xrajo' ri achi ri xka pa quik'a' alek'oma'? xcha' ri Jesús chare ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley.

³⁷ Y ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley xubij: Ya ri achi ri xjoyowan ruwech, xcha'. Y ri Jesús xubij c'a chare ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley: Wacami cabiyin c'a y tabana'† achi'el xuben ri achi aj Samaria, xcha' chare.

Tek ri Jesús xapon chiquitz'etic ri Marta y ri María

³⁸ Y ri Jesús xuchop chic c'a rubey y xapon pa jun aldea. Y chiri' chupan ri aldea ri' c'o c'a jun ixok ri Marta‡ rubi', y riya' xuc'ul apo ri Jesús pa rachoch. ³⁹ Ri ixok c'a ri' c'o c'a jun rach'alal María rubi'. Y ri María ri' xtz'uye' c'a chraken ka ri Jesús, riche (rixin) chi queri' nrac'axaj§ ri ruch'abel ri

† **10:37** Lc. 6.31; Jn. 13.15; Ro. 12.20; 1 P. 2.21; 1 Jn. 3.16, 18; 4.10, 11. ‡ **10:38** Jn. 11.1. § **10:39** Dt. 33.3.

Dios ri nutzijoj ri Jesús. ⁴⁰ Yac'a ri Marta xa ma que ta ri' xuben. Riya' xa ch'ujernek* c'a chubanic ri rusamaj. Rumac'ari' ri Marta xapon riq'ui ri Jesús y xubij chare: Ajaf, ¿chak utz chawe chi ri María nuyon riyin yin ruya'on ca chuwech re samaj? Tabij c'a juba' chare chi quiruto', xcha'.

⁴¹ Pero ri Ajaf Jesús xubij chare: Marta, Marta, riyit q'uiy ri nach'ob, y sachnek ac'u'x ruma q'uiy ri c'o chi naben. ⁴² Pero xaxu (xaxe wi) c'a jun ri más rajawaxic y más utz, y yac'ari' ri xucha' ri María. Y ri xucha' riya', majun xtelesan ta chare.

11

Ri Jesús nuc'ut rubanic ri oración

¹ Y jun bey c'a, ri Jesús c'o pa jun lugar, y nuben c'a orar. Y tek tanel chic ka, jun c'a chique ri rudiscípulos xubij chare: Ajaf, kojati-joj riche (rixin) chi nikaben orar, achi'el ri Juan ri Bautista xerutijoj ri rudiscípulos riche (rixin) chi niquiben orar.* ² Y can yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Tek xtiben c'a orar, tibana' c'a jun oración achi'el re': Katata' Dios yitc'o chila' chicaj, xtibanatej ta c'a chi quinojel ta ri winek niquiya' ta ak'ij,† y man ta xtiquixolk'otij ri lok'olaj abi'. Y xtipe yan ta c'a ri awajawaren. Y can ya ta c'a ri nawajo' riyit ri xtibanatej wawe' chuwech re ruwach'ulef, achi'el nibanatej chila' chicaj awuq'ui riyit. ³ Y taya' c'a chuka' ri kaway ri nic'atzin chake ronojel k'ij. ⁴ Y xtacuy ta c'a

* **10:40** 1 Co. 7.32. * **11:1** Sal. 10.17; 19.14; Ro. 8.26, 27; 2 Co. 3.5; Stg. 4.2, 3; Jud. 20. † **11:2** 2 Cr. 20.6; Is. 11.9; 63.16; Dn. 7.14; Mt. 5.16.

ronojel ri kamac ri yekaben[‡] chawech, can achi'el yekacuy[§] ri winek ri c'o pokon niquiben chake. Y man c'a taya' ta k'ij chi ri itzel nuben ta chake chi yojtzak* pa mac. Xa can kojacolo[†] c'a chuwech, xcha' ri Jesús.

⁵ Y ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri rudiscípulos: Wi jun chiwe riyix napon pa nic'aj ak'a' riq'ui jun ramigo ri can retaman ruwech jabel, y nubij ta c'a chare: Tabana' jun utzil naya' ta oxi' caxlan wey chuwe, y xa c'a xtinya' na ruq'uexel chawe.

⁶ Ruma c'o jun wamigo ri juc'an chic petenak wi y xoka wuq'ui, y riyin majun c'o wuq'ui riche (rixin) chi nya' apo chare riche (rixin) chi nutij. Rumac'ari' tabana' jun utzil chuwe, xcacha' apo chare.

⁷ Y ri winek ri achoj chare nac'utuj wi apo, can c'a pa ruwarabel c'a xtich'o wi pe chawe y xtubij c'a: Tabana' jun utzil ma yinanek ta, ruma chi ri ruchi' jay xa xintz'apij yan ca y ri ac'ala' xa wuq'ui riyin ye warnek wi. Rumari' ma utz ta yiyacatej el riche (rixin) chi nbenya' ca chawe ri nawajo'. ⁸ Y ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos: Can kitzij wi nbij chiwe, chi ri winek ri achoj chare nic'utux wi apo, xtibeyacatej pe, pero ma ruma ta chi can ya ri ramigo ri nic'utun apo chare. Ma que ta ri', xa ruma chi ma nitane' ta chuc'utuxic, rumari' xtibeyacatej pe y nberuya' pe ronojel ri nic'atzin chare, riche (rixin) chi titane' apo chuc'utuxic.[‡]

⁹ Y riyin nbij c'a chiwe riyix, can tic'utuj c'a ri nic'atzin chiwe y ri Dios can xtuya' wi pe chiwe.

[‡] **11:4** Mt. 6.12; Ef. 4.32; Stg. 2.13. **§** **11:4** Mt. 6.14, 15. ***** **11:4** Lc. 22.46; 1 Co. 10.13; Stg. 1.13. **†** **11:4** Ap. 3.10. **‡** **11:8** Lc. 18.1.

Ticanoj ri niwajo' y xtiwil. Quixsiq'u'in (quixoyon) apo chuchi' jay y xtojak chiwech. § 10 Ruma wi riyix can riq'ui ronojel iwánima nic'utuj chare ri Dios, Riya' can xtuya' wi pe chiwe. Wi riyix can nicanoj, can xtiwil wi. Y wi riyix yixsiq'u'in (yixoyon) apo chuchi' jay, can xtojak wi c'a chiwech.

11 ¿La c'o ta cami jun tata'aj ri nuya'* jun abej pa ruk'a' ri ralc'ual, tek ri ac'al xa jun caxlan wey ri nuc'utuj chare? ¿O la nuya' ta cami jun itzel cumatz pa ruk'a', tek ri ac'al xa jun car ri nrajo'?

12 ¿O la nuya' ta c'a jun alacrán (k'asna'j) pa ruk'a', tek ri ac'al xa jun sakmolo' ri nuc'utuj chare?

13 Riyix majun bey niben ta queri'. Y astape' ta chi ma can ta utz ri ina'oj, pero riyix ya ri utz tak cosas ri niya' chique ri iwalc'ual. C'a ta c'a ri Itata' ri c'o chila' chicaj chi man ta xtuya' pe chiwe ri nic'utuj chare. Riya' can nuya' wi c'a ri Lok'olaj Espíritu† chique ri can niquic'utuj, xcha' ri Jesús.

Tek ma junan ta quiwech niquben ri winek ri yec'o pa jun jay

14 Y c'o c'a jun k'ij ri Jesús ntajin nrelesaj jun itzel espíritu riq'ui jun achi. Ri itzel espíritu ri' rubanon c'a mem chare ri achi. Y xbanatej c'a chi tek ri Jesús xubij c'a chare ri itzel espíritu chi tel el riq'ui ri achi ri', ri itzel espíritu can xel c'a el, y yac'ari' tek ri achi mem‡ xch'o. Y ri winek ri xetz'eto, can xquimey c'a ri xquitz'et. 15 Pero yec'o c'a chuka' chique ri winek ri xebin: Ri Jesús c'o ri Beelzebú riq'ui; ri cajawalul ri itzel tak espíritu. Y ya ri

§ 11:9 1 Jn. 5.14, 15. * 11:11 Mt. 7.9. † 11:13 Is. 44.3; Mt. 7.11; Jn. 4.10. ‡ 11:14 Mt. 9.32; 12.22.

Beelzebú ri niya'o uchuk'a' chare riche (rixin) chi queri' nicowin yerelesaj§ ri itzel tak espíritu.

16 Y yec'o c'a nic'aj chic winek, ri xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi niquitojtobej ri Jesús, xquibij c'a chare chi tubana' c'a chi c'o jun retal* nibanatej chuwech ri caj.

17 Yac'a ri Jesús retaman† c'a ri niquich'obola' ri achi'a' ri', rumari' xubij chique: Wi ri winek riche (rixin) jun ruwach'ulef wi xa ma junan ta quiwech niquben, nipe ch'a'oj chiquicojol. Y ri' ma utz ta, ruma nuben chare ri quiruwach'ulef chi ma xtiyaloj ta. Y queri' chuka' ri winek pa jun jay, wi xa ma junan ta quiwech niquben, xa xtiqitaluj el qui'.‡ 18 Y queri' c'a chuka' ri Satanás, wi xa nuben ka ch'a'oj chrij riya' mismo, y ca'i' c'a nuben, chanin nitzak y niq'uis ka ruk'ij. Rumari' xa ma kitzij ta ri nibij riyix, chi riyin xa ya ri uchuk'a' riche (rixin) ri Beelzebú ri ncusaj riche (rixin) chi yenwelesaj ri itzel tak espíritu. 19 Ruma wi xa ya ri uchuk'a' riche (rixin) ri Beelzebú ri ncusaj riche (rixin) chi yenwelesaj ri itzel tak espíritu, ¿achique c'a nich'ob riyix chiquij ri ye tzelkelbey iwuche (iwixin)? ¿La ya cami ruchuk'a' ri Beelzebú ri niquicusaj chuka' riye' riche (rixin) chi yequelesaj ri itzel tak espíritu? Ma que ta ri'. Rumari' can yec'a ri ye tzelkelbey iwuche (iwixin) ri xquebin chiwe chi xa ma kitzij ta ri nibij riyix. 20 Y wi ya ri Dios ri yayon pe uchuk'a' chuwe riche (rixin) chi yenwelesaj ri itzel tak espíritu, ntel chi tzij chi xoka yan ri rajawaren ri Dios iwuq'ui riyix.

§ 11:15 Mt. 9.34; 12.24. * 11:16 Mt. 12.38; 16.1. † 11:17 Jn. 2.25; Ap. 2.23. ‡ 11:17 Mt. 12.25; Mr. 3.24.

21 Tek c'o jun achi ri can c'o ruchuk'a',§ y c'o ronojel ruwech camisabel riq'ui, ri achi ri' can jabel wi nuchajij* ri rachoch, y majun ri xtelesan ta chare ronojel ri cosas ri yec'o pa rachoch. 22 Yac'a tek noc'ulun chic c'a jun achi ri más k'axnek ruchuk'a'† que chuwech riya', nich'acatej ruma ri achi ri' y nelessex chare ronojel ri camisabel ri nucusaj ri can rucukuban ruc'u'x riq'ui. Y ri achi ri más c'o ruchuk'a', ronojel c'a ri cosas ri xerelesaj el nujachala' chique ri rachibil.

23 Y rumac'ari', achique c'a ri ma ruya'on ta ránima wuq'ui, xa can yiretzelay wi c'a ri'. Y achique ri ma nito'o ta wuche (wixin), xa yari' ri niyojo ronojel ri yenben riyin.‡

Tek jun itzel espíritu nitzolin chic ri acuchi (achique) elenak wi el

24 Y tek jun itzel espíritu ntel el pa ránima jun winek, nucanoj uxlanen pa chaki'j tak lugar. Y tek nuna' chi majun uxlanen nril,§ nuch'ob ka: Quitzolin na chic pa ránima ri winek ri acuchi (achique) xinél wi pe, nicha' c'a. 25 Y tek ri itzel espíritu ri' nitzolin chic apo pa ránima ri winek, nril c'a ri ránima ri winek ri' achi'el jun jay ri majun c'o ta chupan, meson y wikon jabel. 26 Y c'ac'ari' tek ri itzel espíritu ri' yeberuc'ama' pe ye wuku' chic itzel tak espíritu ri más chi na ye itzel, y quinojel c'a ri' ye'oc pa ránima ri winek. Y ri winek achoj riq'ui yec'oje' wi ri itzel tak espíritu ri', más lawalo'*

§ 11:21 Mt. 12.29; Mr. 3.27; Ef. 6.12. * 11:21 1 P. 5.8. † 11:22 Is. 53.12; Col. 2.15; He. 7.24, 25. ‡ 11:23 Mt. 12.30. § 11:24 Mt. 12.43. * 11:26 Jn. 5.14; He. 6.4-6; 10.26; 2 P. 2.20.

nuben ri ruc'aslen que chuwech ri rubanon pa nabey mul.

Ri Jesús nubij achique ri más jabel ruwaquik'ij

27 Y tek ri Jesús ntajin c'a chubixic re tzij re' chiquiwech ri sibilaj ye q'uiy winek ri quimolon qui' riq'ui, yac'ari' tek c'o c'a jun ixok chiri' chiquicojol xurek pe ruchi', y xubij c'a: Jabel ruwaruk'ij† ri te'ej ri xalan awuche (awixin) chuwech re ruwach'ulef y xaq'uiytisan riq'ui tz'umaj, xcha' ri ixok chare ri Jesús.

28 Yac'a ri Jesús xubij: Más jabel ruwaquik'ij ri ye'ac'axan y niquiben‡ ronojel ri nubij ri ruch'abel ri Dios, xcha' ri Jesús.

Ri winek ri ma niquinimaj ta ri Dios nicajo' chi niban jun milagro chiquiwech

29 Y tek can ye sibilaj q'uiy c'a ri winek ri yetajin niquimol apo qui' chrij ri Jesús, xpe Riya' xubij c'a chique ri winek ri': Ri winek ri yec'o re tiempo re' sibilaj ye itzel y ma niquinimaj ta ri nbij chique. Rumari' tek nicajo' chi riyin nben jun milagro chiquiwech riche (rixin) chi yinquinimaj. Pero ma ya ta c'a ri nicajo' riye' ri xtibanatej. Xa can xu (xe) wi c'a ri xbanatej riq'ui ri profeta Jonás, ri jun achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xaxu (xaxe wi) c'a ri' ri retal§ ri xtibanatej. 30 Ri xuc'ulwachij ri Jonás xuc'ut chiquiwech ri winek ri xec'oje' ojer ca chupan ri tinamit Nínive, chi can ya ri Dios takayon pe riche (rixin). Y queri' chuka' riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol,

† 11:27 Lc. 1.28, 48. ‡ 11:28 Mt. 7.21; 12.50; Lc. 8.21; Stg. 1.25.

§ 11:29 Mt. 12.38, 39.

ri xtinc'ulwachij riyin xtucusex riche (rixin) jun retal* chiquiwech ri winek ri yec'o wacami. ³¹ Y tek xtapon c'a ri k'ij riche (rixin) chi xtik'at tzij pa quiwi' ri winek ri yec'o re tiempo re', xtic'astej c'a pe ri jun reina ri xc'oje' ojer ca, ri xk'ato tzij pa ruwi' ri ruwach'ulef ri c'o pa sur y xtubij c'a chi ma utz ta xquiben ri winek ri yec'o re tiempo re'. Ruma tek xc'ase' ri jun reina ri', sibilaj nej xbiyin wi riche (rixin) chi xorac'axaj† ri runa'oj ri jun rey riche (rixin) re Israel, ri xubini'aj Salomón. Y wacami yinc'o riyin ri más nim nuk'ij‡ que chuwech ri rey Salomón ri xc'oje' ojer ca, y xa ma yinquinimaj ta ri winek, xcha' ri Jesús. ³² Y tek xtapon c'a ri k'ij riche (rixin) chi xtik'at tzij pa quiwi' ri winek ri yec'o re tiempo re', xquec'astej c'a pe ri winek aj Nínive y xtiquibij c'a chi ma utz ta xquiben ri winek ri yec'o re tiempo re'. Ruma ri winek ri xec'oje' pa tinamit Nínive ri ojer ca, can xu (xe) wi c'a xquic'axaj ri ruch'abel ri Dios ri xutzijoj ri Jonás chique, can yac'ari' tek xtzolin pe quic'u'x§ riq'ui ri Dios. Y wacami yinc'o riyin ri más nim nuk'ij que chuwech ri Jonás, y xa ma yinquinimaj ta ri winek, xcha' ri Jesús.

Ri runak' tak awech yec'atzin achi'el nic'atzin jun k'ak' riche (rixin) sakil

³³ Y majun winek ri nutzij ta jun k'ak' y c'ac'ari' nuya' ta acuchi (achique) ri ma nik'alajin ta pe, o nuya' ta chuxe' jun almul. Ri winek ri nutzij jun k'ak', can c'o ruc'ojlibel ri acuchi (achique) nuya'*

* **11:30** Jon. 1.17; 2.10. † **11:31** 1 R. 10.1. ‡ **11:31** Is. 9.6; Ro. 9.5; Fil. 2.10; Tit. 2.13. § **11:32** Jon. 3.5. * **11:33** Mt. 5.15; Mr. 4.21.

wi riche (rixin) chi queri' niqwitz'et quibey ri ye'oc apo pa jay. ³⁴ Y ri runak' tak awech can yec'atzin c'a chawe, achi'el nic'atzin jun k'ak' riche (rixin) sakil. Ruma chi ri runak' tak awech wi ye utz, riyit yitc'o pa jun sakil.† Yac'a wi ri runak' tak awech ma ye utz ta, riyit yitc'o pa jun k'eku'm. ³⁵ Rumac'ari' tachajij ri ac'aslen, riche (rixin) chi queri' ri sakil ri ruya'on ri Dios pan awánima ma tijalatej ta, riche (rixin) chi man xa tibec'ulun pe chi xa pa k'eku'm chic yitc'o wi. ³⁶ Ruma wi can yitc'o pa jun sakil, y wi can majun c'a retal ri k'eku'm awuq'ui, can yacowin wi c'a yatzu'un jabel achi'el tek tzijon jun k'ak' riche (rixin) sakil.

Tek ri Jesús xuk'alajsaj ri achique chi mac yetajin chubanic ri fariseos y ri yek'axan ri nubij ri ley

³⁷ Y tek ri Jesús xtane' c'a ka riche (rixin) chi nitzijon chiquiwech ri winek, c'o c'a jun chique ri achi'a' fariseos xubij chare ri Jesús chi tubana' jun utzil nibe ta juba' ri pa rachoch, riche (rixin) chi nutij jun ruway. Y ri Jesús can xbe na wi. Riya' xapon, y xbetz'uye' ri pa mesa.

³⁸ Y ri achi fariseo, can achique na xuna' tek xutz'et chi ri Jesús xtz'uye' apo pa mesa y ma xuch'ej ta ruk'a' achi'el rubanic ri niquben riye'.‡ ³⁹ Y ri Ajaf Jesús xutz'et ri nuch'ob ri fariseo ri xsiq'uín (xoyon) riche (rixin), y rumari' xubij chare: Riyix fariseos xa yix achi'el lek ri jabel ch'ajch'oj rij y ri rupan xa tz'il. Riyix can nic'ut c'a chiquiwech ri winek chi utz ri ye'ibanala', yac'a ri pa tak iwánima xa ma que ta ri', ruma xa nojne

† 11:34 Sal. 119.18; Mt. 6.22; Mr. 8.18; Hch. 26.18; Ef. 1.17, 18.

‡ 11:38 Mr. 7.3.

riq'ui alek', y nojnek riq'ui etzelal. § 40 Riyix xa yix nacanek. ¿Can ma iwetaman ta c'a chi ri xbanore kach'acul, xuben chuka' ri kánima? 41 Rumari' ri rajawaxic chi niben riche (rixin) chi nik'alajin chi wi kitzij chi ch'ajch'oj ri iwánima, ya ri ticusaj ri c'o iwuq'ui riche (rixin) chi ye'ito* ri winek ri nic'atzin quito'ic. Y wi queri' niben, can xtik'alajin c'a chi yix ch'ajch'oj.

42 ¡Juyi' oc iwech riyix fariseos! Tek riyix niya' ri idiezmo can niya' wi ri k'ayis ri jubul ruxla' ri menta rubi', ri róra (ruda) y nic'aj quiwech ichaj. Pero yac'a ri ruchojmilal ri c'aslen, xa ma niben ta y ma niwajo' ta ri Dios. Y ya ta c'a ri' ri rajawaxic chi niben, y rajawaxic chuka' chi ma niya' ta ca ruya'ic ri idiezmo.†

43 ¡Juyi' oc iwech riyix fariseos! ruma can ya oc ri nabey tak ch'aquet ye'icanola' ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi queri' nibix chi riyix can c'o ik'ij. Y can más chuka' nika chiwech ri niya'ox (nya') ca rutzil tak iwech‡ ri pa tak c'aybel.

44 ¡Juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y chuka' riyix fariseos ri xa ca'i' ipalej!§ ruma xa yix achi'el ri ulef ri c'o pa quiwi' ri caminaki'. Tek ri ulef ri' xa xq'uis yan ka y xa ma can ta nik'alajin chic, ri winek choj chic yek'ax el pa ruwi'. Can man c'a quetaman ta chi xa pa ruwi' jun caminek yek'ax wi el, xcha' ri Jesús.

§ 11:39 Mt. 23.25; 2 Ti. 3.5; Tit. 1.15. * 11:41 Is. 58.7; Dn. 4.27; Lc. 12.33. † 11:42 Mal. 3.8-10; Mt. 23.23. ‡ 11:43 Mt. 23.6, 7; Mr. 12.38, 39. § 11:44 Sal. 5.9; Mt. 23.27; Hch. 23.3.

45 Pero jun c'a chique ri achi'a' ri nik'axan ri nubij ri ley xubij chare ri Jesús: Tijonel, tek riyit nabij queri', ma xu (xe) ta wi chique ri fariseos nabij wi, xa can chake chuka' riyoj nabij wi, xcha' chare.

46 Y ri Jesús xubij c'a chare ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley: ¡Juyi' oc chuka' iwech riyix! ruma nima'k tak ejka'n niyala' chiquikul ri winek ri can c'ayef (cuesta) quic'uaxic. Ri ejka'n ri' xaxu (xaxe) wi c'a chiquikul ri winek niya' wi, y riyix ni xa ta jun ti ruwi' ik'a' nisiloj riche (rixin) chi nic'uaj ta ri ejka'n ri nibij ri c'o chi niquic'uaj ri winek.*

47 ¡Juyi' oc iwech riyix ri yixk'axan ri nubij ri ley! ruma riyix nibanala' ruchojmil ri panteón† ri acuchi (achique) ye mukun wi ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, y riye' xa ye ri iwati't imama' ri xecamisan quiche (quixin).

48 Wacami nik'alajin c'a chi riyix can nika chiwech ri itzel ri xequibanala' ri iwati't imama'‡ ojer, ruma ye riye' ri xecamisan ri ruprophetas§ ri Dios, y riyix nibanala' ruchojmil ri quipanteón ri profetas ri'.

49 Y rumac'ari' ri Dios, ri can retaman ronojel, xubij: Xquentek c'a profetas ri xquek'alajsan* ri nuch'abel, y xquentek chuka' apóstoles† chiquicool. Pero yec'o c'a ri xquentek ri xquecamisex, y yec'o ri xtiban chique chi niquik'axaj tijoj pokonal pa quik'a' ri winek, xcha'. 50 Rumari', xubij ri Jesús, pa quiwi' c'a re winek ri yec'o re tiempo

* 11:46 Mt. 23.4. † 11:47 Mt. 23.29. ‡ 11:48 Hch. 7.51, 52; 1 Ts. 2.14, 15. § 11:48 Stg. 5.10. * 11:49 Mt. 23.34. † 11:49 1 Co. 1.1, 2.

re', pa quiwi' c'a riye' xtuya' wi ri Dios rutojbalil ri quicamic quinojel ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, quinojel ri ye camisan ri winakirsan wi pe re ruwach'ulef. ⁵¹ Xuchop pe riq'ui tek xcamisex ri Abel[‡] y nbeq'uis c'a riq'ui tek xcamisex ri profeta Zacarías, ri xcamisex chunakajal ri altar ri c'o chuwarachoch ri Dios. Rumac'ari' nbij chiwe chi pa quiwi' re winek ri yec'o re tiempo re' xtuya' wi ri Dios rutojbalil ri quicamic quinojel ri profetas.

⁵² ¡Juyi' oc iwech riyix ri yixk'axan ri nubij ri ley! ruma chi riyix iwetaman achique rubaniquil riche (rixin) chi jun winek ntoc riche (rixin) ri Dios, yac'a riyix ma yix oconek ta riche (rixin) ri Dios y chuka' ye ik'aton[§] ri winek ri nicajo' ye'oc riche (rixin) ri Dios.

⁵³ Tek ri Jesús xubij ronojel re', ri aj tz'iba' y ri fariseos sibilaj xpe coyowal. Y rumac'ari' riye' ronojel c'a niquic'utuj apo chare ri Jesús xaxu (xaxe) wi riche (rixin) chi niquinek. ⁵⁴ Ri aj tz'iba' y ri fariseos, can ma niquiya' ta ca juba' ri Jesús, c'o ta nicajo' riye' chi niquic'axaj chi Riya' c'o ta jun ch'abel ri ma ruc'amon ta ri nubij y nika ta pa quik'a', * riche (rixin) chi niquitzujuj (niquisujuj). Yac'a ri Jesús can ruyon c'a pa ruchojmil ri yerubij.

12

Ri fariseos ca'i' quipalej

¹ Y ri winek xemolotej c'a apo. Pa mil winek ri xquimol apo qui'. Rumari' niquipalbej chic

[‡] 11:51 Gn. 4.8. [§] 11:52 Mt. 23.13. * 11:54 Mr. 12.13.

qui'. Y ri Jesús xuchop c'a tzij quiq'ui ri ye rudiscípulos nabey, y xubij c'a chique: Tichajij iwi* chuwech ri ch'om (levadura) quiche (quixin) ri achi'a' fariseos. Ri ch'om (levadura) quiche (quixin) ri achi'a' fariseos ntel chi tzij chi xa ca'i' quipalej, xa ma niquben ta ri niquic'ut. ²Y ronojel ri ma k'alajsan ta, xtik'alajin pe. Y ronojel ri tz'apel ca rij, xtel† c'a pe chuwasakil. ³Rumac'ari' riyix, ronojel ri tzij ri nitzijoj pa k'eku'm, ronojel ri' xtel rutzijoxic pa sakil. Y ronojel c'a ch'abel ri pan ekal ibin pa tak ixquin ri pa tak jay, xtetamex na cuma ri winek y xtiquirek quichi' chubixic c'a pa ruwi' tak jay.

Ri achoj chuwech ruc'amon chi nikaxibij wi ki'

⁴Y riyix ri can yix wamigo nbij c'a chiwe: Ma tixibij ta iwi'‡ chiquiwech ri xaxu (xaxe wi) ri ch'aculaj ri yecowin niquicamisaj, y tek quicamisan chic ri ch'aculaj majun chic achique ta ri xquecowin xtiquben. ⁵Y nbij c'a chiwe achoj chuwech ri ruc'amon chi nixibij wi iwi': Tixibij iwi' chuwech ri jun ri can nicowin nucamisaj ri ch'aculaj y nicowin yixrutek pa k'ak'.§ Can chuwech c'a ri' tixibij wi iwi'.

⁶Y riyix chuka' jabel iwetaman chi tek ye'ic'ayij wu'o' aj xic' tak chicop, xaxu (xaxe) wi ca'i' oxi' oc tak centavos cajel. Y ma riq'ui ta chi ri aj xic' tak chicop ri' xa ma q'uiy ta oc cajel, ri Dios majun

* **12:1** Mt. 16.6, 12; Mr. 8.15; 1 Co. 5.7, 8. † **12:2** Ec. 12.14; Mt. 10.26; Mr. 4.22; Lc. 8.17; 1 Co. 4.5. ‡ **12:4** Is. 8.12, 13; 51.7, 8, 12, 13; Jer. 1.8; Mt. 10.28; Fil. 1.28; 1 P. 3.14. § **12:5** Sal. 9.17; Mt. 10.28; 25.41, 46; 2 P. 2.4; Ap. 1.18.

bey yerumestaj ta ca.* 7 Y c'a ta c'a riyix. Ruma riyix hasta ri rusmal tak iwi' ajlan ronojel. Ri Dios can sibilaj yixrajo'. Riyix más c'o iwejkalen que chiquiwech ye q'uiy aj xic' tak chicop. Rumac'ari' ma tixibij ta iwi'.

Ri niniman riche (rixin) ri Jesucristo, ma tiq'uix ta nuk'alajsaj ri'

8 Chuka' nbij c'a chiwe, chi xabachique winek ri nuk'alajsaj ri' chi yin runiman riyin, queri' chuka' riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, xtink'alajsaj chiquiwech ri ru'ángeles ri Dios chi ri winek ri' wuche (wixin) chic riyin.† 9 Yac'a jun winek ri ma nuk'alajsaj ta ri' chiquiwech ri winek chi yin runiman riyin, queri' chuka' xtinben riyin, man c'a xtink'alajsaj ta chiquiwech ri ru'ángeles ri Dios, ruma ri winek ri' xa ma wuche (wixin) ta riyin.

10 Y xabachique c'a winek ri niyok'on chuwij riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, c'a nicuyutej na rumac. Yac'a ri niyok'on chrij ri Lok'olaj Espíritu, man c'a xticuyutej ta rumac.‡

11 Y tek yixuc'uex c'a chiquiwech ri principali' pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, y tek yixuc'uex chuka' chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, ma tich'ujirisaj ta iwi' chuch'obic achique chi ch'abel ri xtibij§ tek yixch'o chiquiwech. 12 Ruma tek c'o chi yixch'o apo, can ya ri Lok'olaj Espíritu ri xtiya'o* ri ch'abel chiwe ri rajawaxic chi xtibij apo, xcha' ri Jesús.

* 12:6 Mt. 10.29. † 12:8 Mt. 10.32; Ro. 10.9, 10; 2 Ti. 2.12; 1 Jn. 2.23; Ap. 2.13. ‡ 12:10 Mt. 12.31, 32; Mr. 3.28, 29. § 12:11 Mt. 10.19; Mr. 13.11; Lc. 21.14. * 12:12 Ex. 4.12.

Ri c'ambel tzij chrij jun beyon y ri ruc'ayewal ri beyomel

¹³ Y chiri' chiquicojol ri sibilaj ye q'uiy winek ri quimolon apo qui', c'o c'a jun ri xch'o apo y xubij chare ri Jesús: Tijonel, tabana' jun utzil cach'o riq'ui ri wach'alal y tabij chare chi tuya' pe ri werencia ri rubanon ka riche (rixin) chare, xcha' chare ri Jesús.

¹⁴ Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi: Riyin ma banon ta pe chuwe chi yin jun aj k'atbel tzij pan iwi' riyix y chuka' ma yin ta jun jachoy herencia chicojol.†

¹⁵ Y ri Jesús xch'o chic c'a chique ri winek y xubij: Can titzu' c'a ka iwi' jabel riche (rixin) chi nichajij ri ic'aslen, riche (rixin) chi ma tipe ta raynic pa tak iwánima chrij ronojel ruwech cosas.‡ Ruma astape' jun winek sibilaj q'uiy rubeyomal c'o, ma ya ta ri' ri xtiya'o ri ruc'aslen.

¹⁶ Y can yac'ari' tek ri Jesús xuchop rubixic jun c'ambel tzij, y xubij: C'o c'a jun achi beyon, ri sibilaj ulef c'o riq'ui. Y jun bey c'a, q'uiy cosecha ri xumol. ¹⁷ Rumac'ari' ri beyon ri' xuch'ob ka pa ránima: ¿Achique ta jun nben riche (rixin) chi queri' nyec ronojel ri nucosecha? Ruma majun chic nya' wi re nic'aj chic, xcha'. ¹⁸ Y tek xch'obotej chuwech, xubij: Más utz quenwulaj na el re cocoj tak nuc'ujay, y yenben chic nic'aj más ye nima'k. Y chupan ri nuc'ujay ri' xquenyacala' wi ri c'o wuq'ui y ronojel ri nucosecha. ¹⁹ Y xtinbij c'a chare ri wánima: Wánima, wacami sibilaj q'uiy abeyomal ri ayacon, y q'uiy juna' ma xtatij ta

† 12:14 Jn. 18:36. ‡ 12:15 Pr. 28:16; 1 Ti. 6:7; He. 13:5.

wayjal. Caquicot c'a, catuxlan, cawa' y catuc'ya', xcha' ri beyon chare ri ránima. § 20 Pero ri Dios xubij chare ri beyon ri': Nacanic chi achi, chupan re ak'a' re' xtinsiq'uij (xtinwoyoj) el ri awánima, y ronojel ri abeyomal ri ayacon, ¿achoj riche (rixin) cami xtoc wi ca? * 21 Quec'ari' ri winek ri nimolo beyomel riche (rixin) re ruwach'ulef, y xa man c'o ta ri beyomel riche (rixin) ri Dios riq'ui. †

Tek ri Jesús xubij chi ma tikach'ujirisaj ta ki' chupan ri kac'aslen

22 Y ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos: Nbij c'a chiwe, chi ma tich'ujirisaj ta iwi' chupan ri ic'aslen, chi acuchi (achique) xtipe wi ri iway y chi acuchi (achique) xtipe wi ri itziak. ‡ 23 Ruma chi ri kitzij c'aslen, más rejkalen que chuwech ri iway iwuc'ya' y ri ich'acul chuka' can más rejkalen que chuwech ri itziak. 24 Que'itz'eta' na pe' ri ko'ch. § Ri aj xic' tak chicop ri' majun quitico'n niquben ta, y majun cosecha niquelesaj, ni majun riche (rixin) quiwaybal quiyacon, majun chuka' quic'ujay. Pero ma riq'ui wi ri', riye' yewa', ruma chi ri Dios can nuya' wi quiway. ¿C'a ta c'a riyix man ta xtuya' iway ri Dios? tek riyix más iwejkalen que chiquiwech ri aj xic' tak chicop. Rumac'ari' ma más ta c'a tich'ob ri'. 25 ¿La c'o ta cami c'a jun chiwe riyix ri nicowin chi niq'uiy chic nic'aj vara ri rupalen, ruma can nuch'ujirisaj ri'? Majun. 26 Y wi xa jun samaj ri xa ti co'ol oc achi'el

§ 12:19 Job 20.22; 27.8; Sal. 52.7; Pr. 27.1; Ec. 11.9; Dn. 4.30, 31; 1 Ts. 5.3; Stg. 4.14, 16. * 12:20 Sal. 39.6. † 12:21 Mt. 6.20; 1 Ti. 6.18, 19; Stg. 2.5. ‡ 12:22 Mt. 6.25; Fil. 4.6. § 12:24 Job 38.41; Sal. 147.9.

ri' ma yixcowin ta niben, ¿achique c'a ruma tek can nich'ujirisaj iwi' riche (rixin) chi niwil nic'aj chic chique ri yec'atzin chiwe?

²⁷ Que'itzu' na pe' ri cotz'i'j ri lirio quibi'. Que'itzu' na pe' tek yeq'uiy. Riye' ma yesamej ta, ni ma yebatz'in ta, riye' majun quitziak niquben, pero ma riq'ui wi ri' jabel oc yetzu'un. Y c'o c'a jun rey riche (rixin) re ruwach'ulef Israel ri xc'oje' ojer ca, ri xubini'aj Salomón. Riya' ruyon jabel tak tziek ri xerucusaj, pero majun bey xucusaj ta jun rutziak ri can achi'el jun cotz'i'j. ²⁸ Y wi ri Dios queri' yeruwik ri k'ayis, ri wacami c'o pa juyu' y chua'k xa niya' pa k'ak', ¿c'a ta c'a riyix winek chi man ta xtuya' itziak ri Dios? Rumari', ¿achique c'a ruma tek xa ma nicukuba' ta ic'u'x riq'ui? ²⁹ Rumari' riyix ma tich'ujirisaj ta iwi' chupan ri ic'aslen chi acuchi (achique) nipe wi ri iway iwuc'ya'. ³⁰ Ruma chi quinojel ri winek queri' niquben. Yac'a riyix c'o jun Itata' ri can retaman chi ronojel ri' nic'atzin chiwe.* ³¹ Rumari' ri más rajawaxic chi niben riyix ya ri ticanoj ri rajawaren ri Dios. Y wi queri' xtiben, ri Dios can xtuya' c'a pe ronojel ri nic'atzin chiwe.†

Ri beyomel riche (rixin) ri chila' chicaj

³² Ma tixibij ta iwi' riyix ri yixtzekelben wuche (wixin), ruma astape' xa yix juba' oc, ri Tata'ixel can nrajo' wi c'a chi yixbec'oje' pa rajawaren. ³³ Tic'ayila' c'a ri c'o iwuq'ui y tiyala' chique ri winek ri nic'atzin quito'ic. Wi queri' niben, xtic'oje' jun iyaconobal chila' chicaj ri majun bey

* **12:30** 2 Cr. 16.9. † **12:31** Mt. 6.33; Ro. 8.31.

xtijar ta, † y xtic'oje' ibeyomal chupan, beyomel ri majun bey xtiq'uis ta, ni majun alek'om xtelek'an ta, § ni ma nichicopir ta chuka'. ³⁴ Ruma chi acuchi (achique) c'o wi ri ibeyomal, * chiri' chuka' nic'oje' wi ri iwánima.

Rajawaxic chi nikoyobej apo ri k'ij tek xtipe ri Jesucristo

³⁵ Tichajij c'a ri ic'aslen, y can ma tichuptej ta ri icantil. † ³⁶ Tibana' c'a achi'el ni quiben ri mozos pa jun jay. Ri mozos coyoben ajan (jampe') nitzolin pe ri quipatrón ri benak pa jun c'ulanen, riche (rixin) chi queri' tek noka y nisiq'uin (noyon) apo, can yac'ari' ni quijek pe ruchi' ri jay chuwech. ³⁷ Y can jabel c'a ruwaquik'ij ri mozos ri ye q'ues tek noka ri quipatrón. Y kas kitzij nbij chiwe, chi ri quipatrón xtuchojmirisaj c'a ri' y yerutz'uyuba' c'a ri rumozos pa mesa. Y yerunimaj yerilij apo jabel ruma sibilaj ni quicot chi c'a coyoben na apo ri hora ri'. ‡ ³⁸ Y wi ri quipatrón ri mozos ri' noka pa nic'aj ak'a' o ya tek xa niseker yan pe, ri mozos ri' can jabel ruwaquik'ij ruma c'a ye q'ues na chiroyobexic ri quipatrón ri hora ri'. ³⁹ Y riyix iwetaman, chi xa ta ri rajaf jun jay nretamaj ajan (jampe') napon ri alek'om § pa rachoch, ri rajaf ri jun jay ri' nic'ase' ta riche (rixin) chi nuchajij ri rachoch, y man ta nuya' k'ij chare ri alek'om chi nelek' el pa rachoch. ⁴⁰ Rumac'ari' riyix nic'atzin chi can quiniwoyobej apo, * ruma riq'ui juba' ri

‡ 12:33 Mt. 19.21. § 12:33 Mt. 6.20. * 12:34 Mt. 6.21.

† 12:35 Mt. 25.1, 8. ‡ 12:37 Mt. 24.46; 25.21-23; 2 Ti. 4.7, 8;

1 P. 5.1-4; 2 P. 3.14. § 12:39 1 Ts. 5.2; Ap. 16.15. * 12:40 Mt. 25.13; Mr. 13.33; Ro. 13.11-14; 2 P. 3.14.

hora tek xa ma yin ta riyin ri yinich'ob, yari' tek xquipe riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, xcha' ri Jesús.

Tikabana' achi'el nuben jun utzilaj mozo, y ma tikaben ta achi'el nuben jun itzel mozo

⁴¹ Yac'ari' tek ri Pedro xubij chare ri Jesús: Ajaf, ¿tek riyit xatzijoj re c'ambel tzij re', la xaxu (xaxe) wi chake riyoj ri yoj adiscípulos, o xabij chuka' chique quinojel ri winek?

⁴² Y ri Ajaf xubij: Ri mayordomo ri choj y c'o runa'oj, yac'ari' ri nicha'ox (ncha') ca ruma ri rupatrón,[†] riche (rixin) chi nicanaj ca pa quiwi' quinojel ri yec'o pa rachoch ri rupatrón, riche (rixin) chi nuya' quiway y ronojel ri nic'atzin chique tek napon ri hora. ⁴³ Can jabel c'a ruwaruk'ij ri mozo ri', ruma ntajin chubanic ri samaj tek no'ílitej ruma ri rupatrón. ⁴⁴ Can kitzij c'a nbij chiwe chi ri patrón can xtuya'[‡] wi c'a ronojel ri rubeyomal pa ruk'a' ri mozo riche (rixin) chi nuchajij. ⁴⁵ Pero ri mozo ri' wi xa nuch'ob ka pa ránima: Ri nupatrón ri' xa c'a ma jane noka ta na, nicha'; y nu chop c'a quich'ayic ri nic'aj chic mozos chi achi'a' y chi ixoki', y can xu (xe) wi wa'in y tijoj ya' nuben quiq'ui ri k'abarela', ⁴⁶ ya c'a ri k'ij y ri hora tek majun nuch'ob chi noka ri rupatrón, yac'ari' tek noka. Ri rupatrón can xtuc'ajsaj[§] wi ruwech ri mozo ri' y xtuya' quiq'ui ri nic'aj chic ri ma yeniman ta tzij.

[†] **12:42** Mt. 24.45, 46; 25.21; Lc. 19.15-19. [‡] **12:44** Ap. 3.21.

[§] **12:46** Mt. 24.51.

47 Ri mozo ri retaman* achique ri nrajo' ri rupa-trón, pero xa ma xuchojmij ta ri' riche (rixin) chi nuben ri samaj, ni ma nuben ta ri nrajo' ri rupa-trón, ri mozo c'a ri' sibilaj c'a xtich'ay.† 48 Yac'a ri mozo ri xa ma retaman ta‡ achique ri nrajo' ri rupa-trón, astape' c'o ri ma utz ta yerubanala' apo, y astape' ri mozo ri' can ruc'amon chi nich'ay ta más, pero xa ma que ta ri' xtiban chare. Riya' ma xtik'ax ta ruwi' ri ch'ayquil ri xtiban chare. Ruma ri can q'uiy c'a ya'on ca chare, chuka' can q'uiy c'a ri xtich'ojix chare, y chuka' ri can q'uiy ri jachon ca pa ruk'a', can q'uiy c'a chuka' ri xtic'utux chare, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xubij chi ruma Riya' tek nipe oyowal chiquicojol ri winek

49 Riyin can chuyaquic c'a k'ak' chicojol re xipe chuwech re ruwach'ulef. Y riyin nwajo' chi ri k'ak' ri' nic'at ta chic. 50 Pero nabey nic'atzin c'a chi nk'axaj na tijoj pokonal, y can nik'axo ri wánima ruma ri woyoben apo, y sibilaj nrayij chi k'axnek ta chic ca ri jun c'ayewalej§ bautismo ri'. 51 ¿Riyix nich'ob chi riyin xipe riche (rixin) chi nya' uxlanibel c'u'x chuwech re ruwach'ulef? Ma que ta ri'. Wuma riyin yec'o ri xa xtiquitaluj qui'*. 52 Rumari' re xtibe apo, wi pa jun jay yec'o ye wu'o' winek, ye oxi' xa xqueyacatej c'a chiquij ri ye ca'i', o ya ri ye ca'i' ri xqueyacatej† chiquij ri ye oxi'. Y can xtiquitaluj qui'. 53 Ri tata'aj ma xtika ta c'a

* 12:47 Nm. 15.30; Jn. 9.41; 15.22; Hch. 17.30; Stg. 4.17. † 12:47 Dt. 25.2. ‡ 12:48 Lv. 5.17; 1 Ti. 1.13. § 12:50 Mt. 20.22; Mr. 10.38. * 12:51 Mt. 10.34. † 12:52 Mi. 7.6; Mt. 10.35; Jn. 7.43; 10.19.

chuwech ri nubij ri ruc'ajol. Ni ri c'ajolaxel ma xtika ta chuwech ri nubij ri tata'aj. Ni ri te'ej ma xtika ta chuwech ri nubij ri ruxok'al (ruxok-al) chare. Y can queri' c'a chuka' ri k'opoj ma xtika ta chuwech ri nubij ri rute' chare. Y can quec'ari' ri alite' ma xtiquic'uaj ta qui' riq'ui ri ralibatz, ruma ma junan ta niquich'ob, y can ni ta c'a ri alibetz xtiquic'uaj qui' riq'ui ri ralite'.‡

Ri Jesús xubij chi c'o retal tek nijalatej ri tiempo

⁵⁴ Y ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri winek: Riyix iwetaman§ achique nitzu'un ri sutz' ri nic'amo pe job. Y tek nitz'et c'a ri sutz' ri', chanin nibij chi nipe job. Y can nipe wi. ⁵⁵ Y tek nipe ri cak'ik' quere' pa sur, ya c'a retal ri' iya'on chi nuhop ruk'ijul ri sak'ij.* Y can nuhop wi c'a ri sak'ij. ⁵⁶ Riyix xa ca'i' c'a ipalej, ruma jabel iwetaman nitzu' achique nuben ruwech ri caj y jabel chuka' iwetaman achique ri nipe xaxu (xaxe wi) riq'ui nitzu' achique rubanon re ruwach'ulef. ¿Achique c'a ruma tek can ma niwetamaj ta chuka' achique tiempo† re yojc'o wi wacami?

Tatojo' c'a ri ac'as chanin, riche (rixin) chi ma yatuc'uex ta chuwech ri aj k'atbel tzij

⁵⁷ ¿Y achique ruma tek ma nich'obotej ta ka iwuma riyix mismo achique ri ruc'amon chi niben y achique ri ma ruc'amon ta? ⁵⁸ Tek c'o jun chiwe riyix ri nitzujux (nisujux) pa k'atbel tzij, tutija' ruk'ij riche (rixin) chi nuchojmirisaj ri' riq'ui ri ruc'ulel tek xa c'ac'ari' quichapon el bey pa k'atbel

‡ 12:53 Mi. 7.6. § 12:54 Mt. 16.2. * 12:55 Job 37.17. † 12:56 Mt. 16.3; Lc. 19.42-44; Ga. 4.4.

tzij. Ruma wi ma nuchojmirisaj[†] ta ri' riq'ui ri nitzujun (nisujun) chrij, can xtuc'uex c'a chuwech ri aj k'atbel tzij, y ri aj k'atbel tzij ri' nujech el pa ruk'a' ri aj ch'ame'y, y ri aj ch'ame'y nuc'uaj el, y nberutz'apij ca pa cárcel. ⁵⁹ Y can kitzij nbij, chi ri winek ri ntoc pa cárcel ruma ruc'as, ma xtel ta pe chiri' c'a ya tek rutojon chic ca ri ruq'uisbel centavo ri nibix chare ri c'o chi nutoj.

13

Nic'atzin chi nitzolin pe kac'u'x riq'ui ri Dios

¹ Y yec'a k'ij ri' tek yec'o ca'i' oxi' winek ri xe'apon riq'ui ri Jesús, y riye' xquichop c'a niq-uitzijojo apo chare ri Jesús ri xuben ri Pilato chique nic'aj achi'a' ri ye aj Galilea, tek ri achi'a' ri' yec'o c'a pa rachoch ri Dios, y ye quic'ualon apo chicop riche (rixin) chi yequicamisaj chi yequitzuj (yeq-uisuj) chuwech ri Dios. Y yac'a tek yetajin chutzujic (chusujic) ri chicop chuwech ri Dios, yac'ari' tek ri aj k'atbel tzij ri Pilato rubi' xutek quicamisaxic ri achi'a' ri'. Rumari' ri quiquiq'uel c'a ri chicop y ri quiquiq'uel ri achi'a', xuxol ri'.

² Yac'a ri Jesús xubij chique: ¿Riyix nich'ob chi ri achi'a' aj Galilea ri', queri' xquic'ulwachij ruma más c'o quimac* que chiquiwech ri nic'aj chic aj Galilea? ³ Ma que ta ri'. Yac'a riyix, wi ma xtitzolin ta pe ic'u'x riq'ui ri Dios, xa can xtitz'ila' chuka' iwi' chi'iwonojel riyix achi'el riye'. ⁴ ¿O riyix nich'ob chuka' chi ri ye wakxaklajuj ri xecom acuchi (achique) c'o wi ri atinibel ri Siloé[†] rubi',

[†] **12:58** Sal. 32.6; Pr. 25.8; Is. 55.6; Mt. 5.25. * **13:2** Job 22.5-16;

Jn. 9.2; Hch. 28.4. † **13:4** Neh. 3.15.

tek xtzak ri torre chiquij, chi más c'o quimac que chiquiwech quinojel ri nic'aj chic winek ri yec'o chiri' pa tinamit Jerusalem? ⁵ Ma que ta ri'. Nbij c'a chiwe: Wi riyix ma xtitzolin ta pe ic'u'x riq'ui ri Dios, † xa can xtitz'ila' chuka' iwi' chi'iwonojel riyix achi'el riye'.

Ri c'ambel tzij chrij juwi' che' ri higo rubi' ri majun ruwech

⁶ Y ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel tzij chiquiwech, y xubij: C'o c'a jun achi ruticon juwi' che' ri higo § rubi' pa rulef, y xapon chuxe' ri che' chutz'etic wi c'o ruwech. Y ri juwi' che' ri' xa majun ti ruwech c'o ta. ⁷ Rumari' ri rajaf ri ulef xubij chare ri achi ri samajiy rulef: Oxi' yan c'a juna' re' noncanoj ruwech re che' re', y majun bey wilon ta jun ti ruwech. Rumac'ari' más utz tachoyo' el. ¿Achique nic'atzin wi chi xaxu (xaxe wi) nuq'uis ruchuk'a' re ulef? ⁸ Yac'a ri samajiy riche (rixin) ri ulef xubij chare ri rajaf: Taya' na chic ca re juna' re'. * Nc'ot na ri ulef chuxe' y nya' na abono chuxe'. ⁹ Wi nuya' c'a ruwech, utz. Y wi mani, tachoyo' c'a el, xcha' ri samajiy riche (rixin) ri ulef. Queri' ri c'ambel tzij ri xutzijoj ri Jesús.

Pa jun uxlanibel k'ij ri Jesús xuc'achosaj c'a jun ixok luculic rij

¹⁰ Y pa jun uxlanibel k'ij, ri Jesús yerutijoj c'a ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios, pa jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. ¹¹ Y chiquicojol ri winek ri quimolon qui' ri chiri', c'o c'a jun ixok ri

† 13:5 Ez. 18.30. § 13:6 Mt. 21.19. * 13:8 Ex. 32.11; Jl. 2.17; He. 7.25.

c'o chic wawkaklajuj juna' ruchapon pe yabil. Ri ixok c'a ri' luculic rij, y can ma nicowin ta nipa'e' choj. Ri ixok ri' ruc'ulwachin c'a queri' ruma jun itzel espíritu. ¹² Pero tek ri Jesús xutz'et apo ri ixok ri', xusiq'uij (xroyoj) apo y xubij chare: Re wacami yac'are' xacolotej chuwech ri ayabil.†

¹³ Y xuya' c'a ruk'a'‡ pa ruwi' ri ixok. Y ri ixok can yac'ari' xchojmir, xpa'e' jabel. Y ri ixok can yac'ari' xuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.§ ¹⁴ Yac'a ri achi ri principal chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, sibilaj itzel xuna' chare ri Jesús ruma xuc'achosaj ri ixok chupan ri uxlanibel k'ij. Rumari' ri achi principal xubij chique ri winek ri quimolon qui' chiri': Ronojel semana c'o waki' k'ij riche (rixin) chi yojsamej. Y chupan c'a ri k'ij ri', quixpe riq'ui ri Jesús riche (rixin) chi yixc'achojsex,* y ma ya ta chupan jun uxlanibel k'ij, xcha'.

¹⁵ Yac'a ri Ajaf Jesús can yac'ari' tek xubij chare: Riyit xa ca'i' apalej. ¿Chi'ijujunal riyix la ma ye'iquir ta c'a el juba' ri iwáquix, ri iquiej pa jun uxlanibel k'ij,† riche (rixin) chi yixbe chuya'ic quiya'? ¹⁶ C'a ta c'a re jun ixok re', ri can riy rumam ca ri Abraham.‡ Y re ixok re' c'o chic wawkaklajuj juna' kasan chi yabil ruma ri Satanás. ¿La ma ruc'amon ta cami chi nic'achojsex chupan jun uxlanibel k'ij?

¹⁷ Tek ri Jesús rubin chic ka ri tzij ri', quinojel ri ye'etzelan riche (rixin) xeq'uix apo chuwech.

† **13:12** Sal. 107.20; Mt. 8.16. ‡ **13:13** Mr. 16.18; Hch. 9.17.
 § **13:13** Lc. 17.15. * **13:14** Jn. 5.15, 16; Ro. 10.2. † **13:15** Mt. 12.10; Mr. 3.2; Lc. 6.7; 14.3, 5; Jn. 7.21-24. ‡ **13:16** Lc. 19.9; Ro. 4.12-16.

Yac'a ri nic'aj chic winek sibilaj niquicot cánima, § ruma ri Jesús ntajin chubanic nima'k tak samaj riche (rixin) ri Dios.

Ri c'ambel tzij chrij ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza

¹⁸ Y ri Jesús xubij c'a: ¿Achi que rubanic xtin-bij chrij ri rajawaren ri Dios? ¿Y ahoj riq'ui njunumaj wi? * ¹⁹ Riyin nbij c'a chi junan riq'ui ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza ri nutic ka jun achi pa rulef. Tek niq'uiy, can achi'el jun ti alaj che' nuben. Rumari' ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik', niquibanala' quisoc pa tak ruk'a'.

Ri c'ambel tzij chrij ri ch'om (levadura)

²⁰ Y ri Jesús xubij c'a chuka': ¿Ahoj riq'ui junan wi ri rajawaren ri Dios? ²¹ Xa can junan c'a riq'ui ri ch'om (levadura) † ri nberuc'ama' pe jun ixok y nuya' ca chupan oxi' pajbel harina, y nuch'omirisaj ronojel, xcha' ri Jesús.

Quixoc pa ruchi' jay ri xa co'ol ruwech

²² Y ri Jesús xuchop chic c'a el ri rubey ‡ chi nibe pa tinamit Jerusalem. Pero nabey xbek'ax na pe pa tak tinamit y pa tak aldeas riche (rixin) chi nutzijoj ri ruch'abel ri Dios. § ²³ Y c'o c'a jun ri xc'utun chare ri Jesús, y xubij chare: Ajaf, ¿ye q'uiy cami ri xquecolotej? Yac'a ri Jesús xa chique c'a quinojel xch'o wi, y xubij: ²⁴ Can titija' c'a ik'ij yixoc pa ruchi' jay ri xa co'ol ruwech.* Ruma sibilaj c'a ye q'uiy ri winek xticajo' xque'oc chupan

§ 13:17 Lc. 18.43. * 13:18 Mt. 13.31; Mr. 4.30. † 13:21 Mt. 13.33. ‡ 13:22 Hch. 10.38. § 13:22 Mt. 9.35; Mr. 6.6. * 13:24 Mt. 7.13.

ri ruchi' jay ri', pero ma xquecowin ta† xque'oc.
 25 Ruma tek ri Ajaf xtiyacatej pe y xtorutz'apij‡ ca ruchi' ri jay, riyix ri ma jane yix oconek ta apo riq'ui, xquixsiq'uin (xquixoyon) c'a apo§ y xtibij: Ajaf, Ajaf, tajaka* ri ruchi' jay chkaweche riche (rixin) chi yoj-oc apo, xquixcha'. Pero Riya' xtubij pe chiwe: Ma wetaman ta acuchi (achique) quixpe wi.† 26 Y riyix xtibila' c'a apo chare: Yoj c'a riyoj ri xojwa' xojuc'ya' awuq'ui. Y ya ri pa tak c'aybel ri pa tak katinamit, chiri' xac'ut wi ri ruch'abel ri Dios.‡ 27 Yac'a Riya' xtubij pe chiwe: Xinbij yan chiwe chi ma wetaman ta acuchi (achique) quixpe wi. Quixel el chinuwech§ riyix ri xa yix banoy tak etzelal, xticha' ri Ajaf. 28 Y tek xque'itz'et ri Abraham, ri Isaac, ri Jacob* y quinojel ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, chi yec'o pa rajawaren ri Dios chila' chicaj, yac'ari' tek xquixok' ruma bis, xtikach'ach'ej iwey† ruma xixelex ca. 29 Y xquepe c'a winek quere' pa jotol, quere' pa xulan, quere' pa relebel k'ij y quere' pa rukajbel k'ij.‡ Winek ri quicukuban quic'u'x wuq'ui. Y ri winek ri' xquetz'uye' c'a apo ri pa mesa chupan ri rajawaren ri Dios. 30 Y c'o ri yec'o nabeyel ri xquecanaj c'a pa ruq'uisbel y c'o ri yec'o pa ruq'uisbel ri xquec'oje' pa nabey,§ xcha' ri Jesús.

† 13:24 Jn. 7.34; 8.21; 13.33; Ro. 9.31; 10.2, 3. ‡ 13:25 Mt. 25.10.
 § 13:25 Sal. 32.6; Is. 55.6. * 13:25 Mt. 25.11. † 13:25 Mt. 7.23.
 ‡ 13:26 Tit. 1.16. § 13:27 Sal. 6.8; Mt. 7.23; 25.41. * 13:28
 Mt. 8.11. † 13:28 Mt. 8.12; 13.42; 24.51. ‡ 13:29 Gn. 28.14.
 § 13:30 Mt. 19.30; 20.16; Mr. 10.31.

Tek ri Jesús xerok'ej ri winek aj Jerusalem

³¹ Y chupan c'a chuka' ri k'ij ri', yec'o achi'a' fariseos ri xe'apon riq'ui ri Jesús, y xquibij chare: Ri Herodes, ri aj k'atbel tzij, nrajo' yarucamisaj. Catel c'a el wawe' chanin, xecha' chare.

³² Yac'a ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri': Quixbiyin y tibij chare ri jun aj k'atbel tzij ri', ri achi'el jun itzel xwan, chi riyin c'a yenwelesaj na itzel tak espíritu y can c'a yenc'achojisaj na chuka' ri c'o quiyabil. Queri' xtinben re wacami, ri chua'k y c'a pa rox k'ij xting'uis ca rubanic re samaj re'. ³³ Riyin xa can c'o wi chi nchop el nubey re wacami, ri chua'k y ri cabij. C'o chi pa tinamit Jerusalem xquicamisex wi,* ruma chi ri profetas ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios, majun bey ri xquecamisex ta pa jun chic tinamit.

³⁴ Y c'ac'ari' ri Jesús xubij c'a: Riyix aj Jerusalem, aj Jerusalem, ¿achique c'a ruma tek ye'icamisala' ri profetas ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios? ¿Achique c'a ruma chuka' tek ye'icamisala' chi abej ri yerutek pe ri Dios chicojol?† Y riyin can q'uiy c'a mul ri xinwajo' chi xixinmol ta wuq'ui, achi'el nuben ri quite' ec' chique ri tak ral, yerumol chuxe' ri ruxic'. Yac'a riyix ma xiwajo' ta.‡
³⁵ Wacami c'a, ri itinamit xtimalix ca ruma ri Dios, xtiban c'a ca chare achi'el jun desierto.§ Y kas kitzij chuka' nbij chiwe chi man c'a xquinitz'et ta chic.* Xquinitz'et chic jun bey, c'a ya tek xtapon na ri k'ij tek xtibij chuwe: ¡Matiox chi petenak re

* **13:33** He. 2.10; 5.8. † **13:34** 2 Cr. 24.20, 21; Neh. 9.26; Mt. 21.35, 36. ‡ **13:34** Mt. 23.37. § **13:35** Lv. 26.31, 32; Sal. 69.25; Pr. 1.24-30; Is. 1.7; Mi. 3.12. * **13:35** Jn. 8.21.

jun achi re'! ¡Riya' can banon pe bendecir ruma ri Ajaf Dios!† ¡Y can pa rubi' ri Ajaf Dios petenak wi! xquixcha' chuwe, xcha' ri Jesús.

14

Tek ri Jesús xuc'achosaj jun achi sipojnek

¹ Y pa jun uxlanibel k'ij, ri Jesús xbe pa rachoch jun principal quiche (quixin) ri achi'a' fariseos. Ri Jesús siq'uín (oyon) c'a ruma ri achi ri' riche (rixin) jun wa'in.* Y ri yec'o chiri' niquitzula' c'a apo ri Jesús. ² Y chiri' chuwech ri Jesús c'o c'a apo jun achi ri sipojnek. ³ Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri yek'axan ri nubij ri ley y chuka' chique ri achi'a' fariseos ri yec'o apo chiri': ¿La xajan cami chi nic'achojsex jun yawa' pa jun uxlanibel k'ij?† ¿Achique nibij riyix? xcha' chique.

⁴ Yac'a riye' majun xquibij. Rumari' ri Jesús xuchop apo ri yawa' y xuc'achosaj y xubij chare chi tibe el. ⁵ Y c'ac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri yek'axan ri nubij ri ley y chique ri fariseos: Wi c'o jun chiwe riyix ri nitzak jun ruquiej o jun ruwáquix pa jun jul, ¿La ma nibe ta cami chanin churelesaxic,‡ astape' pa jun uxlanibel k'ij?

⁶ Y ri achi'a' ri yek'axan ri nubij ri ley y ri fariseos ma xquil ta c'a achique xquibij apo chare ri Jesús.

Ri ye siq'uín (oyon) pa jun c'ulanen

† **13:35** Sal. 118.26; Mt. 21.9; Lc. 19.38; Jn. 12.13. * **14:1** Lc. 7.36. † **14:3** Mt. 12.10. ‡ **14:5** Ex. 23.5; Dt. 22.4; Lc. 13.15.

7 Y ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel tzij chique ri winek ri ye siq'uin (oyon) chupan ri wa'in ri', ruma xerutz'et chi ri winek ri' yequichala' ri nabey tak ch'aquet§ riche (rixin) chi yetz'uye' chiri' pa mesa. Rumari' xubij c'a chique:

8 Tek c'o c'a jun ri nisiq'uin (noyon) iwuche (iwixin) pa jun c'ulanen, man c'a quixtz'uye' ta pa tak ch'aquet ri xa quiche (quixin) ri nima'k quik'ij. Ruma chi riq'ui juba' yit tz'uyul chic ri chiri' tek napon jun winek ri más nim ruk'ij que chawech riyit, 9 y nipe ri xsiq'uin (xoyon) awuche (awixin) chupan ri c'ulanen ri', y nubij chawe: Tabana' jun utzil taya' ca re ch'aquet re' chare re jun re nusiq'uin (woyon) chuka'. Y riyit xa xcaq'uix ka tek xcabetz'uye' pa ruq'uisbel tak ch'aquet.

10 Rumac'ari' tek c'o jun ri nisiq'uin (noyon) awuche (awixin) pa jun c'ulanen, catz'uye' ri pa ruq'uisbel tak ch'aquet riche (rixin) chi queri' tek yarutz'et pe ri xsiq'uin (xoyon) awuche (awixin), xtoka c'a awuq'ui riyit y xtubij chawe: Tabana' jun utzil cajote' pe wawe'. Y tek queri' xtiban chawe, quinojel c'a ri yetz'uye' awuq'ui ri pa mesa riche (rixin) ri wa'in, xtiquetamaj chi can c'o ak'ij.*

11 Rumac'ari', xabachique ri nunimirisaj ri', xa xtikasex ruk'ij. Y yac'a ri nuch'utinirisaj ri', xtinimirisex ruk'ij,† xcha' ri Jesús.

12 Y ri Jesús xubij c'a chuka' chare ri xsiq'uin (xoyon) riche (rixin): Tek nawajo' c'a chi c'o yepe awuq'ui riche (rixin) chi noquibana' jun wa'in, ma xaxu (xaxe) ta wi ri awachibil, ri ate'

§ 14:7 Mt. 23.6. * 14:10 Pr. 15.33; 18.12; 25.6, 7. † 14:11 Job 22.29; Sal. 18.27; Pr. 29.23; Mt. 23.12; Lc. 18.14; Stg. 4.6; 1 P. 5.5.

atata', ri ye awach'alal, y ri avecinos ri ye beyoma' ri ye'asiq'uij (ye'awoyoj), ruma chi riye' xa can yecowin chuka' yatquisiq'uij (yatcoyoj) riyit pa jun wa'in pa cachoch, y riq'ui ri' xa can xtiquiya' yan el ri rajel ruq'uexel chawe. ¹³ Yac'a riyit, tek nabén jun nimak'ij, que'asiq'uij (que'awoyoj)† ri pobres, ri winek ri cut quik'a' o cut caken, ri ye cojos y ri moyi'. ¹⁴ Y wi queri' nabén can jabel c'a ruwa'ak'ij, ruma ri winek ri xe'asiq'uij (xe'awoyoj), ma yecowin ta niquiya' rajel ruq'uexel chawe. Yac'a riyit xtac'ul ri rajel ruq'uexel, tek junan xcac'astej el§ quiq'ui ri chojmilaj tak winek, xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij ri jun nimalaj wa'in

¹⁵ Y c'o c'a jun achi ri tz'uyul chiri' pa mesa, tek rac'axan chic ka ri tzij ri xubij ri Jesús, xubij c'a apo chare ri Jesús: Jabel ruwaruk'ij* ri can xtibewa' pa rajawaren ri Dios, xcha'.

¹⁶ Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: Jun achi jun beyca, xuben jun nimak'ij† pa rachoch riche (rixin) chi niquiben jun wa'in. Rumari' riya' ye q'uiy winek ri xubij chique chi yeroyobej chrachoch ri k'ij riche (rixin) ri wa'in. ¹⁷ Rumari', tek xapon ri k'ij riche (rixin) ri wa'in, ri achi xutek c'a el jun rumozo chiquisiq'uixic (chicoyoxic) quinojel ri winek ri'. Y ri mozo xberubij c'a chique: Ronojel ya c'o chic, wacami jo' c'a pa wa'in. ¹⁸ Pero quinojel can c'o c'a jun ri xquibij pe, chi achique ruma tek ma yecowin ta yebe. C'o c'a jun xubij

† **14:13** Neh. 8.10, 12; Job 31.14-20; Pr. 3.9, 28. § **14:14** Dn. 12.2; Jn. 5.29; Hch. 24.15. * **14:15** Ap. 19.9. † **14:16** Mt. 22.2.

pe: Tabana' jun utzil tabij juba' chare ri apatrón, chi tucuyu' juba' numac chi ma yicowin ta yibe, ‡ ruma xa c'a xinlok' ca jun wulef, y rajawaxic chi yibe chutz'etic. ¹⁹ C'o chic c'a jun ri xa xubij pe: Tabana' jun utzil tabij juba' chare ri apatrón chi ma yicowin ta yibe, ruma yec'o lajuj nuwáquix riche (rixin) samaj xenlok', y rajawaxic chi yentojtobej na. ²⁰ Y jun chic xubij pe: Ma yicowin ta yibe ruma xa c'a xic'ule'. ²¹ Y tek ri mozo ri takon el xtzolin apo riq'ui ri rupatrón, ronojel c'a ri xbix pe xberubij chare. Rumari' ri rupatrón xpe royowal, y xubij chare ri rumozo: Wacami c'a cabiyin§ pa tak c'aybel y pa tak bey riche (rixin) re tinamit re' y quebe'amolo' c'a pe ri cut quik'a' o cut caken, ri ye cojo, ri ye moyi', y chuka' ri pobres. ²² Y tek ri mozo xtzolin pe, xubij c'a chare ri rupatrón: Xenc'om pe ri winek ri xabij el chuwe, pero ri ch'aquet c'a q'uiy na c'o. ²³ Y ri rupatrón xubij chare ri mozo ri': Wacami c'a jet ri tzan tak jay y ri pa tak bey ri ye'el el chare ri tinamit y tabana'* c'a chique ri winek chi puersa yepe pa wachoch, riche (rixin) chi queri' ninoj rupan re wachoch. ²⁴ Ruma riyin can kitzij wi nbij chiwe chi majun chique ri xensiq'uij (xenwoyoj)† nabey, ri xtorubana' ta re wa'in re' wuq'ui. Queri' xubij ri achi' ri', xcha' ri Jesús.

Ri nic'atzin chi nikaben riche (rixin) chi nikatzekebej ri Jesús

‡ **14:18** Mt. 6.24; 13.22; Lc. 8.14; Jn. 5.40; 1 Ti. 6.9, 10; 2 Ti. 4.10.

§ **14:21** Mt. 28.19; Hch. 13.46. * **14:23** Pr. 1.20; 2 Co. 5.20.

† **14:24** Mt. 8.11, 12; 21.43; 22.8; Hch. 13.46; He. 3.19.

25 Y sibilaj c'a ye q'uiy winek ri ye tzelkelbeyon el ríche (rixin) ri Jesús. Y tek Riya' xtzu'un c'a ca chrij y xerutz'et ri winek ri', xpa'e', y xuchop c'a rubixic chique: 26 Wi c'o c'a jun ri nipe wuq'ui ríche (rixin) chi nrajo' yirutzelbej, c'o c'a chi can yin c'a riyin ri más yirajo'.[‡] Man c'a ruc'amon ta c'a chi ya ta ri rute' rutata' ri más yerajo' que chinuwech riyin. Ni ma ruc'amon ta chuka' chi ya ta ri rixjayil, ri ye ralc'ual, ri ye rach'alal ri más yerajo' o xa ya ri ruc'aslen riya' mismo ri más nrajo'. C'o c'a chi can yin c'a riyin ri más yirajo'. Ruma wi ma que ta ri' ri nuben, ma nicowin ta c'a ntoc tzelkelbey wuche (wixin). 27 Ri winek ri can nrajo' wi yirutzelbej, nic'atzin chi ma tupokonaj[§] ta nuk'axaj tijoj pokonal wuma riyin, achi'el jun ri can benak chuxe' jun cruz ríche (rixin) chi nbecamisex. Yac'a ri winek ri xa nupokonaj nuk'axaj tijoj pokonal wuma riyin, ma nicowin ta ntoc tzelkelbey wuche (wixin). 28 Ruma tek c'o jun chiwe riyix ri nrajo' nuben jun jay nim, ¿la ma nitz'uye' ta cami juba' ríche (rixin) chi nuch'ob janipe' puek ri xtic'atzin chare, y wi can c'o ronojel riq'ui ríche (rixin) nuq'uis rubanic o xa ma nicowin ta? 29 Ruma wi xaxu (xaxe wi) ri rucimiento ri jay ri nicowin nuya' ka y nupaba' ca ri samaj chiri', xquepe c'a ri winek xquetze'en chrij. 30 y xtiquibila' c'a: La jun achi la' xrajo' xupaba' jun jay, y xa ma xcowin ta chic xuq'uis, xquecha'. 31 O wi jun rey ri c'o chi nuben ch'a'oj riq'ui jun chic rey, ¿la ma nitz'uye' ta cami juba' ríche (rixin) chi queri' nuch'ob na

[‡] 14:26 Dt. 13.6, 10; Mt. 10.37; Ap. 12.11. [§] 14:27 Mt. 16.24; Mr. 8.34; Lc. 9.23.

wi lajuj mil rusoldados yecowin niqubien ch'a'oj quiq'ui ri juwinek mil soldados ri ye ruc'amom pe ri jun chic rey? ³² Y wi nuch'ob chi ma nicowin ta, riya' yerutek achi'a' chuc'ulic ri rey, tek c'a c'anej c'o wi. Y ri achi'a' ri yebe chuc'ulic nbequic'utuj ri achique c'a nrajo' chi niquiya' chare riche (rixin) chi tiq'uis chi queri' ri ch'a'oj.* ³³ Rumari', wi jun chiwe riyix nrajo' yirutzekelbej, c'o c'a chi nuch'ob nabey chi rajawaxic chi nuya' ca ronojel† ri c'o riq'ui. Wi ma nuben ta queri', ma nicowin ta ntoc tzekelbey wuche (wixin).

Tek ri atz'an ma natz'amin ta chic

³⁴ Ri atz'an jabel. Y wi ta ri atz'an niq'uis ta el ri ratz'amil,‡ ¿achique ta c'a rubanic niban chare riche (rixin) chi queri' nitzolin ta chic pe ri ratz'amil? ³⁵ Jun atz'an ri ma natz'amin ta chic, ni ma nic'atzin ta chare ri ulef, ni ma nic'atzin ta chi nucusex achi'el ri mes riche (rixin) chi niban abonar jun ulef. Xa nirokix el, ruma majun chic nic'atzin wi. Ri c'o rac'axabel, can trac'axaj c'a ri xinbij, xcha' ri Jesús.

15

Ri c'ambel tzij chrij jun carne'l ri sachnek ca

¹ Y quinojel c'a ri achi'a' ri ye c'utuy tak alcawal y ri nic'aj chic winek ri xa ye aj maqui' xe'apon* c'a apo riq'ui ri Jesús riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios ri nutzijo. ² Yac'a ri achi'a' fariseos y ri aj tz'iba' xexebejot (xexebejoj) apo

* **14:32** Job 22.21; Mt. 5.25; Lc. 12.58; 2 Co. 6.2. † **14:33** Mt. 19.27, 28; Lc. 18.22. ‡ **14:34** Mt. 5.13; Mr. 9.50. * **15:1** Ez. 18.23; Mt. 9.10; 1 Ti. 1.15.

chrij ri Jesús. Y niquibila' c'a: Re Jesús can junan ruwech quiq'ui ri xa ye aj maqui'. Ruma ma xu (xe) ta wi chi jabel quic'ulic nuben, xa can niwa' chuka' quiq'ui,† yecha' c'a.

³ Rumac'ari' ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel tzij chiquiwech, y xubij: ⁴ Wi ta jun chiwe riyix ri yec'o ta jun ciento rucarne'l y nisach‡ ta ca jun tek yeberuyuk'uj, ¿la ma yeruya' ta cami ca juba' ri nic'aj chic tak rucarne'l chiri' pa juyu', y nibe chucanoxic ri jun hasta que nril pe? ⁵ Y tek nberila' pe ri carne'l ri, nuya' c'a pe chuwirutele'n.§ Can niquicot wi c'a ruma chi xril pe. ⁶ Y tek napon chrachoch, yerusiq'uij (yeroyoj) ri winek ri retaman quiwech, y yerusiq'uij (yeroyoj) chuka' ri ruvecinos, y nubij c'a chique: Quixquicot c'a wuq'ui re wacami, ruma ri nucarne'l ri sachnek ca, xinwil pe.* ⁷ Can kitzij c'a nbij chiwe, chi chila' chicaj c'o más quicoten tek c'o jun aj mac ri nitzolin pe ruc'u'x riq'ui ri Dios que chiquiwech yec'o ta noventa y nueve ri choj quic'aslen, ri ma nic'atzin ta chique chi nitzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios.

Ri c'ambel tzij chrij ri puek sachnek

⁸ O wi ta c'o jun ixok ri c'o lajaj sakapuek riq'ui, y chare ri lajaj sakapuek ri' nisach ta jun ri chiri' pa rachoch, ¿la ma nutzij ta cami jun k'ak', y la ma numes ta cami rupan ri rachoch riche (rixin) chi nucanoj? Ri ixok ri' can xtucanoj wi. ⁹ Y tek nril, yerusiq'uij (yeroyoj) ri winek ri retaman quiwech,

† 15:2 Hch. 11.3. ‡ 15:4 Mt. 18.12; 1 P. 2.25. § 15:5 Is. 40.11.

* 15:6 1 P. 2.10, 25.

y yerusiq'uij (yeroyoj) chuka' ri ruvecinos, y nubij c'a chique: Quixquicot c'a wuq'ui, ruma ri nurajil ri sachnek, xinwil, xticha'. ¹⁰ Y can kitzij c'a nbij chiwe, chi can queri' chuka' sibilaj yequicot ri ángeles† riche (rixin) ri Dios, tek c'o jun aj mac ri nitzolin pe ruc'u'x riq'ui ri Dios, xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij jun c'ajol achi ri ma utz ta rucusaxic xuben chare ri ruherencia

¹¹ Y ri Jesús xubij c'a chuka' chique: C'o c'a jun achi ri yec'o ca'i' ruc'ajol. ¹² Y jun k'ij ri chak'laxel xubij c'a chare ri rutata': Táta, riyin nwajo' c'a ri werencia, y taya' c'a chuwe ri c'o chi naya' chuwe, xcha'. Y ri tata'aj can xujech wi c'a ri herencia chiquiwech chi ye ca'i'. ¹³ C'a juba' ri', ri chak'laxel xuc'ayila' ca ronojel ri ruherencia. Can q'uiy c'a ri puek ri xumol el, y c'ac'ari' xbe pa jun chic ruwach'ulef ri nej c'o wi. Y tek c'o chic chirí', xuc'uaj c'a jun itzel‡ c'aslen, y rumari' xuq'uis ronojel ri rurajil. ¹⁴ Pero tek riya' kas xuq'uis ronojel ri rurajil, ya chuka' tiempo ri' tek xpe jun nimalaj wayjal chupan ri ruwach'ulef ri acuchi (achique) c'o wi. Y ri c'ajol ri' xpe c'a nimalaj wayjal chare y majun chic c'a nucusaj. ¹⁵ Y rumari' xberutzuju' (xberusuju') ri' pa samaj riq'ui jun achi aj chirí' chupan ri ruwach'ulef ri', y ri achi xutek c'a el pa rulef riche (rixin) chi yeruyuk'uj ak. ¹⁶ Y ruma chi can c'o sibilaj wayjal chare ri c'ajol ri', can nurayij c'a nutij ri quiway ri ak. Pero majun ri niya'o ta chare. ¹⁷ Y ri c'ajol ri', c'ac'ari' tek

† 15:10 Mt. 18.10. ‡ 15:13 Gn. 6.5; Sal. 81.12; Jer. 2.5; Ro. 1.21; Tit. 3.3.

xtzolin pe ruc'u'x, y xubij ka pa ránima: Q'uiy mozos ri yec'o chrachoch ri nata' y c'o q'uiy quiway. Y riyin xa juba' ma yicom ka wawe' ruma wayjal. ¹⁸ Más utz quitzolin na[§] riq'ui ri nata', y xtinbij c'a chare: Táta, ximacun chuwech ri Dios, y can ximacun chuka' chawech riyit. ¹⁹ Man c'a ruc'amon ta chic chi nabij ac'ajol chuwe. Xa más utz tabana' chuwe chi yinoc jun amozo, xcha' ka pa ránima. ²⁰ Y can xuchop c'a el bey chi nibe chrachoch, c'a riq'ui ri rutata'. Y ri c'ajol ri' c'anej* na c'a c'o wi riche (rixin) chi napon chrachoch, tek ri tata'aj xutz'et yan ri ruc'ajol, y sibilaj c'a xujoyowaj† ruwech. Rumari' ri tata'aj junanin (anibel) xbe chuc'ulic, xutz'umaj (xutz'ubaj) ruchi' y xuk'etej. ²¹ Y ri c'ajol can yac'ari' xubij chare ri rutata': Táta, ximacun chuwech ri Dios, y can ximacun chuka' chawech riyit.‡ Man c'a ruc'amon ta chic chi nabij ac'ajol chuwe. ²² Yac'a ri tata'aj xubij c'a chique ri rumozos: Tiwelesaj pe ri tziek más jabel y tiwika'[§] re nuc'ajol. Tiya' jun puk'a' (napak'e') chuwiruk'a' y tiya' chuka' ruxajab chraken. ²³ Y jibe'ic'ama' c'a pe chuka' ri ti wáquix ri más ti'oj, y ticamisaj. Tikabana' c'a jun nimak'ij, y kojwa' c'a. ²⁴ Ruma chi riyin nbij c'a, chi re jun nuc'ajol re' caminek chic, pero wacami xa achi'el xc'astej pe.* Rusachon c'a el ri', pero xoka chic kiq'ui,† xcha' ri tata'aj. Y yac'ari' tek xchapatej ri nimak'ij.

§ 15:18 Lv. 26.40, 41; 1 R. 8.47, 48; 2 Cr. 33.12, 13; Job 33.27, 28; Lm. 3.40; Jon. 2.4. * 15:20 Hch. 2.39; Ef. 2.13, 17. † 15:20 Is. 49.15. ‡ 15:21 Sal. 51.4. § 15:22 Mt. 22.11; Ga. 3.27; Ap. 19.8. * 15:24 Ef. 2.1; 5.14; Col. 1.13. † 15:24 Is. 35.10.

25 Y tek ntajin c'a ri nimak'ij, ri nimalaxel nisamej pa juyu'. Y tek xtzolin c'a pe y xapon c'a chunakajal ri jay, xrac'axaj c'a chi ntajin ri k'ojon y xajoj. 26 Rumari' riya' xusiq'uij (xroyoj) jun chique ri mozos y xuc'utuj c'a chare: ¿Achi que xbanatej? ¿Y achi que ruma tek c'o nimak'ij ntajin? xcha'. 27 Y ri mozo xubij c'a chare: Ruma chi xtzolin pe ri achak', y utz ruwech xtzolin pe. Rumari' ri atata' xutek rucamisaxic ri alaj wáquix ri más ti'oj. 28 Tek xrac'axaj ri queri' ri nimalaxel, xyacatej royowal, † y ma nrajo' ta c'a ntoc apo ri pa jay. Xbe'el c'a pe ri rutata', y nubochila' c'a, riche (rixin) chi queri' ntoc ta apo. 29 Pero ma xrajo' ta. Riya' xa xubij c'a chare ri rutata': Riyin can ronojel k'ij c'a yisamej awuq'ui y majun bey ri man ta nuniman atzij. Y ma riq'ui wi ri', majun ri aya'on ta chuwe. Astape' xa ta jun ti q'uisic' (cabra) riche (rixin) chi nikaben ta jun nimak'ij quiq'ui ri wamigos, pero majun, § xcha'. 30 Y wacami riyit xacamisaj ri ti wáquix ti'oj, xaxu (xaxe wi) ruma chi xtzolin pe re jun ac'ajol re', ri xa xberuq'uisa' yan ca ronojel ri abeyomal quiq'ui ixoki' ri ma utz ta quic'aslen, xcha'. 31 Y ri tata'aj xubij: Nuc'ajol, riyit can yitc'o wi wuq'ui.* Rumari' ronojel ri c'o wuq'ui, can awuche (awixin) wi riyit. 32 Yac'a ri achak' chinuwech riyin can caminek chic, y wacami xa achi'el xc'astej pe. Rusachon c'a el ri', y wacami xoka chic kiq'ui. Y rumari' rajawaxic chi c'o nimak'ij y quicoten† pa tak kánima, xcha' ri tata'aj ri', xcha' ri Jesús.

† 15:28 1 S. 17.28; Jon. 4.1-3. § 15:29 Mt. 20.11, 12. * 15:31 Jn. 8.35. † 15:32 Sal. 51.8; Is. 35.10.

16

Ri c'ambel tzij chrij jun mozo ri ma utz ta xuben

¹ Ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri ye rudiscípulos: C'o c'a jun achi beyon. Y ri beyon ri' c'o c'a jun rumayordomo ri ruya'on pa ruwi' ronojel ri rubeyomal. Y xbix c'a chare ri achi beyon chi ri rumayordomo, ntajin c'a chuq'uisic ri beyomel. ² Y ri patrón xutek c'a rusiq'uixic (royoxic) ri mayordomo ri'. Y tek xoka c'a ri mayordomo, ri patrón xubij c'a chare: ¿Achique c'a nabij chuwe chrij ri nitzijox chawij chi achapon ruq'uisic ri nubeyomal? Wacami nwajo' c'a ntz'et achique rubanon* ronojel ri nubeyomal pan ak'a', ruma chi ri asamaj yare' niq'uis ca wawe', xcha' ri patrón chare. ³ Y ri mayordomo xuch'ob c'a ka pa ránima: ¿Achique nben? Ruma chi re nupatrón nrelesaj nusamaj. Wi yibesamej pa juyu', xa ma yicowin ta. Wi yinoc c'utuy limosna pa tak bey, yiq'uix. ⁴ Tek xch'obotej chuwech, xubij: Wacami wetaman chic achique ri xtinben, riche (rixin) chi queri' yec'o yec'ulu wuche (wixin) ri pa tak cachoch, tek xtelesex ri nusamaj. ⁵ Ri mayordomo c'a ri' xerusi'uij (xeroyoj) chiquijujunal ri c'o quic'as riq'ui ri rupatrón, y xuc'utuj c'a chare ri nabey: ¿Achique c'a ri ac'as, y janipe'? ⁶ Y ri achi aj c'as xubij c'a: Riyin c'o jun ciento barril aceite olivo ri nuc'as, xcha'. Y ri rumayordomo ri beyon achi xubij c'a chare ri aj c'as: Ya ruwujil ri ac'as re'. Y wacami aninek catz'uye' ka y tabana' chic ca jun ruwujil. Y chupan ri jun wuj ri xtaben, tabana' c'a ka chupan chi xa nic'aj ciento barril

* **16:2** Ro. 14.12.

aceite ri ac'as. ⁷ Y tek xapon chic c'a jun aj c'as, ri mayordomo xuc'utuj c'a chare: Y riyit, ¿achique ri ac'as y janipe'? Ri aj c'as xubij: Riyin c'o jun ciento pajbel trigo ri nuc'as, xcha'. Y ri mayordomo xubij c'a chare: Ya ruwujil ri ac'as re', y wacami catz'uye' ka y tabana' chic jun. Y chupan ri jun chic wuj ri xtaben, tatz'ibaj ka chi xa ochenta, xcha'. ⁸ Y tek ri rupatrón xrac'axaj ri nuben ri jun itzel mayordomo ri', xubij: Can c'o runa'oj chubanic, xcha'. Y achi'el c'a ri achi ri', ye queri' ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x. Can c'o quina'oj niquben quiq'ui ri winek ri xa riq'ui chuka' re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x. Y can más c'a c'o quina'oj ri winek ri', que chiquiwech ri quiniman ri Dios y ye riche (rixin) chic ri sakil.†

⁹ Y riyin nbij c'a chiwe chi can ticusaj ri beyomel riche (rixin) re ruwach'ulef,‡ riche (rixin) chi ye'ito' ri nic'atzin quito'ic. Riche (rixin) chi queri' tek xtiq'uis ri ibeyomal, xquixc'ul c'a ri chila' chicaj, chupan ri jay ri can c'o riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, xcha' ri Jesús.

¹⁰ Jun winek ri can utz nuben riq'ui ri xa ma q'uiy ta ri ya'on ca chare, can utz§ c'a chuka' xtuben riq'ui wi q'uiy niya'ox (nya') ca chare. Yac'a jun winek ri xa ma utz ta nuben riq'ui ri ma q'uiy ta ri ya'on ca chare, xa can ma utz ta chuka' xtuben riq'ui wi q'uiy niya'ox (nya') ca chare. ¹¹ Y wi riq'ui ri beyomel ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef, riyix majun utz niben riq'ui, ¿la

† 16:8 Jn. 12.36. ‡ 16:9 Lc. 11.41. § 16:10 Mt. 25.21; Lc. 19.17.

xtujech cami ri Dios ri kitzij beyomel* chiwe?
 12 Ruma wi xa majun utz niben riq'ui jun beyomel
 ri xa ma iwuche (iwixin) ta riyix, ¿la c'o ta cami jun
 xtijacho ri kitzij beyomel pan ik'a', beyomel ri can
 yacon apo riche (rixin) chi ntoc iwuche (iwixin)
 riyix?

13 Y majun c'a mozo ri nicowin ta nisamej
 quiq'ui ye ca'i' patrón.† Ruma wi nrajo' jun chique
 ri rupatrón, nretzelaj ca ri jun chic. Y wi can sibilaj
 nunimaj rutzij ri jun, can nretzelaj ri jun chic. Y
 quec'ari' chuka', ri winek ri xa benak ránima chrij
 ri beyomel, ma nicowin ta nuben ri nrajo' ri Dios,
 xcha' ri Jesús.

14 Y ri achi'a' fariseos xquic'axaj c'a ri xubij ri
 Jesús, rumari' xquibanala' apo quipalej chuwech,
 ruma chi riye' can benak cánima chrij ri beyomel.

15 Y ri Jesús xubij chique: Riyix can nibananej
 iwi' chiquiwech ri winek chi can sibilaj yix choj.
 Yac'a ri Dios xa can retaman wi achique ri c'o‡
 pan iwánima, y ma utz ta yixrutz'et. Y astape' can
 jabel c'a yixtz'et y astape' chuka' chi can janipe' na
 nimirisan ik'ij cuma ri winek.

Ri ruch'abel ri Dios ma xtiq'uis ta

16 Y tek c'a ma jane c'a tuchop ta samaj ri Juan
 ri Bautista, can c'a ya na c'a ri ley riche (rixin)
 ri Moisés ri nitzijox. Y can c'a ya na chuka' ri
 ruch'abel ri Dios ri tz'iban ca cuma ri profetas ri
 xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, can c'a ya
 na c'a chuka' ri' nitzijox. Yac'a tek xuchop samaj

* **16:11** Ef. 3.8; Ap. 3.18. † **16:13** Mt. 6.24. ‡ **16:15** 1 S. 16.7;
 Sal. 7.9; Jer. 17.10; Ap. 2.23.

ri Juan, yac'ari' tek xchapatej rutzijoxic[§] ri lok'olaj ruch'abel ri Dios ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios. Y ye q'uiy c'a winek ri sibilaj niqutij quik'ij riche (rixin) chi ye'oc chupan.

¹⁷ Y chuka' nbij chiwe, chi xa ma can ta c'ayef (cuesta) chi re ruwach'ulef y ri caj xquek'ax,* que chuwech ri ley. Ruma ri nubij chiri', can c'o wi c'a chi nibanatej na ronojel, y majun jun ti letra chak ta queri' xtic'oje' ta ca, xcha' ri Jesús.†

Tek ri Jesús xubij chi ri achi ma utz ta chi nujech ca ri rixjayil

¹⁸ Y ri Jesús xubij chuka': Wi c'o c'a jun achi ri nujech ca ri rixjayil y c'ac'ari' nuc'om chic jun ixok, ri achi ri' nimacun chuwech ri Dios. Y wi c'o c'a jun achi ri nic'amo jun ixok ri jachon ca ruma ri rachijil, chuka' ri achi ri' nimacun chuwech ri Dios.

Jun achi beyon y ri Lázaro

¹⁹ Y ri Jesús xubij c'a chuka': Xc'oje' c'a jun achi ri q'uiy rubeyomal c'o. Ri achi ri' ruyon c'a jabel tak tziek ri jotol cajel ri yerucusala', y k'ij k'ij nubanala' nimak'ij. ²⁰ Pero queri' chuka' xc'oje' c'a jun c'utuy limosna y nojneq ri ruch'acul pa ch'a'c. Ri achi ri' Lázaro rubi', y can yac'a ri pa ruchi' rachoch ri beyon nic'oje' wi. ²¹ Ri Lázaro can sibilaj c'a nurayij chi nutij ta ri ruc'aj tak wey ri yetzak ka chuxe' ri mesa. Y ri tz'i' can ye'apon c'a riq'ui churak'ic ri ch'a'c ri c'o chrij. ²² Y c'o c'a jun k'ij tek ri c'utuy limosna xcom, y xuc'uex c'a el cuma ri ángeles y c'a ya ri lugar riche (rixin)

§ 16:16 Mt. 11.12. * 16:17 Is. 40.8; 51.6; 1 P. 1.25. † 16:17 1 Co. 7.10, 11.

quicoten xapon wi; chiri' riq'ui ri Abraham.† Y chuka' ri achi beyon xcom, y xmuk. ²³ Y tek ri beyon nutij chic c'a pokonal chupan ri lugar ri ye'apon wi ri caminaki' ri ma xquinimaj ta el ri Dios, riya' xtzu'un anej chicaj, y yac'ari' tek xutz'et ri Abraham, pero c'anej c'a c'o wi. Xutz'et c'a chuka' ri Lázaro rak'el apo chuwaruc'u'x ri Abraham. ²⁴ Y ri achi beyon xurek ruchi' y xubij c'a chare ri Abraham: Nata' Abraham, tajoyowaj nuwech. Tabana' c'a jun utzil tataka' pe ri Lázaro wuq'ui wawe', chi astape' xaxu (xaxe wi) juba' ruwi' ruk'a' tuxek'eba' (tuch'ekeba') pe, riche (rixin) chi noruya' ca pa ruwi' wak'. Ruma nic'at§ wánima chupan re k'ak' re', xcha'. ²⁵ Yac'a ri Abraham xubij chare: Nuc'ajol, toka c'a chac'u'x, chi tek xac'ase' chuwech ri ruwach'ulef, sibilaj jabel xak'axaj* ri ac'aslen, y re Lázaro sibilaj tijojo pokonal xuk'axaj. Pero riya' sibilaj jabel ri ruc'aslen ri xorila' wawe', y riyit xa jun c'aslen riche (rixin) tijojo pokonal ri xawil. ²⁶ Y chuka' xa c'o jun nimalaj siwan chkacojol. Rumari', wi c'o jun ri c'o wawe' nrajo' ta napon iwuq'ui, ma nicowin ta. Y wi ta jun chiwe riyix nrajo' nipe wawe' kiq'ui riyoj, ma nicowin ta chuka',† xcha' ri Abraham. ²⁷ Y ri achi beyon xubij c'a: Wi queri', nwajo' c'a nc'utuj jun chic utzil chawe riyit nata' Abraham. Tataka' c'a el juba' ri Lázaro pa rachoch ri nata'. ²⁸ Ruma yec'o wu'o' wach'alal, y nberubij ta chique riche (rixin) chi ma yepe ta chupan re jun lugar riche (rixin) tijojo pokonal, xcha'. ²⁹ Y

‡ 16:22 Mt. 8.11. § 16:24 Is. 66.24; Mr. 9.44; He. 10.31. * 16:25

Job 21.13; Sal. 17.14; Lc. 6.24. † 16:26 2 Ts. 1.9.

ri Abraham xubij chare: Riye' c'o ri ruch'abel ri Dios quiq'ui, ri rutz'iban ca ri Moisés.† Y c'o chuka' ruch'abel ri Dios ri tz'iban ca cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Yac'ari' ri tiquic'axaj, y tiquinimaj, xcha' ri Abraham. ³⁰ Y ri achi beyon xubij: Ja' (je), can kitzij wi ri xabij, nata' Abraham. Pero wi c'o jun ri caminek chic ri nic'astej el y napon quiq'ui ri wach'alal, can xtitzolin wi pe quic'u'x riq'ui ri Dios, xcha' ri beyon. ³¹ Yac'a ri Abraham xubij chare: Wi can ma niquinimaj ta ri ruch'abel ri Dios ri rutz'iban ca ri Moisés, ni ma niquinimaj ta chuka' ri ruch'abel ri Dios ri quitz'iban ca ri profetas ri xek'alajsan ri ch'abel ri' ojer ca, c'a ta c'a chi xtiquinimaj§ jun ri nic'astej el chiquicojol ri caminaki'.

17

Juyi' oc ruwech ri winek ri nibano chare jun winek chi nitzak pa mac

¹ Y ri Jesús xubij c'a chique ri ye rudiscípulos: Ronojel tiempo can c'o wi c'a ri xtibano chique ri winek riche (rixin) chi yetzak pa mac. Pero juyi' oc ruwech* ri nibano chare jun chic winek chi nitzak pa mac. ² Ruma ri winek ri xbanu ri pokon ri', nimalaj ruc'ayewal nipe pa ruwi'. Rumari' xa utz na juba' chi ximon ta jun nimalaj ca' chukul y nbec'ak ca pa mar, que chuwech nuben chare jun co'ol chi nitzak pa mac. ³ Rumari' riyix tichajij c'a ri ic'aslen. Y wi c'o jun awach'alal ri c'o jun

† **16:29** Is. 34.16; Jn. 5.39, 45; Hch. 15.21; 17.11. § **16:31** Jn. 12.10. * **17:1** Mt. 18.6, 7; Mr. 9.42.

pokon nuben chawe, tabij† c'a chare chi ma utz ta xuben. Y wi ri nibano pokon chawe noruc'utuj cuybel rumac chawe ch ruma xtzolin pe ruc'u'x, tacuyu' c'a rumac. ⁴Y wi pa jun k'ij wuku‡ ta mul c'o pokon nuben chawe y chi wuku' mul nitzolin ta pe ruc'u'x y nipe awuq'ui y nubij chawe: Tacuyu' tasacha' numac, nicha' ta; can utz c'a chi nacuy rumac, xcha' ri Jesús.

Ri discípulos niquic'utuj más quicukbel c'u'x chare ri Jesús

⁵ Y ri apóstoles xquibij c'a chare ri Ajaf Jesús: Tabana' c'a chake chi nikacukuba' más kac'u'x riq'ui ri Dios.

⁶ Yac'a ri Ajaf Jesús xubij chique: Xa riq'ui ta nicukuba' juba' ic'u'x§ riq'ui ri Dios, astape' jun cukbel c'u'x ri xa achi'el jun ti ija'tz riche (rixin) ri mostaza, xa riq'ui ri' can yixcowin wi nibij chare re jun che' ri sicómoro rubi' chi tel el wawe' y tik'ax chupan ri mar riche (rixin) chi nberutica' ri' chiri', y re che' re' can xtunimaj wi itzij.

Ri rajawaxic chi nuben jun mozo

⁷ Y wi c'o ta jun chiwe riyix ri c'o jun rumozo ri rutakon el pa juyu' riche (rixin) chi nisamej riq'ui ri arado o niyuk'un carne'l, ¿la can xu (xe wi) cami tek nitzolin pe, can ya cami ri' xtubij chare: Catoc pa jay, catz'uye' pa mesa y cawa? Mani. ⁸ ¿La ma nubij ta cami chare: Tachojmirisaj ri xtintij re wacami tikak'ij, y tachojmirisaj awi' riche (rixin) chi queri' yinanimaj yinawilij pe re

† 17:3 Lv. 19.17; Pr. 17.10; Mt. 18.15; Stg. 5.19, 20. ‡ 17:4 Mt. 18.21. § 17:6 Mt. 17.20; 21.21; Mr. 9.23; 11.23.

yiwa' y yinuc'ya', y can c'a ya tek xiwa' yan riyin, c'ac'ari' xcawa' y xcatuc'ya' riyit? ⁹ ¿Y numatioxij cami chare ri mozo ruma xuben ri xubij chare? Ma que ta ri'. ¹⁰ Y can achi'el ri mozo ri', queri' chuka' riyix. Tek ibanon chic ri samaj ri nubij ri Dios chiwe, tibij: Riyoj yoj mozos ri majun yojc'atzin wi.* Ruma xaxu (xaxe) wi ri bin† chake, xaxu (xaxe) wi ri' ri xkaben, quixcha', xcha' ri Jesús chique ri ye rudiscípulos.

Tek ri Jesús xeruc'achosaj ye lajuj achi'a' ri c'o ri yabil lepra chiquij

¹¹ Y tek ri Jesús ye rachibilan ri ye rudiscípulos xuchop chic el bey chi nibe pa Jerusalem, xk'ax c'a chiquicojol ri lugar Samaria‡ y ri Galilea. ¹² Y tek xapon pa jun aldea, yec'o c'a ye lajuj achi'a' ri c'o ri yabil lepra chiquij. Ri achi'a' ri' xebec'ulun pe, pero c'anej§ xepa'e' wi apo chare ri Jesús. ¹³ Y xquichop niquirek apo quichi' chare ri Jesús y xquibij: Tijonel, tajoyowaj kawech ruma re kabanon, xecha'.

¹⁴ Y ri Jesús tek xerutzu' xubij c'a chique: Quixbiyin c'a y je'ic'utu' iwi'* chiquiwech ri sacerdotes, xcha' el ri Jesús chique. Y tek quichapon c'a el binen riche (rixin) chi nbequic'utu' qui' chiquiwech ri sacerdotes, ri quiyabil xq'uis el chiquij y xech'ajch'ojir c'a. ¹⁵ Y jun c'a chique ri ye lajuj achi'a' ri', tek xutz'et chi can xc'achojsex wi chare ri ruyabil, riya' xtzolin. Y can nuya' ruk'ij ruc'ojlen† ri Dios, y can nurek ruchi' chubixic.

* **17:10** Mt. 25.37-40; Ro. 3.12; Flm. 11. † **17:10** 1 Co. 9.16.

‡ **17:11** Jn. 4.4. § **17:12** Lv. 13.46. * **17:14** Lv. 13.2; 14.2; Mt.

8.4. † **17:15** Sal. 103.1.

16 Y tek xapon riq'ui ri Jesús, xxuque' chuwech y xujupuba' ka ri rupalej c'a pan ulef, y sibilaj c'a numatioxij chare ri Jesús. Ri achi c'a ri' aj Samaria. †
 17 Y ri Jesús xubij: Ye lajuj c'a ri xec'achoj chare ri quiyabil y xech'ajch'ojir. Y ri beleje' chic, ¿acuchi (achique) yec'o wi? 18 ¿Can majun chic c'a ri xtzolin ta pe riche (rixin) chi nuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios? ¿Xaxu (xaxe) wi re jun achi re' ri ma israelita ta? xcha' ri Jesús.

19 Y ri Jesús xubij c'a chare ri achi aj Samaria: Cayacatej y cabiyin c'a. Xac'achoj ruma chi can xacukuba' ac'u'x§ wuq'ui, xcha' chare.

Ri rajawaren ri Dios c'o chic

20 Y ri achi'a' fariseos xquic'utuj c'a chare ri Jesús chi achique tiempo xtoka ri rajawaren ri Dios. Y ri Jesús xubij c'a chique: Can ma xtinabex ta achique tiempo xtoka ri rajawaren* ri Dios. 21 Y majun c'a xtibin ta chi yare' c'o wawe', o yala' c'o chila', ruma chi ri rajawaren ri Dios c'o† chic chicojol, xcha' ri Jesús.

22 Y Riya' xch'o c'a chique ri ye rudiscípulos, y xubij: Xque'oka † c'a ri k'ij tek riyix xtiwajo' chi astape' xaxu (xaxe wi) jun k'ij xtiwajo' xtitz'et ri C'ajolaxel ri xalex chicojol. Pero ma xtitz'et ta. 23 Y can yec'o c'a ri xquebin chiwe: Yare' c'o wawe'. Yala' c'o chila'. § Pero riyix man c'a quixbe ta quiq'ui, ni man c'a chuka' que'itzekelbej ta. 24 Ruma tek xtapon ri k'ij chi ri C'ajolaxel ri

† 17:16 2 R. 17.24; Jn. 8.48. § 17:19 Mt. 9.22; Mr. 5.34. * 17:20 Jn. 18.36. † 17:21 Jn. 1.26; Ro. 14.17; Col. 1.27. † 17:22 Mt. 9.15. § 17:23 Mt. 24.23; Mr. 13.21; Lc. 21.8; 1 Jn. 4.1.

xalex chicojol xtype chic jun bey, can xtuben wi c'a achi'el jun coyopa', ri can nusakirisaj ruwech ri caj ruma can nitz'etetej* cuma quinojel ri winek. ²⁵ Pero nabey c'o c'a chi nk'axaj na q'uiy tijoj pokonal,† y c'o c'a chuka' chi yinetzelex cuma ri winek riche (rixin) re tiempo re'. ²⁶ Y ri k'ij c'a tek xquipe chic riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can xtibanatej‡ c'a chuka' achi'el ri xc'ulwachitej pa rutiempo ri Noé.§ ²⁷ Chupan c'a ri rutiempo ri Noé, ri winek ri' xaxu (xaxe) wi c'a chrij ri quiway quic'uya' benak wi ri cánima, chuka' chi achi'a' chi ixoki' can benak c'a cánima chrij ri quic'ulanen. Y can c'a que na ri' yetajin chubaníc ri winek chupan ri k'ij tek ri Noé y ri ye aj pa rachoch xe'oc chupan ri nimalaj barco, y xuchop ri nimalaj k'ekelaj job. Y quinojel ri winek xecom. ²⁸ Y can queri' c'a chuka' xc'ulwachitej pa rutiempo ri Lot. Ri winek ri' xaxu (xaxe) wi c'a chrij ri quiway quic'uya' benak wi cánima, riq'ui ri quilok'oj, ri quic'ayij, ri quitico'n y ri paban tak jay. ²⁹ Y ya c'a ri k'ij tek ri Lot y ri ye aj pa rachoch xe'el el pa tinamit Sodoma, xka c'a ca k'ak' y azufre pa ruwi' ri tinamit.* Can achi'el c'a job xuben tek xka pe ri chicaj, y can quinojel ri winek yec'o chiri' xeq'uis ruma ri k'ak'. ³⁰ Y quec'ari' quibanon ri winek chupan ri k'ij tek ri C'ajolaxel ri xalex chicojol xtype† chic jun bey, sibilaj c'a ye q'uiy winek ri xa riq'ui ronojel ri c'o quiq'ui benak wi ri cánima.

³¹ Ri c'o c'a pa ruwi' ri rachoch tek xtibanatej

* **17:24** 1 Ti. 6.15. † **17:25** Lc. 9.22. ‡ **17:26** Mt. 24.37.

§ **17:26** Gn. 7.22, 23. * **17:29** Gn. 19.16, 24. † **17:30** Mt. 24.3; Mr. 13.26; Lc. 21.27; 2 Ts. 1.7.

ronojel ri', xa utz chi tanmej el. Y ma tika ta pe riche (rixin) chi ntoc pa rachoch riche (rixin) chi nberuc'ama' pe ri rucosas ri c'o pa jay.† Y wi c'o c'a chuka' jun ri nisamej pa juyu' chupan ri k'ij ri', ma titzolin ta chic pa rachoch. ³² Ruma toka c'a chi'ic'u'x ri xuc'ulwachij§ ri rixjayil ri Lot, tek xporox ri tinamit Sodoma ruma ri Dios. ³³ Ri can sibilaj c'a nupokonaj* ri ruc'aslen re wawe' chuwech re ruwach'ulef, ma xtril ta ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri ma nupokonaj ta ri ruc'aslen re wawe' choch'ulef, xtril ri ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

³⁴ Y tek riyin xquipe chic jun bey, yac'ari' tek xtibanatej chi yec'o ye ca'i' ye warnek pa jun ch'at, jun xtuc'uex el† y jun ri xticanaj ca. ³⁵ Chuka' ye ca'i' ixoki' ri junan yequi'en,‡ jun c'a ri xtuc'uex el y jun ri xticanaj ca. ³⁶ Y chuka' ye ca'i' achi'a' ri junan yesamej pa juyu', jun c'a ri xtuc'uex el y jun ri xticanaj ca.

³⁷ Y tek ri ye rudiscípulos quic'axan chic ka ri xubij ri Jesús, xquic'utuj c'a chare: Ajaf, ¿acuchi (achique) c'a xtic'ulwachitej wi ri queri' ri'? xecha'. Y ri Jesús xubij c'a chique: Ri ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios xtika acuchi (achique) c'o wi ri mac. Can xtibanatej c'a achi'el niquiben ri c'uch. Ruma ri aj xic' tak chicop ri' xabachique lugar c'o wi jun caminek ch'aculaj, chiri' c'a yeka wi,§ xcha' chique.

† **17:31** Mr. 13.15. § **17:32** Gn. 19.26. * **17:33** Mt. 16.25; Jn. 12.25. † **17:34** 1 Ts. 4.17. ‡ **17:35** Mt. 24.41. § **17:37** Job 39.30.

18

Ri c'ambel tzij chrij jun malca'n ixok y jun aj k'atbel tzij

¹ Y ri Jesús xutzijoj c'a jun c'ambel tzij chique ri ye rudiscípulos riche (rixin) chi nuc'ut chiquiwech chi can rajawaxic wi chi ma quetane^{*} ta chi niquben orar y ma tiquimalij ta ca rubanic. ² Riya' xubij c'a chique: Pa jun c'a tinamit xc'oje' jun aj k'atbel tzij ri can ma nuxibij ta ri' chuwech ri Dios, y majun chuka' quejkalen ri winek chuwech. ³ Y chupan c'a chuka' ri tinamit ri', c'o c'a jun malca'n ixok. Y ri malca'n ixok ri' binakil napon riq'ui ri aj k'atbel tzij ri' y nubij c'a chare: Tak'ata' tzij pa ruwi' ri nuc'ulel, nicha'. ⁴ Y q'uiy c'a k'ij ri xk'ax, y ri aj k'atbel tzij ma xrajo' ta xuto' ri ixok ri' chuwech ri ruc'ulel. Pero jun k'ij ri aj k'atbel tzij ri' xuch'ob c'a ka pa ránima: Astape' riyin ma nnimaj ta ri Dios, ni majun chuka' quejkalen ri winek chinuwech, ⁵ pero ruma c'a re ixok re' ntel ntoc wuq'ui, nben na c'a ri nrajo'. Ruma wi ma xtinben ta, xtic'o† nuc'u'x pa ruk'a'. Queri' nubij ri c'ambel tzij ri xutzijoj ri Jesús.

⁶ Y c'ac'ari' ri Ajaf Jesús xubij: Riyin wetaman chi riyix xiwac'axaj ri jabel tak ch'abel ri xerubij ri aj k'atbel tzij, y riya' xa ma utzilaj aj k'atbel tzij ta. ⁷ ¿C'a ta c'a ri Dios chi man ta xqueruto' ri winek ri ye rucha'on chic Riya' y chi pak'ij chi chak'a' niquben orar? ¿Ri Dios ma chanin ta cami xqueruto' pe ri winek ri ye rucha'on chic? ⁸ Riyin can nbij c'a chiwe chi chanin xqueruto' pe. Y tek

* **18:1** Lc. 21.36; Ro. 12.12; Ef. 6.18; Col. 4.2; 1 Ts. 5.17. † **18:5** Lc. 11.8.

ri C'ajolaxel ri xalex chicojol xtipe[†] chic jun bey wawe' chuwech re ruwach'ulef, ¿la c'a yec'o na cami winek ri quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios? xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij jun fariseo y jun c'utuy alcawal

⁹ Y ri Jesús xubij chic c'a jun c'ambel tzij chiquiwech ri winek, ruma yec'o chique riye' ri niquich'ob chi choj[§] ri quic'aslen, y yequetzelaj ri nic'aj chic winek. Rumari' ri Jesús xubij: ¹⁰ Yec'o c'a ye ca'i' achi'a' ri xebe pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi nbequibana' orar. Ri jun achi, jun chique ri fariseos, y ri jun chic, jun c'utuy alcawal. ¹¹ Ri achi fariseo pa'el, ruyon nuben orar, y nubij c'a chupan ri ru'oración: Dios, matiox nya' chawe ruma chi riyin ma yin junan ta quiq'ui ri nic'aj chic. Ruma chi ri nic'aj chic winek ye alek'oma', c'o quixjayil y yequicanoj nic'aj chic ixoki', y ma choj ta ri quic'aslen.* Ni ma yin junan ta c'a chuka' riq'ui re jun achi c'utuy alcawal re'. ¹² Ruma chi riyin can ca'i' c'a k'ij pa jun semana ri ma yiwa' ta riche (rixin) chi nben orar. Y niwelesaj ca ri nudiezmo chare ronojel ri nch'ec, riche (rixin) chi nya' chawe riyit, xcha' ri fariseo pa ru'oración. ¹³ Y yac'a ri c'utuy alcawal c'anej c'a xpa'e' wi ca y xluque' c'a chiri', riche (rixin) chi nuben orar, ruma chi chuwech riya' can ma ruc'amon ta (takal ta chrij) chi nuyec ri runak' ruwech chicaj y riya' nubajila' c'a ruwaruc'u'x riq'ui ri ruk'a', y nubij c'a chare ri Dios: Tajoyowaj nuwech, ruma chi

[†] **18:8** He. 10.37; 2 P. 3.8, 9. **§ 18:9** Lc. 10.29; 16.15; Ap. 3.17.

* **18:11** Is. 1.15; 58.1.

riyin yin jun aj mac chawech, xcha'. ¹⁴ Can kitzij c'a nbij chiwe, xcha' ri Jesús, chi ri achi c'utuy alcawal xtzolin el, y xtz'etetej ruma ri Dios chi xa majun rumac. Y yac'a ri achi fariseo ma que ta ri' xc'ulun chuwech ri Dios. Ruma chi xabachique c'a ri nunimirisaj ri',[†] xa can xtikasex c'a ruk'ij. Yac'a ri ruch'utinirisan ri', xtinimirisex ruk'ij, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xeruben bendecir ri ac'ala'

¹⁵ Y yec'o c'a ac'ala' ri xe'uc'uex[‡] apo chuwech ri Jesús, chi nuya' ta el ri ruk'a' pa quiwi', riche (rixin) chi niquic'ul ri rubendición ri Dios. Yac'a ri discípulos xa xechapon chique ri winek chi ma quequic'om ta pe ri ac'ala'. ¹⁶ Pero ri Jesús xerusiq'uij (xeroyo)j ri ye rudiscípulos y xubij chique: Tiya' k'ij chique ri ac'ala' chi yepe wuq'ui riyin, y ma que'ik'et ta. Ruma ri xque'oc pa rajawaren ri Dios, xaxu (xaxe) wi ri winek ri ye achi'el re ac'ala' re'. ¹⁷ Y can kitzij c'a nbij chiwe, chi ri xa ma niquiben ta achi'el ri ac'ala' riche (rixin) chi niquijech qui' pa ruk'a' ri Dios, can man c'a xque'oc ta pa rajawaren ri Dios, xcha'.

Tek jun c'ajol achi ri c'o q'uiy rubeyomal xbetzi-jon riq'ui ri Jesús

¹⁸ Y c'o c'a jun achi ri nim ruk'ij, xuc'utuj c'a chare ri Jesús: Riyit ri can yit utzilaj Tijonel, tabij c'a chuwe: ¿Achi que c'a ri rajawaxic chi nben riyin riche (rixin) chi ntoc ta wuche (wixin)[§] ri c'aslen

[†] **18:14** Job 22.29; 40.9-13; Is. 2.11-17; Stg. 4.6; 1 P. 5.5, 6. [‡] **18:15** Mt. 19.13; Mr. 10.13. [§] **18:18** Mt. 19.16.

riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek? xcha' chare ri Jesús.

¹⁹ Y ri Jesús xubij chare: ¿Achi que ruma tek nabij utz chuwe riyin? Ruma majun winek ri utz ta, xa can xu (xe wi) ri Dios ri utz. ²⁰ Y riyin nbij chi riyit jabel awetaman ri rupixa' ri Dios: chi riyit achi ri c'o awixjayil man c'a tacanoj ta jun chic ixok, ma cacamisan ta; ma catelek' ta; ma tatz'uc ta tzij chrij jun chic winek; taya' quik'ij* ri ate' atata', xcha' ri Jesús.

²¹ Y ri achi xubij chare ri Jesús: C'a yin co'ol na tek nchapon pe rubanic ronojel ri', xcha'.

²² Tek ri Jesús xrac'axaj queri', xubij: C'a c'o na c'a jun ri ma abanon ta. Ma aya'on ta ri abeyomal chique ri pobres. Tac'ayij c'a ronojel ri c'o awuq'ui y ri rajel taya' chique ri pobres, riche (rixin) chi queri' nic'oje' abeyomal† chila' chicaj. Y catam pe wuq'ui y quinzekelbej, xcha' ri Jesús.

²³ Y tek ri achi ri' xrac'axaj ri xubij ri Jesús, sibilaj xbison pa ránima, ruma q'uiy rubeyomal c'o y ma nrajo' ta ntel pa ruk'a'. ²⁴ Y tek ri Jesús xutz'et chi xa xpe sibilaj bis pa ránima ri achi, xubij: Ri c'o quibeyomal,‡ c'ayef (cuesta) chi ye'oc pa rajawaren ri Dios. ²⁵ Xa ma can ta c'ayef (cuesta) chi nik'ax ri jun chicop ri camello rubi' pa ti rachek jun bak riche (rixin) t'iso'n (tz'iso'n), que chuwech chi ntoc jun beyon pa rajawaren ri Dios, xcha' ri Jesús.

* **18:20** Ex. 20.12; Dt. 5.16; Ef. 6.2; Col. 3.20. † **18:22** Mt. 6.19; 19.21; 1 Ti. 6.18, 19. ‡ **18:24** Pr. 11.28; 18.11; 1 Ti. 6.9.

26 Ri xe'ac'axan ri xubij ri Jesús, xquibila' c'a: Wi can achi'el ri xubij, ¿achique ta c'a jun ri xticolotej? xecha'.

27 Y ri Jesús xubij c'a chique: Ri ma yecowin ta niqubiben ri winek, ri Dios can nicowin wi§ nuben, xcha' chique.

28 Yac'ari' tek ri Pedro xubij: Riyit awetaman chi riyoy kaya'on ca* ri c'o kiq'ui, riche (rixin) chi yit katzekelben, xcha'.

29 Y ri Jesús xubij c'a chique: Can kitzij nbij chiwe, chi xabachique winek ri ruya'on ca rachoch, ruya'on ca rute' rutata,† rach'alal, rixjayil o ralc'ual, riche (rixin) chi nuben samaj riche (rixin) ri rajawaren ri Dios, can xtuc'ul c'a rajel ruq'uexel. 30 Can q'uiy yan c'a ri nuc'ul‡ chupan re tiempo re kachapon. Y chupan apo ri jun chic tiempo chkawech apo, can xtiyatej c'a chuka' ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§

Tek ri Jesús xunataj chic jun bey chi xticamisex

31 Y ri Jesús xeruc'uaj c'a el juba' quela' pa quiyonil ri cablajuj rudiscípulos, y xubij chique: Riyix iwetaman chi pa tinamit Jerusalem kachapon wi el bey, y ri chiri', q'uiy c'a ri xtiban chuwe riyin ri C'ajolaxel ri xinalax chicojol. Can ronojel wi c'a ri tz'ibatal ca chuwij riyin can xtibanatej wi,* can achi'el ri quitz'iban ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. 32 Xquijach† c'a pa quik'a' winek ri

§ 18:27 Jer. 32.17; Ef. 1.19, 20. * 18:28 Mt. 19.27. † 18:29 Dt. 33.9. ‡ 18:30 Job 42.10. § 18:30 Ap. 2.7. * 18:31 Sal. 22; Is. 53; Mt. 16.21. † 18:32 Mt. 27.2; Lc. 23.1.

ma ye israelitas ta. Y ri winek ri' xquetze'en chuwi, xtiquibila' itzel tak ch'abel chuwe y xquinguichubaj. ³³ Xquinguich'ey, y c'ac'ari' xquinguicamisaj. Pero pa rox k'ij xquic'astej c'a pe, xcha' ri Jesús.

³⁴ Pero ri cablajuj rudiscípulos can ma xk'ax ta c'a chiquiwech ri xubij ri Jesús. Ri ch'abel ri' xa ewatajnech c'a chiquiwech riche (rixin) chi ma ni-quetamaj ta, rumac'ari' xaxu (xaxe) wi xquic'axaj y ma xk'ax ta chiquiwech achique ntel wi ri tzij ri'.

Tek ri Jesús xuc'achojasaj jun achi moy pa tinamit Jericó

³⁵ Tek ri Jesús ntoc yan c'a apo ri pa tinamit Jericó,[‡] ri chiri' chuchi' bey tz'uyul c'a jun achi. Y ri achi c'a ri' moy, y nuc'utula' ca limosna chique ri winek ri yek'ax el queri'. ³⁶ Y tek ri moy ri' xrac'axaj chi sibilaj ye q'uiy winek ri yek'ax el, xuc'utuj c'a chi achique ri xc'ulwachitej. ³⁷ Y xquibij chare chi ya ri Jesús aj Nazaret ri nik'ax el queri'. ³⁸ Y ri achi moy ri' xurek ruchi', y xubij c'a: Riyit Jesús, ri yit ralc'ual ca ri rey David, tajoyowaj nuwech ruma re nbanon, xcha'.

³⁹ Y ri winek c'a ri ye nabeynek el chuwech ri Jesús, xquik'il c'a ri achi chi ma turek ta chic ruchi'. Pero riya' xa más xurek ruchi', y xubij: Riyit ri yit ralc'ual ca ri rey David, tajoyowaj nuwech ruma ri nbanon, xcha'.

⁴⁰ Y ri Jesús xrac'axaj c'a ri ruch'abel. Rumari' xpa'e' c'a y xubij chi tic'amer pe. Y tek c'o chic apo ri achi riq'ui, xuc'utuj c'a chare: ⁴¹ ¿Achique c'a ri

[‡] **18:35** Mt. 20.29; Mr. 10.46.

nawajo'? Y ri achi moy xubij: Ajaf, riyin nwajo' yitzu'un, xcha'.

⁴² Y ri Jesús xubij chare: Catzu'un c'a. Ruma chi xacukuba' ac'u'x[§] wuq'ui, rumari' xac'achoj.

⁴³ Y ri achi moy can yac'ari' tek xtzu'un* y xtzeke' el chrij ri Jesús. Ri achi c'a chuka' ri' nuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.† Y quinojel ri winek ri xetz'eto chi xtzu'un ri moy, can xquiya' c'a chuka' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.

19

Ri Jesús y ri Zaqueo

¹ Y yac'ari' tek ri Jesús ye rachibilan ri rud-iscípulos xoc apo ri pa tinamit Jericó,* y nik'ax c'a el. ² Y ri chiri' chupan ri tinamit ri' c'o c'a jun achi beyon ri Zaqueo rubi'. Ri achi c'a ri', yari' ri más nim ruk'ij que chiquiwech ri nic'aj chic c'utuy tak alcawal. ³ Y riya' can nutij c'a ruk'ij riche (rixin) chi nrajo' nutzu' el ri Jesús, pero ruma chi sibilaj ye q'uiy ri winek y riya' xa ti co'ol oc ri rupalen, rumari' ma nicowin ta c'a nutz'et el ri Jesús. ⁴ Rumari' riya' junanin (anibel) xnabeyej el y xbejote' pa ruwi' jun che' ri sicómoro rubi', riche (rixin) chi queri' nutz'et el ri Jesús, ruma c'o chi nik'ax el queri'. ⁵ Y tek ri Jesús nik'ax c'a el queri', xtzu'un anej pa ruwi' ri che', y xubij c'a chare ri jotol chiri': Zaqueo, chanin caka pe chiri', ruma chi can ya re wacami c'o chi yinapon pan awachoch,† riche (rixin) chi yinuxlan juba', xcha'

§ 18:42 Lc. 17.19. * 18:43 Is. 35.5. † 18:43 Sal. 103.1; Is. 43.7, 21; Lc. 17.15; Hch. 11.18; 1 P. 2.9. * 19:1 Jos. 2.1; 6.26; 1 R. 16.34; 2 R. 2.18. † 19:5 Jn. 14.23.

chare.

⁶ Y ri Zaqueo can yac'ari' xka pe chanin, y riq'ui quicoten xuc'ul apo ri Jesús pa rachoch. ⁷ Tek xbanatej c'a ri queri', ri winek xexebexot (xexebeloj) c'a apo chrij ri Jesús y niquibila' c'a chi ri Jesús xa pa rachoch jun achi aj mac† xbec'oje' wi. ⁸ Y ri Zaqueo xpa'e' c'a y xch'o apo chare ri Ajaf Jesús y xubij: Ajaf, wacami pa nic'aj chare ri nubeyomal nya' chique ri pobres. Y wi c'o winek ri can xk'ax ruwi' ri alcawal welesan chique, can caji'§ chic c'a ruq'uexel ri xtintzoliq chique, y ma xu (xe wi) ta chic ri xinwelesaj chique, xcha'.

⁹ Y ri Jesús xubij chare: Wacami xoka yan ri colotajic chupan re jay re', ruma chi riya' chuka' can riy rumam ca ri Abraham.* ¹⁰ Ruma chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can xipe c'a chiquicanoxic y chiquicollic ri ye sachnek† pa mac, xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chiquij lajuj mozos ri xjach ca puek chique ruma ri quipatrón

¹¹ Y tek ri Jesús rubin chic ka ronojel ri', ri winek c'a ri ye'ac'axan riche (rixin) ri Jesús, niquich'ob c'a chi tek Riya' xtoc apo ri pa tinamit Jerusalem, xtibetz'uye' ca pa k'atbel tzij† y chanin xtibek'alajin pe ri rajawaren ri Dios. Y ruma chi queri' niquich'ob ri winek, y ruma chi xa nakaj chic yec'o wi apo chare ri tinamit Jerusalem, rumari' ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel tzij chique. ¹² Y Riya' xubij c'a: Xc'oje' c'a jun

† **19:7** Mt. 9.11; Lc. 5.30. § **19:8** Ex. 22.1; 1 S. 12.3. * **19:9** Lc. 13.16. † **19:10** Mt. 10.6; 15.24. ‡ **19:11** Hch. 1.6.

achi ri nim ruk'ij. Ri achi ri' xbe[§] c'a pa jun chic ruwach'ulef ri c'anej c'o wi, riche (rixin) chi ntoc pe rey. Y c'ac'ari' nitzolin chic pe. ¹³ Yac'a tek c'a ma jane c'a tibe, xerusiq'uij (xeroyoj) ye lajuj rumozos y xuya' ca lajuj puek chique ri nibix mina chare, y xubij chique: Tic'uaj c'a re puek re xinya' ca chiwe riche (rixin) chi c'o nich'ec riq'ui, c'a achique tiempo xquitzolin pe riyin, xcha' ca chique, y xbe. ¹⁴ Pero ri achi ri' netzelex c'a cuma ri ruwinak, rumari' tek riya' c'o chic chupan ri ruwach'ulef ri acuchi (achique) c'o chi napon wi riche (rixin) chi niya'ox (nya') pe k'atbel tzij pa ruk'a' riche (rixin) chi ntoc pe rey, ri ye ruwinak xequitek c'a el achi'a' ri xe'apon ri c'a acuchi (achique) c'o wi riya' riche (rixin) chi xbequibij: Riyoj ma nikajo' ta* chi re achi re' ntoc jun aj k'atbel tzij pa kawi', xecha'. ¹⁵ Y xc'ulwachitej c'a chi tek xbetzolin pe riya', tek c'o chic pe ruk'ij ruc'ojlen, y tek c'o chic ri pa ruruwach'ulef, xutek c'a quisiq'uixic (coyoxic) ri rumozos ri ruya'on ca puek chique tek riya' c'a ma jane tibe. Queri' xuben ruma nrajo' nretamaj janipe' puek quich'acon chiquijujunal. ¹⁶ Tek xapon c'a ri nabey mozo ri ruc'ulun ca puek ri nibix mina chare, xubij: Ajaf ri puek ri xaya' ca chuwe riche (rixin) chi c'o nch'ec riq'ui, can xinch'ec wi c'a lajuj chic riq'ui, xcha'. ¹⁷ Y ri achi, rey chic ri tiempo ri', xubij c'a chare ri rumozo: Sibilaj utz ri xaben. Riyit can yit jun utzilaj numozo ri can naben wi ri nibix chawe. Y ruma c'a chi can utz xaben† riq'ui ri juba' ri xinya' ca chawe, wacami c'a nya'

§ 19:12 Mt. 25.14; Mr. 13.34. * 19:14 Jn. 1.11. † 19:17 Mt. 25.21; Lc. 16.10.

lajuj tinamit pan ak'a' riche (rixin) chi nak'et tzij pa quiwi', xcha' ri rey. ¹⁸ Y yac'ari' tek xapon jun chic mozo ri ruc'ulun ca chuka' puek ri nibix mina chare, y xubij: Ajaf, ri puek ri xaya' ca chuwe tek xabe, xinch'ec wu'o' puek más riq'ui, xcha'. ¹⁹ Y ri rey xubij c'a chuka' chare ri jun mozo ri': Ruma c'a chi can utz xaben riq'ui ri juba' ri xinya' ca chawe, wacami c'a nya' wu'o' tinamit pan ak'a' riche (rixin) chi nak'et tzij pa quiwi', xcha' chuka' ri rey chare. ²⁰ Yac'a tek xapon jun chic mozo ri ruc'ulun ca chuka' puek ri nibix mina chare, xubij: Ajaf, ya c'a arajil re' nonjacha' ca chawe. Re puek re' ximpis pa jun su't riche (rixin) chi xinyec. ²¹ Ruma riyin nxibij wi'† chawech. Ruma yit jun c'a'n'laj (c'a'elaj) achi. Riyit xa yit junan riq'ui jun achi ri nberuc'utuj pe rurajil y xa majun puek ruya'on ca chiri'. Y chuka' nawajo' nac'ul ri ntel pe chuwech ri tico'n ri xa ma riyit ta xatico ka, xcha' ri mozo chare ri rey. ²² Y ri rey xubij c'a chare ri mozo ri': Riyit xa yit jun itzel mozo. Ri tzij ri xabij§ yari' ri xtincusaj riche (rixin) chi nk'et tzij pan awi'. Ruma wi can awetaman chi riyin can yin c'a'n'laj (c'a'elaj) achi, chi riyin can nch'ojij wi nurajil ri acuchi (achique) xa majun nyacon ca, y chuka' can nwajo' nc'ul ri ntel pe chuwech ri tico'n ri xa ma yin ta riyin xitico ka; ²³ wi queri' nabij riyit, ¿achique c'a ruma tek ma xaya' ta re nurajil pa banco? Riche (rixin) chi queri' nc'ul ta c'a ri puek ri can wuche (wixin) riyin y nc'ul ta chuka' ral re nurajil re wacami re xitzolin pe, xcha'. ²⁴ Y

† **19:21** Ex. 20.19, 20; 1 S. 12.20; Mt. 25.24, 25; Ro. 8.15; 2 Ti. 1.7; 1 Jn. 4.18; Ap. 21.8. § **19:22** 2 S. 1.16; Job 15.6; Mt. 12.37; Tit. 3.11.

ri rey xubij c'a chique ri yec'o chiri': Tiwelesaj c'a ca la puek pa ruk'a' re itzel mozo re', y tiya' chare ri utzilaj mozo ri c'o chic ri lajuj puek riq'ui. ²⁵ Y ri yec'o chiri' xquibij: Ajaf, pero ri utzilaj mozo c'o chic lajuj riq'ui, xecha'. ²⁶ Pero riya' xubij chique: Riyin nbij c'a chiwe, chi ri c'o q'uiy riq'ui, * xtiya'ox (xtya') más chare y queri' q'uiy ri xtic'oje' riq'ui. Yac'a ri xa juba' oc c'o riq'ui, hasta ri juba' ri' xa xtelex chare. ²⁷ Wacami c'a, que'ic'ama' c'a pe ri ye'etzelan wuche (wixin), y ri ma xe'ajowan ta chi xinoc rey, y chinuwech riyin que'icamisaj wi, xcha' ri rey. Queri' xubij ri Jesús.

Ri xbanatej tek ri Jesús xoc apo pa tinamit Jerusalem

²⁸ Y tek ri Jesús xtane' chubixic re' chiquiwech ri winek, xuchop chic c'a el bey chi xjote' pa Jerusalem,† nabeynek el chiquiwech ri ye rudiscípulos. ²⁹ Y tek xa nakaj chic c'a yec'o wi apo chique ri tinamit Betfagé‡ y Betania, tinamit ri yec'o chunakajal ri juyu' Olivos, ri Jesús xerutek c'a el ye ca'i' chique ri rudiscípulos. ³⁰ Y xubij el chique: Quixbiyín apo chupan la aldea la nitzu' apo chila' y can xu (xe) wi xquixoc apo, xtiwil jun ti alaj bur ri ximil ca chiri' ri can c'a ma jane jun ch'ocolbeyon ta. Tiquira' c'a pe y nic'om c'a pe chuwe. ³¹ Y wi c'o c'a jun xtibin pe chiwe chi achique ruma yixtajin niquir ri ti alaj bur, riyix tibij c'a ca chare chi nic'atzin chare ri Ajaf,§ xe'uche'ex el ruma ri Jesús.

* **19:26** Mt. 13.12; 25.29; Mr. 4.25; Lc. 8.18. † **19:28** Mr. 10.32; Lc. 9.51. ‡ **19:29** Mt. 21.1; Mr. 11.1. § **19:31** Sal. 50.10-12; Mt. 21.2, 3; Mr. 11.2-6.

32 Ri ca'i' discípulos ri xetak el, xebe c'a, y can xquil na wi ri ti alaj bur, can achi'el ri bin el chique ruma ri Jesús. 33 Yac'a tek yetajin chuquiric, ri ye rajaf xquibij pe chique: ¿Achique ruma tek niquir el? xecha' pe.

34 Y ri ye rudiscípulos ri Jesús xquibij c'a ca chique ri ye rajaf ri ti bur: Xa nic'atzin chare ri Ajaf, xecha' ca chique.

35 Y xquic'om pe chare ri Jesús. Y riye' xquiya' c'a chuka' quitziak* chrij ri bur ri', y xquich'ocoba' c'a el ri Jesús chrij.† 36 Y tek benak c'a ri Jesús, ri winek niquiriq'uila‡ c'a ka ri nima'k tak quitziak pa rubey riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij. Y queri' ri niquibanala' ye benak. 37 Yac'a tek xa ye'apon yan apo acuchi (achique) nu chop nixule' wi el ri bey chuwech ri juyu' Olivos, quinojel ri ye tzekelbey riche (rixin) ri Jesús ri ye benak, ruma niqicot ri cánima, xquichop c'a niquirek quichi' chuya'ic ruk'ij ri Dios. Niquiya' c'a ruk'ij ri Dios ruma ye quitz'eton ri milagros ri ye rubanalon ri Jesús. 38 Riye' niqubij c'a: ¡Re Rey re' can banon pe bendecir ruma ri Ajaf Dios, y can pa rubi' ri Ajaf Dios petenak wi! ¡Uxlanibel c'u'x c'a ri chila' chicaj! ¡Jani' na niya'ox (nya') ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ri chila' chicaj!§ yecha'.

39 Y chiri' chiquicojol ri winek, ye benak c'a nic'aj achi'a' fariseos. Y riye' xquibij c'a chare ri Jesús: Tijonel, que'ak'ila' ri ye adiscípulos, xecha' chare.

* 19:35 2 R. 9.13; Mt. 21.7; Mr. 11.7. † 19:35 Jn. 12.14. ‡ 19:36 Mt. 21.8. § 19:38 Sal. 118.26; Zac. 9.9; Mt. 21.9; Lc. 2.14; 13.35.

⁴⁰ Yac'ari' tek ri Jesús xubij chique: Can kitzij c'a nbij chiwe, chi xa ta yetane' ka riye', ye ri abej'* xquebech'o pe riche (rixin) chi niquiya' nuk'ij, xcha' chique ri fariseos.

⁴¹ Y tek nakaj chic c'o wi apo ri Jesús chare ri tinamit Jerusalem, xutz'et c'a apo ri tinamit ri' y xuchop nrok'ej† ruwech, ⁴² y xubij c'a: Riyix ri yixc'o pa Jerusalem, astape' c'a ya k'ij re' nik'ax ta chiwech achique ri niya'o uxlanibel c'u'x chiwe. Pero xa ewatajnech chiwech, y rumari' ma yix-cowin ta nitz'et. ⁴³ Ruma xtapon na k'ij tek xtipe k'axon pan iwi', k'ij tek ri achi'a' ye banoy tak ch'a'oj xquebeyacatej pe chiwij, y xtiquisutij rij ri itinamit y xtiquiben achi'el jun coral chiwij. Xquixquiya' pa quinic'ajal‡ y xquixc'oje' pa tijo pokonal. ⁴⁴ Xtiquikasaj c'a pan ulef ri itinamit iwachibilan riyix. Y chare ri itinamit majun c'a jay ri xtipa'e' ta ca. Ronojel ronojel xquewulex. § Ruma chi can ma xiya' ta pa cuenta chi ri Dios xoka yan iwuq'ui re tiempo re', xcha'.

Tek ri Jesús xerokotaj pe ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj pa rachoch ri Dios

⁴⁵ Y tek ri Jesús aponak chic c'a, Riya' xoc c'a pa rachoch ri Dios ri c'o chiri' pa Jerusalem. Yac'ari' tek Riya' xerokotala' pe* ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj ri chiri' pa rachoch ri Dios. ⁴⁶ Y xubij c'a chuka' chique: Chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij chi ri wachoch, jay riche (rixin)

* **19:40** Hab. 2.11. † **19:41** Os. 11.8. ‡ **19:43** Is. 29.3, 4; Jer. 6.2, 3. § **19:44** 1 R. 9.7, 8; Mt. 24.2. * **19:45** Mt. 21.12.

oración. Yac'a riyix xa achi'el jul quiche (quixin) alek'oma' ibanon chare,† xcha' chique.

47 Y yac'ari' tek ri Jesús k'ij k'ij yerutijoj ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios, chiri' chupan ri rachoch ri Dios. Pero ri principalí' tak sacerdotes ye cachibilan ri aj tz'iba' y ri achi'a' ri can c'o wí quik'ij chupan ri tinamit, niquicanola' c'a achique ta rubanic niquiben riche (rixin) chi queri' niquicamisaj ri Jesús.‡ 48 Y ma niqul ta c'a achique niquiben chare, ruma chi ri winek can benak cánima chirac'axaxic ri nubij ri Jesús chique.

20

Yec'o ri yec'utun chare ri Jesús chi achique xya'o k'atbel tzij pa ruk'a'

1 Y xbanatej c'a chi jun chique ri k'ij tek ri Jesús c'o ri pa rachoch ri Dios ntajin nuc'ut y nutzizoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chiquiwech ri winek, yac'ari' tek ri principalí' tak sacerdotes, ri aj tz'iba' ye cachibilan ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij xe'oka* riq'ui ri Jesús. 2 Y ri achi'a' ri' xquibij c'a chare ri Jesús: Tabij c'a chake: ¿Achique chi k'atbel tzij c'o pan ak'a'† riche (rixin) chi xe'awokotaj el ri winek ri yec'ayin wawe' pa rachoch ri Dios? ¿Y achique chuka' xya'o ri k'atbel tzij ri' pan ak'a' chi ye'abanala' quere'? xecha' chare.

3 Y ri Jesús xubij c'a chique: Riyin c'o c'a chuka' jun ri nwajo' nc'utuj chiwe. Tibij c'a chuwe: 4 ¿Ri

† 19:46 Sal. 93.5; Jer. 7.11. ‡ 19:47 Mr. 11.18; Jn. 7.19; 8.37.

* 20:1 Mt. 21.23. † 20:2 Hch. 4.7; 7.27.

Juan xtak pe ruma ri Dios riche (rixin) chi xeruben bautizar ri winek? ¿O xa ye ri winek xebin chare chi xuben queri'? xcha' ri Jesús.

⁵ Yac'a ri principali' tak sacerdotes, ri aj tz'iba' y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, xquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a xtikabij chare wacami? xecha' ka. Ruma wi nikabij chi ri Juan ya ri Dios ri takayon pe, ri Jesús xa xtubij c'a chake chi achique c'a ruma tek ma xinimaj ta ri xubij. ⁶ Y wi nikabij chi xa winek xebin chare ri Juan chi xuben queri', xquepe quinojel ri winek y xkojquiq'uek chi abej. Ruma chi ri winek can quetaman wi chi ri Juan can jun chique ri profetas[†] ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios, xecha' c'a ka chiquiwech.

⁷ Yac'ari' tek xquibij apo chare ri Jesús chi ma quetaman ta achique xbin chare ri Juan chi xeruben bautizar ri winek.

⁸ Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri': Ruma c'a chi riyix ma xixcowin ta xibij chuwe, queri' c'a chuka' riyin ma xtinbij ta chiwe achique yayon k'atbel tzij pa nuk'a' chi yicowin yenbanala' quere',§ xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chiquij ri itzel tak kajoy ulef

⁹ Y ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel tzij chique ri winek, y xubij c'a: Xc'oje' c'a jun achi ri xutic ruwech ri rulef riq'ui uva. Y c'ac'ari' xuya' ca pa kajic chique ca'i' oxí' mozos. Y riya' xbe el riche (rixin) q'uiy tiempo.* ¹⁰ Y ri rajaf ri ulef ri' xutek c'a jun rumozo quiq'ui ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef, tek can ruk'ijul chic riche (rixin) chi niquiya'

[†] 20:6 Mt. 14.5; 21.26. § 20:8 Job 5.12, 13. * 20:9 Mt. 21.33; Mr. 12.1.

ri uva kajbel riche (rixin) ri ulef. Yac'a tek xapon ri mozo quiq'ui ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef, ri kajoy tak ulef ri' xquichop c'a ri mozo y xquich'ey, y majun c'a uva xquiya' el chare.† 11 Y ri rajaf ri ulef xutek chic jun rumozo chuc'amaric ri uva kajbel riche (rixin) ri ulef. Pero ri achi'a' kajoy tak ulef xa xquichop y xquich'ey. Q'uiy c'a pokon ri xquibanala' y xquibila' el chare, y majun chuka' uva kajbel riche (rixin) ri ulef xquiya' ta el chare. 12 Yac'a ri rajaf ri ulef xutek chic c'a el jun rumozo chuc'amaric ri uva kajbel riche (rixin) ri ulef, pero can queri' chuka' xuc'ulwachij. Xquisocola', y c'ac'ari' xcokotaj el.‡

13 Y pa ruq'uisbel c'a, ri rajaf ri ulef xuch'ob ka: ¿Achiq'ue c'a xtintek el? xcha'. Y riya' c'o c'a jun ruc'ajol ri sibilaj nrajo', y yac'ari' ri xutek el chuc'amaric ri kajbel riche (rixin) ri ulef.§ Ruma ri rajaf ri ulef ri' xuch'ob chi ri achi'a' ri ye kajayon ri rulef, riq'ui juba' can xqueniman wi chare ri ruc'ajol tek xtiquitz'et chi can ya riya' ri napon quiq'ui. 14 Yac'a ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef, can xu (xe) wi xquitz'et chi ya ri ruc'ajol ri rajaf ri ulef* ri xapon, xquibila' c'a chiquiwech: Yare' ri xtoc ca rajaf ronojel re ulef re kakajon. Wacami quixam pe, tikacamisaj riche (rixin) chi queri' re ulef re' ntoc ca kiche (kixin) riyoj, xecha'. 15 Y can queri' wi c'a xquiben. Xquelesaj c'a el ri c'ajolaxel chiri' chupan ri rulef y xquicamisaj.† Yac'ari' tek ri Jesús xubij: ¿Achiq'ue cami xtuben ri rajaf ulef chique ri

† 20:10 2 R. 17.13, 14; 2 Cr. 36.15, 16; Hch. 7.52. ‡ 20:12 Neh.

9.29, 30. § 20:13 Jn. 3.16; Ro. 8.3; Ga. 4.4. * 20:14 Is. 9.6; Col.

1.15, 16; He. 1.2. † 20:15 Hch. 3.15; 1 Co. 2.8.

achi'a' kajoy tak ulef? ¹⁶ Ri rajaf ri ulef xtipe c'a y xquerucamisaj ri kajoy tak ulef ri' y ri rulef xtuya' chic ca pa kajic chique nic'aj chic, xcha' ri Jesús. Tek ri winek quic'axan chic ka ri c'ambel tzij ri', xquibij: Dios ta c'a xkojto'o chi man ta xtibanatej queri', xecha'.

¹⁷ Y ri Jesús xerutzu' c'a ri winek, y xubij: ¿Achique camí ntel wi chi tzij ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca? Tek nubij: C'o c'a jun abej ri ma xka ta chiquiwech chi xquicusaj ri nic'aj aj banoy tak jay. Pero re abej re' xa can c'o wi xucusan chare ri xquina riche (rixin) ri jay, riche (rixin) chi ri jay ri' ma nitzak ta. †

¹⁸ Y xabachique c'a winek ri xtitzak chuwech re jun abej re', can xtuquiraj ri' chuwech. Y xabachique c'a winek ri xtika ri abej ri' chrij, can xtic'ajtej § c'a, xcha' ri Jesús.

Tek xc'utux chare ri Jesús wi utz o ma utz ta chi nitoj ri alcawal

¹⁹ Y ri principali' tak sacerdotes, y ri aj tz'iba', can yac'ari' tek riye' can ta c'o xcajo' chi xquichop ta el ri Jesús, ruma xquinabey chi ri achi'a' kajoy tak ulef ri xerunataj chupan ri c'ambel tzij, xa chiquij riye' xch'o wi. Pero ma xquichop ta el, ruma niqixibij qui' chiquiwech ri winek ri yec'o riq'ui. Y xebe. ²⁰ Y ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' ri' xequitek c'a pe nic'aj chic achi'a' ri can choj ri quic'aslen nik'alajin, pero xa ma ye que ta ri'. Queri' xquiben ruma chi can nicajo'

† **20:17** Sal. 118.22; Mt. 21.42; 1 P. 2.7. § **20:18** Is. 8.15; Dn. 2.34, 35; Mt. 21.44.

chi ri Jesús nitzak ta pa quik'a' riq'ui ri ch'abel ri nubij.* Y wi can nika c'a pa quik'a', niquiya' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij. ²¹ Y riche (rixin) c'a chi nitzak ta ri Jesús pa quik'a', ri achi'a' ri' xquic'utuj c'a chare: Riyit ri can yit jun Tijonel, riyoj can ketaman wi chi can kitzij ri natzijoj.† Ma naxibij ta awi' chuwech jun winek, astape' c'o ruk'ij. Y can nac'ut wi ri bey riche (rixin) ri Dios chiquiwech ri winek. ²² ¿Achique nabij riyit? ¿La ruc'amon camí chi nikatoj ri alcawal ri nubij ri César ri c'o chi nikatoj, o xa ma ruc'amon ta? xecha' chare ri Jesús.

²³ Yac'a ri Jesús can retaman wi c'a ri niquich'ob chrij. Rumari' Riya' xubij c'a chique: ¿Achique c'a ruma riyix nitij ik'ij riche (rixin) chi yinitojtobej? ²⁴ Tic'utu' c'a pe jun puek, xcha'. Y ri Jesús xuc'utuj c'a: ¿Achoj ruwachbel la'? ¿Y ahoj rubi' chuka' la c'o chuwech la puek? xcha' chique. Y riye' xquibij chare: Riche (rixin) ri César, xecha'.

²⁵ Y ri Jesús xubij c'a chique: Can tiya' c'a chare ri César ri can riche (rixin) wi ri César. Y can tiya' c'a chare ri Dios, ri can riche (rixin) wi ri Dios, xcha' chique.

²⁶ Y ri achi'a' ri xec'utun chare ri Jesús, man c'a xech'acon ta chrij chiquiwech ri winek, ruma chi ri Jesús ronojel tzij pa ruchojmil c'a yerubila' chique. Y ri achi'a' ri' can xquimey c'a tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús chique. Y rumari' ma xech'o ta chic apo.

Ri saduceos c'o xquic'utuj chrij ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki'

* 20:20 Mt. 22.15. † 20:21 Mt. 22.16; Mr. 12.14.

27 Y yac'ari' tek nic'aj chique ri achi'a' saduceos xe'apon riq'ui ri Jesús ruma c'o nica'jo' niquic'utuj chare. Ri achi'a' ri' ma niquinimaj ta c'a chi ri caminaki' can xquec'astej† chic pe. Y rumac'ari' riye' xquibij chare ri Jesús: 28 Riyit ri can yit jun Tijonel, c'o c'a jun ri nikajo' nikac'utuj chawe. Ri Moisés can rutz'iban wi c'a ca chake chi tek jun achi nicom el y majun ralc'ual nic'oje' ca riq'ui ri rixjayil, can jun c'a rach'alal ri achi ri' c'o chi nic'ule' riq'ui ri ixok ri xmalcanij ca, riche (rixin) chi queri' yec'oje' ta ralc'ual riq'ui ri ixok ri'. Y ri nabey ti c'ajol (ala') ri nalex ntoc ralc'ual ri caminek chic el. § 29 Y riye' xquibij c'a: Xec'oje' c'a ye wuku' achi'a' cach'alal qui'. Y xbanatej c'a chi ri nimalaxel xc'ule', pero ri achi ri' xcom el, y majun ralc'ual xc'oje' ta ca. 30 Xpe ri ruca'n achi, ri rach'alal ca ri achi ri caminek chic el, xc'ule' c'a riq'ui ri malca'n ixok. Pero chuka' ri achi ri' xcom el, y majun ralc'ual xc'oje' ta ca. 31 Ri rox achi xc'ule' c'a chuka' riq'ui ri malca'n ixok, pero can achi'el ri xquic'ulwachij el ri ye ca'i' nabey rach'alal, can queri' c'a chuka' xuc'ulwachij el riya'. Y chi ye wuku' achi'a' cach'alal qui' queri' xquic'ulwachila' el. Y majun c'a chique ri ye wuku' achi'a' ri' ri xec'oje' ta ca ralc'ual. 32 Y pa ruq'uisbel xcom chuka' el ri ixok.

33 Y ri achi'a' saduceos xquibij c'a chare ri Jesús: Riyit nabij chi xtapon na jun k'ij tek ri caminaki' xquec'astej pe. Tek xtapon c'a ri k'ij ri', ¿achoj rixjayil c'a xtoc wi ri ixok ri'? Ruma chi ye wuku' achi'a' cach'alal qui' xec'oje' riq'ui, xecha' chare.

† 20:27 Mt. 22.23; Mr. 12.18; Hch. 4.1, 2; 23.6. § 20:28 Gn. 38.8; Dt. 25.5.

34 Y ri Jesús can yac'ari' tek xubij chique: Chuwech re ruwach'ulef, ri achi nic'oje' rixjayil y ri ixok nic'oje' rachijil ruma c'a c'o na c'ulanen nibanatej. 35 Yac'a ri ye caminek chic el ri can ruc'amon (takal chiquij)* chi yebe chila' chicaj, tek xtapon ri k'ij chi xquec'astej el chiquicojol ri caminaki', ri achi ma xtic'oje' ta chic rixjayil y ri ixok ma xtic'oje' ta chic rachijil, ruma can majun chic c'ulanen xtibanatej. 36 Y chuka' ri camic can ma xtapon ta chic quiq'ui, ruma xque'oc achi'el ri ángeles† y chuka' ye ralc'ual ri Dios ruma ye c'astajnek chic el. 37 Yac'a ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki', can c'o wi.‡ Ri Moisés rutz'iban ca chupan ri ruch'abel ri Dios, tek riya' xutz'et chi nic'at ri juwi' k'ayis ri c'o ruq'uixal, y xrac'axaj tek xubij ri Ajaf Dios: Yin c'a riyin ri ru-Dios ri Abraham, ri ru-Dios ri Isaac, y ri ru-Dios chuka' ri Jacob,§ xcha'. 38 Ruma ri Dios ma Dios ta quiche (quixin) caminaki', xa can Dios quiche (quixin) ri can c'o quic'aslen. Rumac'ari' chuwech ri Dios riye' can ye q'ues wi.*

39 Y yec'o c'a nic'aj chique ri aj tz'iba' ri xquibij chare ri Jesús: Tijonel, can kitzij wi ri xabij, xecha' chare.

40 Y yac'ari' tek can majun chic ri xbano cowil chi c'o ta ri xquic'utuj apo chare ri Jesús.†

Ri niquich'ob ri aj tz'iba' chrij ri Cristo

* 20:35 2 Ts. 1.5; Ap. 3.4. † 20:36 Mt. 22.30; Mr. 12.25; Ro. 8.23; 1 Jn. 3.1, 2. ‡ 20:37 He. 11.19, 35. § 20:37 Ex. 3.6; Hch. 7.32. * 20:38 Sal. 16.5-11; 73.23-26; Jn. 11.25; Ro. 4.17; 2 Co. 13.4. † 20:40 Mt. 22.46; Mr. 12.34.

41 Yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a chique: ¿Achique c'a ruma tek ri winek niqubij chi ri Cristo xa choj jun ralc'ual ca ri rey David?† 42 Tek xa can ya ri rey David tz'ibayon ca chupan ri wuj ri Salmos rubi', tek xubij:

Ri Dios xubij chare ri Wajaf:
Catz'uye' re pa wajquik'a',

43 c'a ya tek xquenya' na pan ak'a' pan awaken ri ye'etzelan awuche (awixin).§

Queri' ri rutz'iban ca.

44 Y wi ri rey David Wajaf xcha' chare ri Cristo, ¿achique c'a ruma tek ri winek niqubij chi ri Cristo xa choj jun ralc'ual ca ri rey David? xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuk'alajsaj ri achique chi mac yetajin chubanic ri aj tz'iba'

45 Y quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' chiri', xquic'axaj tek ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: 46 Man c'a tiben ta achi'el niqubien ri achi'a' ye aj tz'iba'. Ruma riye' sibilaj nika chiquiwech niqucusaj tukutek tak tziek,* riche (rixin) chi queri' nitz'et chi can c'o quik'ij. Sibilaj chuka' nika chiquiwech chi niya'ox (nya') rutzil tak quiwech† ri pa tak c'aybel. Y ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, can ya c'a ri nabey tak ch'aquet yequicanola', riche (rixin) chi queri' nibix chi riye' c'o quik'ij. Y can queri' chuka' yequibanala' ri pa nima'k tak wa'in. 47 Y yequelesala' chuka' ronojel quicosas ri malcani' tak ixoki'. Y xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi can quenimex chi riye' can ye

† 20:41 Mt. 22.42-45; Mr. 12.35. § 20:43 Sal. 110.1. * 20:46 Mt. 23.5. † 20:46 Lc. 11.43.

utzilaj tak winek, yeyaloj tek niquben orar. Pero riye' can xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika pa quiwi', ruma sibilaj q'uiy quimac,† xcha' ri Jesús.

21

Ri ofrenda ri xuya' ri malca'n ixok

¹ Ri chiri' c'a ri pa rachoch ri Dios, ri Jesús xerutz'et c'a chi ri winek beyoma' niqiyala' ca ofrenda ri acuchi (achique) niyalox wi ca ri ofrenda chiri' pa rachoch ri Dios.* ² Y queri' c'a chuka' xutz'et chi jun malca'n ixok ri can nik'alajin chi ma beyon ta, xuya' ca ca'i' tak puek† ri ma rubanon ta ni jun centavo. ³ Y tek ri Jesús xutz'et ri jun malca'n ixok ri', xuc'ut c'a chiquiwech ri ye rudiscípulos, y xubij chique: Can kitzij c'a nbij chiwe, chi riyin ntz'et chi xa ya la ixok la' ri xya'o ca más q'uiy† que chiquiwech quinojel ri ye yayon ca puek. ⁴ Ruma riya', astape' xa ti meba', xa can xuya' c'a ca ronojel ri c'o riq'ui, astape' xa can yari' nic'atzin chare riche (rixin) chi nutzukbej ri'. Yac'a ri beyoma', astape' sibilaj q'uiy puek xquiyala' ca, xa juba' oc chare ronojel ri beyomel ri c'o quiq'ui ri xquiyala' ca, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xubij yan apo ri xtiban chare ri rachoch ri Dios

⁵ Y yec'o c'a ri quichapon tzij chrij achique rubanic ri rachoch ri Dios.§ Y niqubila' c'a chi sibilaj jabel rubanic, chi ruyon jabel tak abej ri ye ucusan chare, y chi ronojel ri wikbel, ruyon

† 20:47 Mt. 23.14. * 21:1 Mr. 12.41. † 21:2 Mt. 12.42. † 21:3 Pr. 3.9; 2 Co. 8.12. § 21:5 Mt. 24.1; Mr. 13.1.

ofrenda quiche (quixin) ri winek, xecha'. Y ri Jesús xubij c'a chique: ⁶ Xtapon na jun k'ij tek ronojel re nitz'et wawe' xquewulex y majun chic ri xtipa'e' ta ca. Ronojel re nima'k tak abej re ye ucusan chare re jay re', xa can xquewulex c'a pe. Can majun c'a abej ri xtic'oje' ta ca achi'el la rubanon wacami,* xcha' chique.

Ri xquebanatej yan tek can c'a ma jane niq'uis ta re tiempo re kachapon

⁷ Y ri discípulos xquic'utuj c'a chare ri Jesús: Tijonel, ¿ajan (jampe') c'a xtic'ulwachitej ri xabij yan ka chrij ri rachoch ri Dios? ¿Y achique c'a retal nibanatej tek xa yec'ulwachitej yan ri'? xecha'.

⁸ Y ri Jesús xubij chique: Can jabel c'a tichajij iwi' riche (rixin) chi ma xquixk'olotej ta.† Ruma can ye q'uiy ri xquepe y xtiquibila': Yin c'a riyin ri Cristo, xquecha'. Ya tiempo re' xoka, xquecha'. Yac'a riyix ma que'inimaj ta, ni ma que'itzekelbej ta chuka'. ⁹ Y tek xtiwac'axala' c'a chi yec'o ruwach'ulef ri c'o ch'a'oj ntajin chiquicojol o ri winek yeyacatej chiquij ri aj k'atbel tak tzij pa quitinamit, man c'a tixibij ta iwi', ruma nabey can c'o chi nibanatej na queri', pero xa ma ya ta ri' ri ruq'uisbel tak k'ij chare re ruwach'ulef.

¹⁰ Y ri Jesús xubij c'a chuka': Jun tinamit xtiyacatej c'a el chi nberubana' ch'a'oj riq'ui jun chic tinamit. Yec'o c'a chuka' nima'k tak ruwach'ulef ri xqueyacatej c'a el chi nbequibana' ch'a'oj quiq'ui nic'aj chic nima'k tak ruwach'ulef.‡ ¹¹ Xquepe

* **21:6** 1 R. 9.7-9; Is. 64.10, 11; Lm. 2.6-8; Ez. 7.20-22; Mi. 3.12.

† **21:8** Mt. 24.4; Mr. 13.5; 2 Co. 11.13-15; Ef. 5.6; 2 Ts. 2.3; 2 Ti. 3.13; 1 Jn. 4.1; Ap. 12.9. ‡ **21:10** Mt. 24.7.

nima'k tak silonel, xabachique lugar chare re ruwach'ulef, xquepe wayjal y yabil. Xtuya' c'a jun nimalaj xibinri'il ri xquebanatej y xquetz'etetej chuwech ri caj ri majun bey ye tz'eton ta.

¹² Y tek ma jane nibanatej ta ronojel ri', riyix xquixchapatej y xtiban c'a chiwe chi xtik'axaj tijo pokonal ruma ri ruch'abel ri Dios. Xquixuc'uex c'a chiquiwech ri principali' ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Xquixtz'apix pa cárcel. Xquixuc'uex chiquiwech aj k'atbel tak tzij; chiquiwech reyes§ y nic'aj chic aj k'atbel tak tzij. Ronojel c'a ri' xtic'ulwachila' ruma ic'uan ri nubi' riyin.* ¹³ Y tek queri' c'a xtiban chiwe cuma ri winek, yac'ari' tek xquixcowin xquinik'alajsaj chiquiwech.† ¹⁴ Y can tic'oje' c'a pa tak iwánima chi ma rajawaxic ta chi nich'ob más‡ achique chi ch'abel ri c'o chi xtibij riche (rixin) chi nito' iwi', ¹⁵ ruma can yin c'a riyin ri xquiya'o ch'abel chiwe. Y xtinya' chuka' na'oj chiwe riche (rixin) chi queri', riq'ui ri na'oj ri' xtik'il quichi'§ ri ye'etzelan iwuche (iwixin). ¹⁶ Y xquixjachalox c'a pa quik'a' ri ye'etzelan iwuche (iwixin). Y riq'ui juba' hasta ri ite'itata', ri iwach'alal o can ye ri iwachibil ri xquejacho iwuche (iwixin). Y yec'o c'a jojun chiwe riyix ri can xquecamisex.* ¹⁷ Xa can xquixetzelex wi c'a cuma quinojel, ruma icukuban ic'u'x wuq'ui† riyin. ¹⁸ Pero man c'a tixibij ta iwi', ruma ri Dios can yixruchajij yixruwaraj, y ni xa ta jun ti rusal

§ 21:12 Hch. 25.23. * 21:12 Jn. 15.20; Ap. 2.10. † 21:13 Fil. 1.28. ‡ 21:14 Mt. 10.19. § 21:15 Hch. 6.10. * 21:16 Hch. 7.59; 12.2. † 21:17 Mt. 10.22; 2 Ti. 3.12.

iwi' ri xtitzak ta ca chak ta queri'. † 19 Y riq'ui c'a ronojel coch'oníc, § xtiwil c'a ri utzilaj c'aslen ríche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

20 Y tek xtitz'et c'a chi ri tinamit Jerusalem sutin chic rij cuma achi'a' ye banoy tak ch'a'oj, tiweta-maj c'a ri' chi xa juba' chic tiempo nrajo' ríche (rixin) chi ri tinamit xtiwulex.* 21 Rumari', riyix ri yixc'o pa ruwach'ulef Judea, quixanmej c'a el y je'iwewaj iwi' ri pa tak juyu'. Y wi pa tinamit Jerusalem yixc'o wi, quixanmej c'a pe chupan. Y wi pa tak juyu' yixc'o wi, man chic c'a quixtazolin ta apo ri pa tinamit. 22 Ruma tek xtapon c'a ri k'ij ríche (rixin) ri tijoj pokonal, yac'ari' tek ri tinamit ri' xtuc'ul rutojbalil ronojel ri ye rubanalon pe, y can xtibanatej c'a ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios. † 23 Yac'a ri ixoki' ri coyoben chic alanen, y ri ixoki' ri xa c'a yetz'uman na ri tak cal, juyi' c'a oc quiwech tek xtapon ri k'ij ri'. Ruma chi chupan ri k'ij ri' can xtik'ax ruwi' ri tijoj pokonal ri xtipe pa ruwi' re ruwach'ulef, y can xtika wi c'a ri royowal ri Dios pa ruwi' re tinamit re'. 24 Sibilaj ye q'uiy c'a winek ri xquecamisex tzan espada cuma ri achi'a' ye banoy tak ch'a'oj. Y ri nic'aj chic chique ri winek xque'uc'uex preso cuma ri achi'a' ye banoy ch'a'oj. Xque'uc'uex c'a pa nic'aj chic ruwach'ulef. Y re tinamit Jerusalem xtixak' c'a chi aken cuma winek ri xa ma ye israelitas ta, c'a ya tek xtitz'aket na ri tiempo † ri xtic'oje' pa quik'a'.

Ri xquebanatej tek xa nipe yan ri Jesús

† 21:18 Mt. 10.30. § 21:19 Ro. 5.3; Stg. 1.3. * 21:20 Mt. 24.15.

† 21:22 Dn. 9.26, 27. † 21:24 Dn. 9.27; Ro. 11.25.

25 Y q'uiy c'a ri majun bey ye banatajneq ta y majun bey ye tz'eton ta ri xquec'ulwachitej chuwech ri k'ij, ri ic' y ri ch'umila'. Y ri winek c'a ri yec'o chuwech re ruwach'ulef ma xtiquil ta chic achique xtiquiben, xa xtisach quic'u'x ruma chi ri mar, can xtik'ax c'a ruwi' xtik'ajan, ruma sibilaj xtibolko't ri ruwi' ya'. 26 Y ri winek ruma chi can coyoben c'a ri achique xtic'ulwachitej chuwech re ruwach'ulef, xtipec quicamic ruma ri xibinri'il ri'. Ruma hasta ronojel ri nimalaj tak uchuk'a' ri yec'o chila' chicaj xquesilon§ na ruma ri ruchuk'a' ri Dios. 27 Y yac'ari' tek xquinitz'et riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol,* chi yin petenak pa jun sutz',† riq'ui chic nimalaj wuchuk'a' y riq'ui chuka' jun nimalaj nuk'ij nuc'ojlen, xcha' ri Jesús. 28 Y riyix, tek xtitz'et chi ronojel ri' yec'ulwachitej chic, quixquicot y tic'oje' el más iwuchuk'a', ruma chi can napon yan ri k'ij riche (rixin) chi yixcolotej el chuwech ronojel tijo pokonal riche (rixin) re ruwach'ulef, xcha' ri Jesús.

29 Y yac'ari' tek Riya' xubij chuka' jun c'ambel tzij chique: Titzu' na pe' ri juwi' che' ri higo‡ rubi'. O xabachique chic chi che'. 30 Tek xa can niquichop yeq'uiy pe ri ruxak, iwetaman c'a ri' chi ya xa nik'ax yan ruk'ijul ri sak'ij.§ 31 Y quec'ari' tek xtitz'et chi yec'ulwachitej chic y yebanatej chic ronojel ri xinbij yan ka, tiwetamaj c'a ri' chi xa noka yan ri rajawaren ri Dios.

§ 21:26 Mt. 24.29. * 21:27 Ap. 14.14. † 21:27 Hch. 1.9, 11; Ap. 1.7. ‡ 21:29 Mr. 13.28. § 21:30 Ri español nubij chi ri sak'ij xa nakaj chic c'o wi pe. Queri' nubij ruma chi quela' pan Israel ri “verano” xa yari ruk'ijul ri job.

³² Y tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe re wacami: Ronojel ri' xtic'ulwachitej, tek c'a ma jane queq'uis ta el ri winek riche (rixin) re tiempo re kachapon. ³³ Y re ruwach'ulef y ri caj xa xquek'ax. Yac'a ri nuch'abel ma xtiq'uis ta chak que ta ri', xa can xtibanatej na wi ri nubij.

³⁴ Y tichajij c'a ri ic'aslen. Ma xaxu (xaxe) ta wi chrij ri wa'in tibe wi ri iwánima, y tichajij ri ic'aslen chi ma quixk'aber ta;* y chuka' ma xaxu (xaxe) ta wi ri nic'atzin chiwe chuwech re ruwach'ulef ri nich'ob, y xa c'a tek xtina',† xa yari' xoka ri k'ij riche (rixin) chi riyin xquinoka.

³⁵ Queri' nbij chiwe ruma xa xtoka achi'el tika jun trampa. Queri' rubanic tek xtoka pa quiwi' quinojel ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef.

³⁶ Rumac'ari' can quiniwoyobej apo chi pak'ij chi chak'a' y ma quixwer ta ka. Y chuka' can tibana' orar,‡ riche (rixin) chi yixcolotej chuwech ronojel ri tijoj pokonal ri xtipe pa ruwi' re ruwach'ulef, y riche (rixin) chuka' chi utz yixapon c'a chinuwech riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol,§ xcha' ri Jesús chique ri ye rudiscípulos.

³⁷ Y ri pak'ij, ri Jesús nic'oje' c'a chiri' pa rachoch ri Dios, yerutijoj ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios. Y ri chak'a' nibe el y nbec'oje' ri pa juyu' ri Olivos* rubi'. ³⁸ Y ruma c'a chi ri Jesús nutzijoj ri ruch'abel ri Dios ri chiri' pa rachoch ri Dios, can ye q'uiy c'a winek ri ye'apon nimak'a' yan riche (rixin) chi

* **21:34** Ro. 13.13. † **21:34** 1 Ts. 5.2; 2 P. 3.10; Ap. 3.3. ‡ **21:36** Mt. 25.13; Mr. 13.33; Lc. 18.1; Ef. 6.18. § **21:36** 1 Jn. 2.28.

* **21:37** Lc. 22.39; Jn. 8.1, 2.

niquic'axaj.†

22

Tek ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' xquich'ob yan apo chi niquicamisaj ri Jesús

¹ Y tek xa nakaj chic c'a ri quinimak'ij ri israelitas ri nibix pascua chare, jun nimak'ij tek niqutij caxlan wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui, ² can yac'ari' tek ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' niquich'obola' c'a achique ta rubanic niquben riche (rixin) chi queri' niquicamisaj ri Jesús.* Queri' niquben ruma xa quixibin qui' chiquiwech ri winek.

³ Y ri Judas ri jun chique ri cablajuj rudiscípulos ri Jesús, ri xbix chuka' Iscariote chare, can oconek chic ri Satanás pa ránima. ⁴ Rumari' ri Judas xbe c'a quiq'ui ri principali' tak sacerdotes y quiq'ui chuka' ri c'o quik'ij chique ri ye chajinel ri chiri' pa rachoch ri Dios, y xch'o quiq'ui chrij chi achique rubanic xtuben riche (rixin) chi nujech ri Jesús pa quik'a'. ⁵ Y riye' can sibilaj xequicot tek xquic'axaj ri', y xquitzuj (xquisuj) puek chare.† ⁶ Y ri Judas xubij c'a chique chi can xtujech ri Jesús pa quik'a'. Y xuchop c'a ruch'obic chi achique ta rubanic nuben chi xtujech pa quik'a' ri achi'a' ri', y xuch'ob chi nujech tek majun winek quimolon ta qui' riq'ui ri Jesús.‡

Tek ri Jesús xutiquiriba' ca rubanic ri lok'olaj wa'in, riche (rixin) chi ninatabex ri rucamic

† **21:38** Hag. 2.7; Mal. 3.1. * **22:2** Sal. 2.2; Jn. 11.47. † **22:5** Zac. 11.12; 1 Ti. 6.10. ‡ **22:6** Mt. 26.5; Mr. 14.2.

⁷ Tek xapon ruk'ijul ri nimak'ij, tek ri israelitas niquitij ri caxlan wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui, y tek yecamisex chuka' ri tak carne'l riche (rixin) ri pascua, § ⁸ ri Jesús xerutek c'a el ri Pedro y ri Juan, y xubij c'a el chique: Quixbiyin y tibana' ruchojmil ri xtikatij chupan re pascua re'.

⁹ Y ri ca'i' discípulos xquic'utuj c'a chare: ¿Acuchi (achique) c'a nawajo' chi nikaben wi ruchojmil? xecha'.

¹⁰ Y ri Jesús xubij chique: Tek xquixapon ri pa tinamit Jerusalem, xtitz'et c'a chi c'o jun achi ri ruc'amom pe ya' pa jun cucu'. Titzekelbej c'a el ri achi ri' c'a achique jay xtoc wi. ¹¹ Y tibij c'a chare ri tata'aj chupan ri jay ri': Ri Katijonel rubin c'a pe: ¿Acuchi (achique) c'o wi jun jay ri jamel chare ri awachoch ri utz riche (rixin) chi nben ri wa'in riche (rixin) re pascua ye wachibilan ri nudiscípulos? quixcha' chare. ¹² Y ri rajaf ri jay xquixruc'uaj c'a pa jun ruca'n tanaj (wik) chare ri jay. Y chirí' c'o jun nimajay ri chojmirisan chic rupan. Ya ri chirí' tibana' wi ruchojmil ri xtikatij chupan re pascua, xe'uche'ex el.

¹³ Y ri ca'i' discípulos xebe c'a. Y can achi'el ri rubin el ri Jesús chique, can queri' ri xbanatej. Y riye' can xquiben wi c'a ruchojmil ronojel ri nic'atzin chare ri wa'in chupan ri pascua ri'.

¹⁴ Y tek xapon c'a ri hora, ri Jesús y ri cablajuj apóstoles xetz'uye' apo ri pa mesa.* ¹⁵ Y ri Jesús xubij c'a chique: Can nrayin pe chi tek c'a ma jane yinapon ta chuwech ri camic, junan nikaben re jun wa'in riche (rixin) re jun pascua re'. ¹⁶ Ruma

§ 22:7 Mt. 26.17; Mr. 14.12. * 22:14 Mt. 26.20.

can nbij wi c'a chiwe, chi majun bey xtinben ta chic re wa'in re', c'a ya tek banatajneq chic ronojel pa rajawaren ri Dios ri nuc'ut re jun wa'in re'. Can c'a yac'ari' tek xtinben chic re wa'in re'.

¹⁷ Y ri Jesús xuchop c'a jun vaso ri c'o ruya'al uva chupan, y tek rumatioxin chic chare ri Dios, xubij: Tikumu' c'a ca chi'iwonojel. ¹⁸ Ruma can nbij wi c'a chiwe, chi can c'a ya tek c'o chic na ri rajawaren ri Dios, can yac'ari' tek xtinkum chic jun bey ri ruya'al uva,† xcha'.

¹⁹ Y queri' c'a chuka' xuc'om apo jun caxlan wey, y tek rumatioxin chic chare ri Dios, c'ac'ari' xuwech'ela' ri caxlan wey ri' y xuya' chique ri rudiscípulos y xubij: Yac'are' ri nuch'acul ri xtijach pa camic, riche (rixin) chi yixcolotej.‡ Tibana' c'a re' riche (rixin) natabel wuche (wixin) riyin.

²⁰ Y tek ye waynek chic, ri Jesús xuchop c'a chuka' ri vaso ri c'o ruya'al uva chupan, y xubij: Re ruya'al uva re', yac'are' ri nuquiq'uel§ ri xtibiyin tek xquicamisex. Riq'ui c'a ri xtibiyin ri nuquiq'uel, can yac'ari' tek xtic'achoj ri c'ac'ac'trato ri rajowan pe ri Dios chi nuben quiq'ui ri winek. Ri nuquiq'uel ri xtibiyin, iwuma riyix riche (rixin) chi yixcolotej.

²¹ Y wacami c'a, ri achi ri xquijacho el pa quik'a' ri winek, can c'o c'a pe wuq'ui re pa mesa.* ²² Can tiwac'axaj c'a re nbij chiwe, chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalax chicojol, can xquicamisex na wi, ruma

† **22:18** Jue. 9.13; Sal. 104.15; Is. 24.9; 25.6; 55.1; Zac. 9.15; Mt. 26.29; Mr. 14.25. ‡ **22:19** 1 Co. 11.24. § **22:20** 1 Co. 10.16.

* **22:21** Sal. 41.9; Mr. 14.18; Jn. 13.21, 26.

can yare' ri ruch'obon pe ri Dios chi nibanatej.†
 Pero juyi' c'a ruwech ri xtijacho el wuche (wixin),
 xcha' ri Jesús.

23 Y yac'ari' tek ri ye rudiscípulos ri Jesús
 niqubila' ka chiquiwech chi achique cami ri xti-
 jacho el riche (rixin) ri Jesús.

*Ri nrajo' chi nic'oje' ruk'ij, querunimaj querilij ri
 nic'aj chic*

24 Y ri discípulos ri' xquichop c'a yech'ojin pa
 ruwi' chi achique ri más nim ruk'ij chiquicojol
 riye'.‡ 25 Yac'a ri Jesús xa xubij chique: Ri aj k'atbel
 tak tzij riche (rixin) re ruwach'ulef,§ ruma can
 c'o quik'atbel tzij pa quiwi' ri winek, rumari' can
 niquina' chi can yec'a riye' ri ye c'ajaf ri winek, y
 nicajo' chi nibix chique chi ye aj banoy tak utzil.
 26 Yac'a ri chicojol riyix jun wi chic. Ruma ri nrajo'
 chi nic'oje' ruk'ij chicojol, xa tubana' chi ya riya'
 ri más co'ol que chiquiwech ri nic'aj chic. Y ri
 nrajo' chi ntoc jun c'amol bey chicojol riyix, xa
 yari' ri tuch'utinirisaj ri', querunimaj querilij ri
 nic'aj chic.* 27 Rumac'ari', ¿achique ri más c'o ruk'ij,
 ya ri tz'uyul pa mesa, o ya ri niya'o apo pa ruwi'
 mesa ronojel ri nitij? Can ya wi ri tz'uyul pa mesa
 ri c'o más ruk'ij. Pero riyin ma que ta ri' nben,
 ruma riyin yinc'o chicojol ri xa yin achi'el jun ri
 niniman nilin apo pa mesa.†

28 Pero riyix can yixc'o pe wuq'ui chupan ri tijojo
 pokonal‡ ri ye nk'axan pe. 29 Rumac'ari', riyin

† 22:22 Hch. 2.23; 4.28. ‡ 22:24 Mr. 9.34; Lc. 9.46. § 22:25
 Mt. 20.25. * 22:26 Lc. 9.48; Stg. 4.6; 1 P. 5.3. † 22:27 Fil. 2.7.
 ‡ 22:28 He. 2.18.

xtinya' jun k'atbel tzij pan ik'a' riyix, can achi'el ri rubanon ri Nata' Díos wuq'ui riyin, ³⁰ riche (rixin) chi queri' xquixwa' y xquixuc'ya' wuq'ui pa numesa§ ri pa nujawaren. Y riyix xquixtz'uye' na pa tek ch'aquet riche (rixin) chi nik'et tzij pa quiwi' ri cablajuj tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Israel.

Riyit xa xtabij chi ma awetaman ta nuwech, xcha' ri Jesús chare ri Pedro

³¹ Y ri Ajaf Jesús xubij c'a chuka' chare ri jun rudiscípulo ri nibix Pedro chare: Simón, Simón, nbij c'a chawe chi ri Satanás xixruc'utuj chare ri Dios riche (rixin) chi yixrutojtobej.* Can nrajo' c'a yixruchayuj achi'el nichayux ri trigo chupan jun chuybel. ³² Pero riyin can nbanon wi orar† pan awi' riyit, riche (rixin) chi queri' can nacukuba' ac'u'x wuq'ui. Can xcatapon wi pa ruk'a' ri Satanás. Pero tek xtitzolin pe ac'u'x wuq'ui, tabana' chique ri nic'aj chic awach'alal chi can niquicukuba' quic'u'x wuq'ui,‡ xcha' ri Jesús.

³³ Y ri Simón xubij: Ajaf, wi riyit xcatuc'ux pa cárcel, yibe awuq'ui. Hasta yibe awuq'ui, wi riyit xcatapon pa camic,§ xcha'.

³⁴ Yac'a ri Jesús xubij chare: Pedro, riyin nbij c'a chawe, chi chupan re jun ak'a' re wacami, c'a ma jane tisiq'uin ta pe ri ec', tek riyit oxí' yan chic mul abin chique ri yec'utun chawe, chi ma awetaman ta nuwech,* xcha' ri Jesús chare ri Pedro.

§ 22:30 Lc. 14.15. * 22:31 Am. 9.9; 1 P. 5.8. † 22:32 Jn. 17.9.
‡ 22:32 Sal. 51.13. § 22:33 Jn. 13.37. * 22:34 Mt. 26.34; Jn. 13.38.

Ri Jesús c'o ri xubij chique ri ye rudiscípulos tek xa napon yan chuwech ri camic

³⁵ Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri ye rudiscípulos: Tek xixintek y ma xinwajo' ta chi xic'uaj yabel irajil, ni ya'l, ni jun chic c'ulaj ixajab,† ¿la c'o cami ri xiwajo' y man ta xiwil? xcha' chique. Y riye' xquibij: Majun ri man ta xkil, xecha'.

³⁶ Y ri Jesús xubij c'a chique: Yac'a re wacami jun wi chic ri rubanic nrajo' chi niben. Ruma wacami ri c'o yabel rurajil y c'o ruya'l, tuc'uaj. Y ri majun ru'espada, tuc'ayij ri ruchaqueta y c'ac'ari' tulok'o' jun riche (rixin). ³⁷ Y wacami quere' nbij chiwe, ruma c'o chi nibanatej achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca. Ri chiri' nubij c'a: Can achi'el chuka' jun aj mac‡ xban chare. Queri' ri tz'ibatal ca. Y ri' can xtibanatej na wi wuq'ui riyin. Ronojel c'a ri ye tz'ibatal ca chuwij riyin chupan ri ruch'abel ri Dios, can xquebanatej na wi, xcha' ri Jesús.

³⁸ Y ri discípulos xquibij c'a chare ri Jesús: Ajaf, wawe' c'o ca'i' espada, xecha'. Yac'a ri Jesús xubij chique: Xa riq'ui c'a ri', xcha'.

Tek ri Jesús xuben orar pa Getsemaní

³⁹ Ri Jesús tek elenak chic c'a el chiri', xbe c'a ri acuchi (achique) kas tibe wi. Riya' xbe c'a ri pa juyu' ri Olivos§ rubi'. Y ri rudiscípulos can ye tzeke-tel wi el chrij. ⁴⁰ Y tek xe'apon c'a, xubij chique: Tibana' orar y tic'utuj chare ri Dios riche (rixin) chi queri' ma yixtzak ta pa mac* tek yixtojtobex.

† **22:35** Lc. 9.3; 10.4. ‡ **22:37** Is. 53.12; Mr. 15.28; 2 Co. 5.21; Ga. 3.13. § **22:39** Mt. 26.30, 36; Mr. 14.26, 32; Jn. 18.1. * **22:40** Mt. 6.13; Mr. 14.38.

41 Y ri Jesús xbiyin chic c'a apo jun ca'i' raken c'an, y c'ac'ari' xxuque' ka chíri', y xuchop c'a rubanic orar. 42 Y nubij c'a ri pa ru'oración: Nata' Dios, wi riyit nawajo', tabana' c'a chi riyin man ta nk'axaj re jun tijoj pokonal re', pero ma taben ta ri xa nuraybel riyin. Tabana' ri araybel riyit,† xcha'.

43 Y c'o c'a jun ángel ri petenak chila' chicaj xuc'ut ri' chuwech, riche (rixin) chi xoruya' ka más ruchuk'a' ri Jesús.‡ 44 Y can sibilaj c'a k'axon ri c'o pa ránima Riya'. Rumari' can riq'ui c'a ronojel ránima nuben orar.§ Y ruma chuka' ri k'axon ri', ri ya' ri ntel chrij, xa can achi'el chic nima'k tak tz'uj quic' ri yeka pan ulef.

45 Tek Riya' xbeyacatej pe chare ri oración, xpe c'a quiq'ui ri ye rudiscípulos, pero tek xoka quiq'ui, xa quichapon waran, ruma yebison.

46 Y ri Jesús xubij c'a chique ri ye rudiscípulos ri': ¿Achique ruma tek xa yix warnek? Quixyacatej, tibana' orar y tic'utuj chare ri Dios riche (rixin) chi ma yixtzak ta pa mac tek yixtojtobex, xcha' chique.

Tek xchapatej ri Jesús

47 Y can c'a nich'o na c'a ri Jesús quiq'ui ri ye rudiscípulos, tek c'a xquitz'et xe'apon ye q'uiy winek quiq'ui.* Y can ya c'a jun chique ri ye cablajuj discípulos, ri Judas rubi', ri uc'uayon apo quibey ri winek ri'. Y ri Judas xjel apo riq'ui ri Jesús riche (rixin) chi xutz'umaj (xutz'ubaj) ruchí'. 48 Yac'a ri Jesús xubij chare ri Judas: Judas, ¿la riq'ui jun

† 22:42 Jn. 6.38. ‡ 22:43 Mt. 4.11. § 22:44 Jn. 12.27; He. 5.7.

* 22:47 Mt. 26.47; Mr. 14.43; Jn. 18.3.

tz'uban (tz'uman) chi'ij najech el ri C'ajolaxel ri xalex chicojol? xcha' ri Jesús.

⁴⁹ Y ri discípulos tek xquitz'et ri ntajin nibanatej, xquinabej ri achique ri xtic'ulwachitej. Rumari' xquibij c'a chare: Ajaf, ¿nawajo' chi yojyacatej chiquij riq'ui espada? xecha'.

⁵⁰ Y jun c'a chique ri ye rudiscípulos xusoc jun ru-mozo ri nimalaj sacerdote.† Can xuchoy ruxquin. Y ri ruxquin ri xuchoy ya ri c'o pa rajquik'a'. ⁵¹ Y ri Jesús xubij c'a chique ri ye rudiscípulos: Ma tinek ta, xa tiya' ca. Y xpe ri Jesús xuchop ri ruxquin ri mozo ri' y xuc'achosaj ca. ⁵² Y c'ac'ari' ri Jesús xubij chique ri principali' tak sacerdotes, y chique ri achia' ri c'o quik'ij chiquicojol ri ye chajinel pa rachoch ri Dios, y chique ri rijita'k tak achia' ri c'o quik'ij ri ye benak chuchapic: ¿Achique c'a xich'ob riyix? ¿Xich'ob chi yix petenak chuchapic jun alek'om y rumari' ic'amom pe che' y espada? ⁵³ Riyin can k'ij k'ij c'a xic'oje' iwuq'ui ri pa rachoch ri Dios, y majun achique ta xiben chuwe. Pero c'a ya c'a hora re' ri ya'on chiwe riyix,‡ hora tek nik'alajin ruchuk'a' ri rajawalul ri k'eku'm, xcha' ri Jesús chique.

Tek ri Pedro xubij chi ma retaman ta ruwech ri Jesús

⁵⁴ Xquichop c'a el ri Jesús, y xquic'uj§ pa rachoch ri nimalaj sacerdote. Y ri Pedro ye rutzekelben el,* pero c'anej c'o wi ca chiquij. ⁵⁵ Y

† **22:50** Mt. 26.51; Mr. 14.47; Jn. 18.10; Ro. 12.19; 2 Co. 10.4.

‡ **22:53** Gn. 3.15; Jn. 12.27; Hch. 2.23; 4.27, 28. § **22:54** Mt.

26.57; Hch. 8.32. * **22:54** Jn. 18.15.

ri chiri' pa nic'aj ruwajay,† xquibox c'a jun k'ak', y xetz'uye' apo quinojel chuchi'. Y chuka' ri Pedro xtz'uye' apo chiquicojol. ⁵⁶ Y jun ixok raj ic' ri nimalaj sacerdote, tek xutz'et chi ri Pedro tz'uyul chiri' numek' ri', xutzu' xutzu', y xubij: Re jun achi re' rachibil chuka' ri Jesús, xcha'.

⁵⁷ Yac'a ri Pedro xa xrewaj c'a y xubij: Riyin ma wetaman ta ruwech ri Jesús, xcha'.

⁵⁸ Y xa c'a juba' ka ri', tek c'o chic c'a jun ri xtz'eto pe riche (rixin) ri Pedro, y xubij chare: Riyit, yit jun chique ri yec'o riq'ui ri Jesús, xcha'. Y ri Pedro xubij: Táta, kitzij nbij chawe ma yin ta ri', xcha'.

⁵⁹ Y achi'el xa jun hora tik'ax ka ri', tek c'o chic c'a jun ri xbin: Re achi re', can kitzij wi chi rachibil ri Jesús, ruma can pa Galilea chuka' nipe wi, xcha'.

⁶⁰ Yac'a ri Pedro xubij chare: Táta, ma nik'ax ta chinuwech achique ruma tek nabij queri' chuwe, xcha' ri Pedro. Y can c'a nich'o na c'a ri Pedro, tek ri ec' xsiq'uin pe. ⁶¹ Y ri Ajaf Jesús xtzu'un pe chrij y xutzu' pe ri Pedro. Y ri Pedro can yac'ari' tek xenatej chare ri ch'abel ri bin ca chare ruma ri Ajaf, chi c'a ma jane tisiq'uin ta pe ri ec' tek riyit oxí' yan chic mul abin chique ri yec'utun chawe, chi ma awetaman ta nuwech.‡ ⁶² Y ri Pedro xel c'a el y xuchoj jun nimalaj ok'ej. §

Tek ri chajinel xquitze'ej y xquich'ey ri Jesús

⁶³ Y ri achi'a' ri ye chajiyon c'a riche (rixin) ri Jesús, yetze'en c'a chrij y niquich'ey* c'a. ⁶⁴ Y xquitz'apíj runak' ruwech y xquiyala' k'a' chupalej

† 22:55 Mt. 26.69; Mr. 14.66. ‡ 22:61 Mt. 26.75; Mr. 14.72; Jn. 13.38. § 22:62 Is. 66.2; Ez. 7.16; 2 Co. 7.10. * 22:63 Sal. 69.4; Is. 50.6; 52.14; Mt. 26.67, 68; Mr. 14.65.

y niquic'utula' c'a chare: ¿Achiqwe c'a ri xach'eyo? Tabij na c'a chake, yecha' chare ri Jesús.

⁶⁵ Y c'o c'a q'uiy itzel tak tzij ri xquibila' chare.

Tek ri Jesús xuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij

⁶⁶ Tek xseker c'a pe, xquimol c'a qui' ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, ri principalí' tak sacerdots, y chuka' ri aj tz'iba'.† Y ri Jesús xuc'uex c'a apo chiquiwech ri achi'a' ri', ri can pa moc (comon) yek'ato tzij. Y xquic'utuj c'a chare ri Jesús:

⁶⁷ Tabij c'a chake: ¿La yit c'a riyit ri Cristo?‡ xecha'. Yac'a ri Jesús xubij chique: Wi nbij chiwe chi yin c'a riyin ri Cristo, ma yininimaj ta. ⁶⁸ Y chuka' wi ta c'o ri yenc'utuj apo chiwe, majun xtibij pe chuwe, ni ma xquiniwisk'opij ta el chuka'. ⁶⁹ Y can xu (xe wi) xtink'axaj re jun tijo pokonal re', can yac'ari' riyin ri C'ajolaxel ri xinalax chicojol, xquibetz'uye' c'a pa rajquik'a' ri Dios ri nicowin nuben ronojel, § xcha' ri Jesús.

⁷⁰ Can yac'ari' tek quinojel xec'utun apo chare ri Jesús: ¿La can yit c'a riyit ri Ruc'ajol ri Dios? xecha'. Ja' (je), queri', can achi'el ri nibij riyix,* xcha' ri Jesús chique.

⁷¹ Y riye' xquibij: Ma rajawaxic ta c'a chi noka chic jun ri norubij chake chi re achi re' can aj mac wi. Ruma konojel xkac'axaj ri xa c'ari' xubij ka,† xecha'.

† **22:66** Sal. 2.1, 2; 22.12, 16; Mt. 27.1; Hch. 4.26. ‡ **22:67** Mt.

26.63; Mr. 14.61. § **22:69** Sal. 110.1; Dn. 7.13, 14; He. 1.3; 8.1.

* **22:70** Mt. 26.64; Mr. 14.62. † **22:71** Mt. 26.65; Mr. 14.63.

23

Tek ri Jesús xuc'uex chuwech ri Pilato

¹ Y c'ac'ari', quinojel ri yec'o chiri' xeyacatej c'a el, y xquic'uaj el ri Jesús riche (rixin) chi nbequijacha' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij ri Pilato* rubi'.

² Y chiri' chuwech ri aj k'atbel tzij, xquichop c'a niqitzujuj (niquisujuj) apo† y niquibij: Riyoj ketaman chi re Jesús re' q'uiy rumac. Riya' nusuk' quina'oj ri katinamit Israel. Nubila' chuka' chique ri winek chi ma tiquitoj ta‡ ri alcawal chare ri César. Y nubila' chi ya Riya' ri Cristo, y re' ntel chi tzij chi jun Rey,§ xecha'.

³ Y ri Pilato xuc'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Yit c'a riyit ri qui-Rey ri israelitas? xcha' chare. Y ri Jesús xubij c'a: Ja' (je), queri',* can achi'el ri xabij, xcha'.

⁴ Y c'ac'ari' ri Pilato xubij chique ri principali' tak sacerdotes y chuka' chique ri winek: Riyin can majun achique ta mac nwil ta chrij re jun achi re',† xcha'.

⁵ Yac'a riye' xa ma yetane' ta ka. Xa niqitij c'a quik'ij chi niquibila' apo: Xa nusuk' quina'oj ri winek pa ronojel tinamit riche (rixin) re Judea. Chila' c'a pa Galilea ruchapon wi pe rubanic. Y queri' nubanala' ri petenak y xoc'ulun c'a wawe' pa tinamit Jerusalem, xecha' apo.

Tek ri Jesús xuc'uex apo chuwech ri Herodes

* **23:1** Mt. 27.2; Mr. 15.1; Jn. 18.28, 29. † **23:2** Sal. 35.11; 62.4; 64.3-6; Dn. 3.12. ‡ **23:2** Mt. 22.21. § **23:2** Jn. 19.12; Hch. 17.7.

* **23:3** Mt. 27.11; 1 Ti. 6.13. † **23:4** Jn. 18.38; 2 Co. 5.21; 1 P. 2.22.

6 Y tek ri Pilato xrac'axaj ri xa c'ari' niqubij ka, xuc'utuj c'a chi wi aj Galilea ri Jesús. 7 Tek xbix c'a chare ri Pilato chi ri Jesús kitzij chi aj Galilea, † ri lugar ri c'o pa ruk'a' ri Herodes, xutek c'a el chare ri Herodes, ri aj k'atbel tzij riche (rixin) ri Galilea. Ruma ri Herodes c'o c'a chiri' pa tinamit Jerusalem ri k'ij ri'. 8 Y tek ri Herodes xutz'et ri Jesús, sibilaj xquicot ránima, ruma can q'uiy chic k'ij rurayin chi rutz'eton ta. Y q'uiy c'a ri rac'axan chrij. Rumari' can royoben c'a chi can xtutz'et na jun bey tek nuben jun milagro. § 9 Y ri Herodes q'uiy c'a ri xeruc'utuj chare ri Jesús, yac'a ri Jesús majun tzij xubij ta chare. 10 Y can yec'o c'a apo chuka' ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba', riche (rixin) chi niqitzujuj (niquisujuj) ri Jesús. Riye' can niqitij c'a quik'ij riche (rixin) chi yetzujun (yesujun) apo chrij. 11 Y ri Herodes y ri ye rusoldados can majun c'a ruk'ij xquiben chare ri Jesús* y xquitze'ej. Xquiya' c'a jun tziek chrij, can achi'el ri yequicusala' ri reyes. Y c'ac'ari' ri Herodes xutzolij chic el ri Jesús c'a riq'ui ri Pilato. 12 Ri Herodes y ri Pilato quic'ulel qui' rubanon pe. Yac'a ri k'ij ri' tek junan quiwech xquiben. †

Tek ri Pilato xujech c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nicamisex chuwech cruz

13 Yac'ari' tek ri Pilato xerusiq'uij (xeroyoj) ri ye principali' tak sacerdotes y ri ye cachibil ri pa moc (comon) yek'ato tzij. Y chuka' xerusiq'uij (xeroyoj) ri winek. 14 Y c'ac'ari' xubij chique: Riyix xo'iyá' re Jesús pa nuk'a', y nitzujuj (nisujuj) chi nusuk'

† 23:7 Lc. 3.1. § 23:8 Mt. 14.1; Mr. 6.14; Lc. 9.9. * 23:11 Is. 53.3. † 23:12 Hch. 4.27.

quina'oj ri winek. Pero can chiwech c'a riyix xinc'utuj wi chare, y riyin ntz'et chi can majun mac† ye rubanalon ta ri achi'el ri nibij riyix. ¹⁵ Y chuka' ri Herodes majun xril ta chrij tek xixintek el riq'ui, y rumari' xutzolij chic pe pa nuk'a' riyin. Xaxu (xaxe wi) riq'ui ri' niketamaj chi can majun mac rubanon riche (rixin) chi nicamisex. ¹⁶ Xtintek c'a ruch'ayic,§ y c'ac'ari' ncol el, xcha' ri Pilato.

¹⁷ Y ri aj k'atbel tzij can c'o c'a chi nocol el jun preso,* ruma queri' niban ronojel juna' chupan ri nimak'ij pascua, jun chique ri quinimak'ij ri israelitas. ¹⁸ Rumari' quinojel junan xquirek apo quichi', y xquibij: ¡Ya ri Barrabás tacolo' el, y ri Jesús ticamisex!† xecha'.

¹⁹ Y ri Barrabás ya'on pa cárcel ruma xyacatej chrij ri k'atbel tzij chiri' pa tinamit, y rubanon chuka' camic. ²⁰ Y ri Pilato, ruma c'a can nrajo' wi nocol el ri Jesús, xch'o chic c'a jun bey chique ri winek. ²¹ Yac'a ri winek xquirek apo quichi', y xquibij: ¡Ticamisex chuwech cruz! ¡Ticamisex chuwech cruz!

²² Y pa rox mul ri Pilato xubij c'a chique: ¿Achique c'a mac rubanon chiwech re jun achi re'? Riyin can majun achique ta mac nwil ta chrij, riche (rixin) chi ruc'amon ta chi nicamisex. Xtintek c'a ruch'ayic, y c'ac'ari' ncol el, xcha'.

²³ Pero riye' xa ma xetane' ta ka, xa más niquirek apo quichi', niquic'utuj chi ticamisex ri Jesús chuwech cruz. Can nik'alajin c'a chi ya ri ch'abel

† **23:14** Dn. 6.4. § **23:16** Mt. 27.26; Mr. 15.15; Jn. 19.1; Hch. 5.40, 41. * **23:17** Mt. 27.15; Mr. 15.6; Jn. 18.39. † **23:18** Hch. 3.14.

ri xquibila' apo ri winek y ri principali' tak sacerdotés ri xtich'acon. ²⁴ Y yac'ari' tek ri Pilato xubij chi tiban c'a achi'el ri niquic'utuj apo riye'. †
²⁵ Y xucol c'a el ri achi ri xquic'utuj apo chare chi tucolo' el. Y ri achi ri' xa ya'on pa cárcel ruma xyacatej chrij ri k'atbel tzij y rubanon chuka' camic. Yac'a ri Jesús xa xujech el riche (rixin) chi ticamisex chuwech cruz, ruma can yari' ri xcajo' ri winek. §

Tek ri Jesús xbajix chuwech cruz riche (rixin) chi nicamisex

²⁶ Y tek ri soldados quic'uan c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nbequibajij chuwech cruz, xquic'ul c'a jun achi petenak pa juyu', jun achi aj Cirene, ri Simón rubi'. Y ri soldados chrij c'a riya' xquiya' wi el ri rucruz ri Jesús. Riya' xuc'uan el* ri cruz, y xutzekelbej el ri Jesús.

²⁷ Y sibilaj ye q'uiy c'a winek ri ye benak chrij. Ye q'uiy c'a chuka' ixoki' ye'ok' ri ye benak chrij ri Jesús, y can niquibisoj ruwech. ²⁸ Y ri Jesús xerutzu' c'a, y xubij chique: Ixoki' aj Jerusalem, man c'a quiniwok'ej ta riyin. Xa tiwok'ej ka iwi' riyix, y que'iwok'ej chuka' ri ye iwal. ²⁹ Ruma can xque'oka c'a k'ij tek xquepe ruc'ayewal y rumari' tek xtibix chi jabel ruwaruk'ij ri ixok ri ma nalan ta, ni majun bey xralaj ta jun ac'al, y majun ac'al xtz'uman ta chuwaruc'u'x. † ³⁰ Y xtibanatej chuka' chi ri winek xtiqubij chique ri nima'k tak juyu': Quixtzak pe chikij. Chuka' xtiqubij chique ri

† 23:24 Ex. 23.2; Jn. 19.16. § 23:25 Pr. 17.15. * 23:26 Mt. 27.32. † 23:29 Lc. 21.23.

cocoj tak juyu': Kojiwewaj, xquecha'. † 31 Ruma wi chuwe riyin ri achi'el jun che' rex can niban chi c'o chi nk'axaj tijoj pokonal, ¿achique ta cami ri ma xtiban ta chique ri xa ye achi'el chaki'j tak che'? § xcha' ri Jesús.

32 Y yec'o c'a chuka' ye ca'i' alek'oma' ri ye uc'uan el, riche (rixin) chi yecamisex junan riq'ui ri Jesús.* 33 Y tek xe'apon c'a acuchi (achique) c'o wi ri jun juyu' ri nibix Rubakil Rujolon (Ruwi') Caminek† chare, ri soldados xquibajij c'a ri Jesús chuwech ri cruz, y queri' chuka' xquiben chique ri ye ca'i' alek'oma'. Jun xc'oje' pa rajquik'a' ri Jesús, y ri jun chic pa rajxocon. 34 Y ri Jesús nubij c'a: Nata' Dios, tacuyu' quimac, † ruma ma quetaman ta achique ri yetajin chubanic, xcha'. Y ri soldados xesaquin c'a chrij rutziak ri Jesús, riche (rixin) chi xquitz'et achique chi tziek ri niquic'uala' el chiqui-jujunal. § 35 Y ri Jesús tzuliben* c'a apo cuma sibilaj ye q'uiy winek y cuma chuka' ri achi'a' ri can yek'ato wi tzij chiquicojol ri israelitas. Y quinojel c'a ri winek ri' niquitze'ej apo, y niquibila' c'a: Riya' can yec'o wi c'a ri xerucol. Wacami tucolo' c'a ri' ruyon, wi kas kitzij chi ya Riya' ri Cristo ri cha'on pe ruma ri Dios, xecha'.

36 Y can queri' chuka' niquiben ri soldados. Yetze'en apo chrij ri Jesús. Yejel apo riq'ui y xquitzuj (xquisuj) jun ch'omilaj ruya'al uva chare.

† 23:30 Is. 2.19; Os. 10.8; Ap. 6.16; 9.6. § 23:31 Pr. 11.31; Jer. 25.29; Ez. 20.47; 21.3, 4; 1 P. 4.17. * 23:32 Is. 53.12; Mt. 27.38. † 23:33 Mr. 15.22; Jn. 19.17; He. 13.12. † 23:34 Mt. 5.44; Hch. 3.17; 7.60; 1 Co. 4.12. § 23:34 Mr. 15.24; Jn. 19.24. * 23:35 Sal. 22.17; Zac. 12.10.

³⁷ Y niquibila' c'a chuka' chare: Wi can yit c'a riyit ri qui-Rey ri israelitas, tacolo' c'a awi' ayon, yecha' chare.

³⁸ Y pa ruwi' c'a ri cruz c'o c'a jun tzij tz'iban chuwech jun tz'alan. Ri tzij c'a ri' tz'ibatal el pan ox'i' ch'abel. Tz'iban pa quich'abel ri aj Grecia, pa quich'abel ri aj Roma y pa quich'abel ri israelitas.† Y ri tzij ri' nubij c'a: YARE' RI QUI-REY RI ISRAELI-TAS.

³⁹ Y jun c'a chique ri ye ca'i' alek'oma' ri yec'o chuka' chuwech quicruz, itzel xch'o apo chare ri Jesús,‡ ruma xubij: Riyit ri nabij chi yit c'a riyit ri Cristo, tacolo' c'a awi' riyit, y kojacolo' chuka' riyoj, xcha'.

⁴⁰ Yac'a ri jun chic alek'om xchapon apo chare ri jun y xubij: ¿Can ma naxibij ta awi' chuwech ri Dios chupan re ruc'ayewal re junan yojc'o wi riq'ui?§ ⁴¹ Riyoj can utz wi rubanic chake, ruma yojtajin chutojic ri itzel ye kabanalon. Yac'a Riya' majun achique ta mac rubanon.

⁴² Y ri alek'om ri' xubij c'a apo chare ri Jesús: Quinatej c'a chawe, tek xcape y tek yitc'o chic chupan ri awajawaren,* xcha'.

⁴³ Y ri Jesús xubij c'a chare: Kitzij c'a nbij chawe, chi can ya re wacami xcabec'oje' wuq'ui ri acuchi (achique) c'o wi quicoten,† xcha'.

⁴⁴ Achi'el xa pa nic'aj k'ij tek xoc k'eku'm ronojel ri ruwach'ulef. Y ri k'eku'm ri' xq'uis c'a el c'a pa tak a las tres ri tikak'ij.‡ ⁴⁵ Ri k'ij can ma xtzu'un

† 23:38 Jn. 19.19. ‡ 23:39 Mt. 27.44; Mr. 15.32. § 23:40 Ef. 5.11. * 23:42 He. 1.3; 8.1. † 23:43 Ap. 2.7. ‡ 23:44 Mr. 15.33.

ta chic, y yac'ari' tek xel pa ca'i'§ ri tziek ri achoj riq'ui jachon wi rupan ri rachoch ri Dios. ⁴⁶ Can yac'ari' tek ri Jesús xurek ruchi' y xubij: Nata' Dios, pan ak'a' c'a riyit njech wi ri wánima,* xcha'. Y can xu (xe) wi c'a xubij queri', can yac'ari' xcom ka.

⁴⁷ Tek ri quicapitán ri soldados xutz'et ri xbanatej, xuya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y xubij c'a: Can kitzij na wi chi re jun achi re' can majun wi rumac,† xcha'.

⁴⁸ Y quinojel c'a ri winek ri yec'o apo y xquitz'et ri xbanatej, niqubajla' (niqubuc'la') c'a ruwa tak quic'u'x‡ ri xetzolin el, ruma ri k'axon c'o pa tak cánima. ⁴⁹ Y ri ye etamayon ruwech ri Jesús, y ri ixoki' ri can c'a pa Galilea ye tzeketel wi pe chrij, c'anej c'a yec'o wi el, niquitzu' apo ri xbanatej.§

Tek xmuk ri Jesús

⁵⁰ Y c'o c'a jun achi José rubi', y aj pa tinamit Arimatea,* tinamit ri c'o pa rucuenta ri Judea. Ri jun utzilaj y chojmilaj achi ri' cachibil ri achi'a' ri yek'ato tzij chiquicojol ri israelitas. ⁵¹ Y ri José chuka' royoben apo† ri rajawaren ri Dios y rumari' tek riya' ma xka ta chuwech ri xquibij ri rachibil chi niban chare ri Jesús.‡ ⁵² Y riya' xbe c'a riq'ui ri Pilato ri aj k'atbel tzij y xberuc'utuj ri ruch'acul ri Jesús chare, riche (rixin) chi numuk. ⁵³ Y tek rukasan chic c'a pe ri ruch'acul ri Jesús chuwech ri cruz, riya' xubor pa jun sakilaj tziek.

§ 23:45 Mt. 27.51. * 23:46 Sal. 31.15. † 23:47 Mt. 27.54.
‡ 23:48 Lc. 18.13. § 23:49 Sal. 38.11; Jn. 19.25. * 23:50 Mt.
27.57; Mr. 15.43; Jn. 19.38. † 23:51 Lc. 2.25, 38. ‡ 23:51 Gn.
37.21, 22; 42.21, 22; Ex. 23.2; 1 Ti. 5.22.

Y c'ac'ari' xberuya' ca pa jun jul riche (rixin) chi niya'ox (nya') caminek chupan, ri c'oton chuwech jun nimabej. Can c'a ma jane jun caminek ri ya'on ta chupan ri jul ri'.[§] ⁵⁴ Pero ri k'ij ri', ri winek niqichojmirisala' chic c'a qui', ruma xa nu chop yan ri uxlanibel k'ij. Y can ya c'a tek nika ri k'ij ri', yac'ari' tek nu chop* ri uxlanibel k'ij.

⁵⁵ Y ri ixoki' ri can c'a pa Galilea ye tzeketel wi pe chrij ri Jesús,† xquitzekelbej c'a chuka' ri ruch'acul ri Jesús tek xbemuk ca; y rumari' tek can jabel quetaman ri acuchi (achique) xmuk wi ca,‡ y chuka' xquitzu' ca jabel achique rubanic xban ca chare ri ruch'acul. ⁵⁶ Y tek xetzolin ri pa tak cachoch ri ixoki' ri', xequibanala' ruchojmil ri ak'om ri jubul ruxla' riche (rixin) chi yari' nbequiya' ca chrij ruch'acul ri Jesús.[§] Y xe'uxlan c'a chupan ri jun k'ij riche (rixin) uxlanen ri', can achi'el nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés.*

24

Tek c'astajnek chic ri Jesús

¹ Y nimak'a' yan c'a chupan ri nabey k'ij chare ri semana, ri ixoki' xebe c'a chuchi' ri jul,* y ye quic'ualon el ak'om ri jubul ruxla' ri ye quichojmirisan el. Y yec'o c'a chuka' nic'aj chic ixoki' ri ye benak quiq'ui. ² Y tek xe'apon c'a chuchi' ri jul, xquitz'et c'a chi ri abej tz'apebel ruchi' ri jul,

§ 23:53 Is. 53.9; Mt. 27.59, 60. * 23:54 Mt. 27.62. † 23:55 Lc. 8.2, 3. ‡ 23:55 Mr. 15.47. § 23:56 Mr. 16.1. * 23:56 Ex. 20.10; Is. 56.2, 6; 58.13; Jer. 17.24. * 24:1 Mt. 28.1; Mr. 16.1; Jn. 20.1.

elesan chic el. ³ Riye' xe'oc c'a apo chupan ri jul,† y xquitz'et c'a chi ri ruch'acul ri Ajaf Jesús xa man c'o ta chic chiri'. ⁴ Rumari' sibilaj c'a xquixibij qui', y xsach quic'u'x. Y can yac'ari' tek xequitz'et ye ca'i' achi'el achi'a' ye pa'el apo quiq'ui, y nitz'itz'an ri quitziak. ⁵ Y ri ixoki', ruma ri quixibinri'il xquilucuba' ka quijolon (quiwi'). Y yac'ari' tek ri achi'el achi'a' xquibij c'a chique: ¿Achique c'a ruma riyix chiquicojol caminaki' nicanoj wi ri xa q'ues?‡ ⁶ Ri ruch'acul xa man c'o ta chic wawe'. Riya' xc'astej yan el. Toka c'a chi'ic'u'x ri xubij chiwe tek Riya' c'a c'o na c'a chiri' pa Galilea. ⁷ Ri Jesús xubij c'a chiwe: Riyin ri C'ajolaxel ri xinalax chicojol, can c'o c'a chi xquijach pa quik'a' ri aj maqui'. Xquicamisex chuwech cruz. Y pa rox k'ij xquic'astej pe,§ chinek ca chiwe, xecha' ri ye ca'i' achi'el achi'a' ri'.

⁸ Y ri ixoki' can xoka c'a chiquic'u'x ri ch'abel ri rubilon ca ri Jesús.* ⁹ Y tek ye tzolijnek chic c'a pe ri chiri' pa jul, xquitzijoj chique ri jula-juj apóstoles y chique ri quimolon qui' quiq'ui,† ronojel ri xquitz'et ca. ¹⁰ Ri ixoki' ri xebeya'o rutzijol chique ri apóstoles ya ri María Magdalena, ri Juana, ri María ri rute' ri Jacobo, y nic'aj chic ixoki'.‡ ¹¹ Yac'a ri apóstoles xa xquich'ob chi ri ixoki' ri' xa ch'obon ma ch'obon ri xquibij apo, y rumari' ma xquinimaj ta ri xbix chique§ cuma ri ixoki'.

† 24:3 Mr. 16.5. ‡ 24:5 1 Ti. 1.17; Ap. 1.18. § 24:7 Mt. 16.21; Mr. 8.31; Lc. 9.22. * 24:8 Jn. 2.22. † 24:9 Mt. 28.8; Mr. 16.10. ‡ 24:10 Lc. 8.3. § 24:11 Lc. 24.25, 41.

12 Y ri Pedro can yac'ari' xel el,* y junanin (anibel) xbe c'a chuchi' ri jul. Y tek xtzu'un c'a apo chupan ri jul, xutzu' chi ri tziek yec'o ca chiri'. Riya' xtzolin c'a el, y numey rij ri xbanatej.

Ri xquic'ulwachij ca'i' tzekeleben riche (rixin) ri Jesús tek quichapon el bey pan Emaús

13 Y chupan chuka' ri k'ij ri', yec'o c'a ye ca'i' chique ri xetzeleben riche (rixin) ri Jesús quichapon el bey riche (rixin) chi yebe pa Emaús,† jun ti aldea ri nicanaj ca achi'el xa pa jun oxi' leguas chare ri tinamit Jerusalem. 14 Y tek ye benak pa bey yetzijon c'a chrij ri xebanatej‡ ri cabjir oxjir ca. 15 Y tek benak c'a cánima riq'ui ri quitzij ri ye benak y riq'ui ri niquic'utula' c'a chiquiwech ka riye', ri Jesús c'astajnek chic el, xeberuk'i' c'a, y junan xebe.§ 16 Ri ye ca'i' c'a achi'a' ri' can niqitzu' wi c'a ri benak quiq'ui, pero c'o c'a banayon chique chi ma niquetamaj ta ruwech.* 17 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique: ¿Achique c'a ri nitzijola' chiwech re yix petenak? ¿Y achique ruma tek yixbison? xcha' chique.

18 Y jun c'a chique riye', ri Cleofas† rubi', xubij apo chare: ¿Xaxu (xaxe wi) c'a riyit ri ma yit aj wawe' ta ri yitc'o pa Jerusalem y ma awetaman ta achique ri ye banatajnek chiri', chupan re ca'i' oxi' k'ij re'? xcha' chare.

19 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique: ¿Achique ri xc'ulwachitej? Y riye' xquibij: Ri xuc'ulwachij

* 24:12 Jn. 20.3, 10. † 24:13 Mr. 16.12. ‡ 24:14 Dt. 6.7; Mal. 3.16. § 24:15 Mt. 18.20. * 24:16 2 R. 6.18, 20; Jn. 20.14; 21.4. † 24:18 Jn. 19.25.

ri Jesús aj Nazaret, jun profeta ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios. Y chuka' can xuc'ut chi c'o ruchuk'a' ruma c'o nima'k tak milagros[†] ri xerubanala' y chuka' c'o ruchuk'a' ri ruch'abel. Queri' c'a xk'alajin chiquiwech ri winek y chuka' chuwech ri Dios. ²⁰ Yac'a ri principali' tak sacerdotes y ri ye cachibil ri pa moc (comon) yek'ato tzij chkacojol, yeri' ri xebano chi xcamisex chuwech cruz. § ²¹ Y riyoj can xkacukuba' c'a kac'u'x riq'ui chi can ya wi Riya' ri petenak chkacolic konojel riyoj israelitas.* Pero wacami majun chic c'a achique xtikaben, ruma ya xa xuben oxí' k'ij ticom wi el. ²² Pero yec'o ixoki' ri ye kachibil, ri can nimak'a' yan xebe chuchi' ri jul, y xojoquixibij.† ²³ Ruma xquibij chake chi ri ruch'acul ri Jesús xa man c'o ta chic chirí' pa jul. Y niqubij c'a chuka' chi c'o ángeles xquic'ut qui' chiquiwech, y chi ri ángeles ri' xquibij chique chi ri Jesús xc'astej yan el. ²⁴ Y rumari' yec'o c'a achi'a' ri ye kachibil riyoj ri xebe chuchi' ri jul riche (rixin) chi xbequitz'eta'.† Y can achi'el ri xquibij ri ixoki' chake, can queri' ri xbequitz'eta' ca ri achi'a' ri', pero ri Jesús can man c'o ta chic chirí' xquitz'et ca.

²⁵ Y ri Jesús nitzijon benak quiq'ui, xubij c'a chique: Nacanek. Ri iwánima riyix c'ayef (cuesta) juba' chi nunimaj ri quibin ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. ²⁶ ¿Ma quibin ta cami ca riye' chi ri Cristo can c'o wi chi nuk'axaj tijoj pokonal, § y c'ac'ari' nibe chila' chicaj

† **24:19** Jn. 3.2; 6.14; Hch. 2.22. § **24:20** Mt. 27.1, 2, 20. * **24:21**

Hch. 1.6. † **24:22** Mt. 28.1, 8; Mr. 16.1, 2, 10; Jn. 20.1, 2. † **24:24**

Lc. 24.12; Jn. 20.3. § **24:26** Hch. 17.3.

riche (rixin) chi nbec'oje' chic ruk'ij ruc'ojlen? xcha' chique.*

²⁷ Y ri Jesús xuchop c'a ruk'alajsaxic chiquiwech ri ye ca'i' achi'a' ri', ronojel ri ye tz'ibatal ca chrij Riya' chupan ri ruch'abel ri Dios. Xuchop c'a el riq'ui ri ye rutz'iban ca ri Moisés, c'a riq'ui ri quitz'iban ca ri nic'aj chic profetas† ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca.

²⁸ Y tek xe'apon c'a ri pan aldea Emaús, ri Jesús xuben chi can choj nik'ax el. ²⁹ Y riche (rixin) c'a chi can niqubien chare ri Jesús chi nicanaj ka quiq'ui, ri ca'i' achi'a' ri' xquibij c'a chare: Cacanaj ka kiq'ui, ruma ri k'ij xa xka yan ka,‡ y xa can ntoc yan pe ri ak'a', xecha'. Y ri Jesús xoc c'a apo, riche (rixin) chi nic'oje' ka quiq'ui.

³⁰ Y tek ye tz'uyul chic c'a apo pa mesa, ri Jesús xuc'om apo ri caxlan wey y tek ruc'utun chic ri rubendición ri Dios pa ruwi', xuwech'ela' c'a ri caxlan wey y xuya' chique. ³¹ Y can yac'ari' tek achi'el xjakatej ri runak' tak quiwech, y c'ac'ari' xquetamaj ruwech chi can ya wi ri Jesús ri c'o quiq'ui. Ri Jesús xmalomo' el chiquiwech. ³² Y ri ca'i' achi'a' ri' niqubila' c'a chiquiwech: Can kitzij wi chi can nuna' wi c'a juba' ri kánima tek yojtzijon ri yoj petenak, tek Riya' xuk'alajsaj chkawech ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, xecha'.

³³ Ri ca'i' achi'a' ri' can yac'ari' xeyacatej el ri pa mesa, y xquichop bey riche (rixin) chi xetzolin pa Jerusalem. Y xebequila' c'a ri julajuj discípulos y

* **24:26** Fil. 2.6-11; 1 P. 1.11. † **24:27** Gn. 3.15; 22.18; 26.4; Nm. 21.9; Sal. 16.9, 10; Jer. 23.5; Ez. 34.23; Dn. 9.24. ‡ **24:29** Gn. 32.26.

ri nic'aj chic ri can ye tzelkelbey wi riche (rixin) ri Jesús, § quimolon qui'. 34 Y ri discípulos y ri nic'aj chic niqubij c'a: Ri Ajaf Jesús can kitzij wi chi xc'astej el, y xuc'ut yan ri' chuwech ri Simón.*

35 Y yac'ari' tek ri ca'i' achi'a' xquitzijoj apo ri xquic'ulwachij tek quichapon el bey pan Emaús, y xquetamaj ruwech chi can ya wi ri Jesús tek xeruwech' ri caxlan wey.

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ri rudiscípulos

36 Y quinojel ri quimolon qui', c'a yetzijon na c'a chrij ri Jesús, y c'a tek xquitz'et, xa c'o chic chiri' chiquicojol, y xubij c'a chique: Ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel, † xcha'.

37 Pero riye' xquich'ob chi ri niqutz'et xa ya c'a ri ánima riche (rixin) ri Jesús, rumari' sibilaj xquixibij qui'. ‡ 38 Yac'a ri Jesús xubij chique: ¿Achique ruma tek xsach ic'u'x tek xinitz'et y xpe re ch'obonic re' pa tak iwánima? 39 Que'itzu' re nuk'a' waken. Quinichapa' na pe', y xtitz'et chi can yin wi riyin. Ruma xa ta yin jun ánima achi'el ri nich'ob riyix, man ta c'o nuch'acul. Y riyix nitz'et chi riyin can c'o nuch'acul y c'o nubakil, xcha' ri Jesús chique.

40 Y tek ri Jesús rubin chic ka queri' chique, xeruc'ut c'a ri ruk'a' raken chiquiwech. 41 Yac'a riye' ma niquinimaj ta. Xa xquimey ruma ri niqutzu' y ruma ri quicoten. Y riche (rixin) chi niquinimaj, xpe ri Jesús xuc'utuj c'a chique: ¿Man jun cami riche (rixin) nitij c'o iwuq'ui? xcha'.

§ 24:33 Mr. 16.12, 13. * 24:34 1 Co. 15.5. † 24:36 Jn. 20.19.

‡ 24:37 Mt. 14.26; Mr. 6.49.

⁴² Y riye' c'o c'a juba' sa'on car y juba' cab ri c'a c'o na pa rucera'il xquiya' chare. ⁴³ Y Riya' xuc'ul y xuchop rutijic, riche (rixin) chi tiquitz'eta' chi can ya wi Riya' ri Jesús. § ⁴⁴ Y xubij c'a chique: Tek can c'a ma jane quicamisex ta, xinbij c'a chiwe ri xtink'axaj, y xinbij chuka' chiwe chi can rajawaxic chi nibanatej na ronojel ri ye tz'ibatal ca chuwij riyin chupan ri ruch'abel ri Dios, achi'el ri ye tz'ibatal ca ruma ri Moisés, ri ye tz'ibatal ca cuma ri nic'aj chic profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, y ri ye tz'ibatal ca chupan ri wuj Salmos* rubi'.

⁴⁵ C'ac'ari' Riya' xuben chique chi nik'ax c'a chiquiwech ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca. † ⁴⁶ Y xubij c'a chique: Can tz'ibatal wi ca, chi riyin ri Cristo c'o chi nk'axaj tijoj pokonal, y chi can yicom na wi, y pa rox k'ij yic'astej pe, ⁴⁷ y chi yec'o ri xquebe pa nubi' riyin chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios chique ri winek chuwech ronojel re ruwach'ulef, ‡ chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios riche (rixin) chi nicuyutej quimac. § Y nitiquiribex el re pa Jerusalem. ⁴⁸ Y riyix ri can xitz'et, tik'alajsaj c'a ri xitz'et.* ⁴⁹ Y can tiwac'axaj c'a jabel re nbij ca chiwe, xcha' ri Jesús. Can xtintek c'a pe chiwe ri rutzujun (rusujun) ri Nata' Dios chi nuya' pe chiwe. Ri rutzujun (rusujun) c'a Riya' chiwe riyix, ya ri Lok'olaj Espíritu. † Y yac'ari'

§ 24:43 Hch. 10.41. * 24:44 Mt. 16.21; Mr. 8.31, 32; 9.31; Lc. 18.31, 32. † 24:45 Hch. 16.14; 2 Co. 4.6. ‡ 24:47 Sal. 22.27; Is. 49.6. § 24:47 Jer. 31.34; Dn. 9.24; Hch. 13.38; 1 Jn. 2.12. * 24:48 Jn. 15.27; Hch. 1.21, 22. † 24:49 Is. 44.3; Jl. 2.28; Jn. 14.16, 17; 15.26; Hch. 1.4, 5.

ri xtoya'o ka iwuchuk'a'. Y can quixc'oje' c'a re wawe' pa tinamit Jerusalem c'a ya tek xtapon ri k'ij tek xtika pe ri Lok'olaj Espíritu, xcha' chíque.

Tek ri Jesús xtzolin chila' chicaj riq'ui ri Dios

⁵⁰ Y ri Jesús xeruc'uaj el ri rudiscípulos c'a pa tinamit Betania. Y chiri', Riya' xeruyec ri ruk'a' chicaj, y xeruben c'a bendecir. ⁵¹ Y ri Jesús ntajin c'a yeruben bendecir ri discípulos tek xujech el ri' chiquicojol. Yac'ari' tek xyacatej el pa cak'ik' y xuc'uex c'a el chila' chicaj riq'ui ri Dios.† ⁵² Y ri discípulos can xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Jesús chiri'.§ C'ac'ari' xetzolin pa tinamit Jerusalem. Riye' can sibilaj c'a quicoten ri c'o pa tak cánima. ⁵³ Y can k'ij k'ij c'a yec'o pa rachoch ri Dios* riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij y niquinimirisaj rubi' ri Dios. Amén.

† 24:51 2 R. 2.11; Ef. 1.20. § 24:52 Mt. 28.9, 17. * 24:53 Hch. 2.46.

**Ri C'ac'ac' Testamento pa Kach'abel
New Testament in Kaqchikel, Western Solola; cak
(GT:cak:Kaqchikel)**

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kaqchikel

Dialect: Western

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Kaqchikel, Western

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses,

please contact the respective copyright owners.

2014-04-27

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022

bcdeb1b5-4326-5f44-aea3-38cf3fc1d2ab